

Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана

№4 (шілде-тамыз), 2019 жыл

№4 (июль-август), 2019 год

Құрылтайшы: «Педагогикалық
Ғылымдар Академиясы» ҚБ

МАЗМҰНЫ-СОДЕРЖАНИЕ

Редакциялық алқа:

А.К. ҚҰСАЙЫНОВ

бас редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА

бас редактордың орынбасары

К.Ө. ҚОНАҚОВА

Д.В. ЛЕПЕШЕВ

Л.Х. МӘЖИТОВА

Ф.Т. САМЕТОВА

Б.А. ТҮРГҮНБАЕВА

С.А. ҰЗАҚБАЕВА

Н.А. ШАМЕДЬХАНОВА

Т.С. ШУМЕЙКО

Р.О. НИЯЗОВА

Ж.Б. ҚОҢЫРОВА

Т.Е. СҰЛТАҢҒАЗЫ

А.Н. САМАДИН

Редакциялық кеңес:

Е.В. АСТАХОВА (УКРАИНА)

К.А. БИСЕНОВ

С.В. ИВАНОВА (РЕСЕЙ)

Д.П. ҚОЖАМЖАРОВА

И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (РЕСЕЙ)

Б.Б. МАМРАЕВ

А.М. МАМЫТОВ (ҚЫРҒЫСТАН)

Ғ.М. МҰТАНОВ

К.Н. НӨРІБАЕВ

А.А. ТАЛТЕНОВ

А.А. ШӘРІПБАЕВ

Қазақстан Республикасы

Мәдениет және ақпарат

министрлігінде қайта тіркеліп,

24.01.2013 ж.

№13303-Ж куәлігі берілген

Вестник жылына 6 рет шығады

«Вестник АПН Казахстана» журналы

ҚР БҒМ БҒСБҚ (ККСОН) педагогикалық

ғылымдар бойынша негізгі қорытындыларды

жариялауға ұсынған ғылыми басылым

ҰҒТАО Қазақстандық дәйексөз алу

(цитирование) қоры мәліметтері бойынша

журнал импакт-факторы 0,074

Мақала авторларының пікірлері

редакция көзқарасын білдірмейді.

Редакцияның мекен-жайы:

050000, Алматы қаласы

Абылай хан даңғылы, 74А

Тел.: 8 (727) 313-18-14, 313-18-15

E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Пішіні 70x100^{1/4}

Қағаз офсеттік. Шартты баспа табағы 16,5

Таралымы 300 дана

© «Педагогикалық Ғылымдар

Академиясы» ҚБ, 2019

СЛОВО ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА 3

А.К. ҚҰСАЙЫНОВ

Оқулық қандай болу керек: оқулықтардың сапасын бағалаудың жаңа критерийлері эзирленіп, енгізілді5

Р.З. ЖУМАЛИЕВА, К.Т. КОЖАХМЕТ

Профессиональные и межличностные компетенции IT-специалиста10

Р.Т. ИГЕНБАЕВА, Ж. АСАНОВА

Цифрлы технологиялар – креативтілікті дамытудың кепілі16

К.К. АХМЕТОВА

Роль инновационного менеджмента для эффективной работы опытно-экспериментальных площадок организаций образования22

Z.I. GIRICH

State of formation of communicative competence of foreign turkic-speaking students of the engineering profile.....29

Н.В. ВОРОНОВА, А.К. ТАНЫБАЕВА,

К.Д. АБУБАКИРОВА, Г.А. МУКАНОВА

Студенттерді оқыту және тәрбиелеу процесінде экологиялық құзыреттілікті қалыптастыру40

Л.А. СЕМЕНОВА, Е.М. РАКЛОВА

Практические аспекты интегрированного обучения в вузе45

Ж.С. САРСЕНБАЕВА, У.Б. КУСАИНОВА,

А.А. СЕРАЛИЕВА

Білім беру үдерісінде ақылды карталарды қолдану53

Учредитель
ОО «Академия Педагогических Наук»

Редакционная коллегия:
А.К. КУСАИНОВ
главный редактор

А.А. БУЛАТБАЕВА
зам. главного редактора

К.У. КУНАКОВА
Д.В. ЛЕПЕШЕВ
Л.Х. МАЖИТОВА
Ф.Т. САМЕТОВА
Б.А. ТУРГУНБАЕВА
С.А. УЗАКБАЕВА
Н.А. ШАМЕДЬХАНОВА
Т.С. ШУМЕЙКО
Р.О. НИЯЗОВА
Ж.Б. КОНЫРОВА
Т.Е. СУЛТАНГАЗЫ
А.Н. САМАДИН

Редакционный совет:
Е.В. АСТАХОВА (УКРАИНА)
К.А. БИСЕНОВ
С.В. ИВАНОВА (РОССИЯ)
Д.П. КОЖАМЖАРОВА
И.Э. КУЛИКОВСКАЯ (РОССИЯ)
Б.Б. МАМРАЕВ
А.М. МАМЫТОВ (КЫРГЫЗСТАН)
Г.М. МУТАНОВ
К.Н. НАРИБАЕВ
А.А. ТАЛТЕНОВ
А.А. ШАРИПБАЕВ

Свидетельство о перерегистрации
Министерства культуры и информации
Республики Казахстан №13303-Ж
от 21.01.2013 г.
Вестник выходит 6 раз в год

Научный журнал
«Вестник АПН Казахстана»
рекомендован ККСОН МОН РК
для публикации основных результатов
по педагогическим наукам

По данным Казахстанской базы
цитирования НЦ НТИ
импакт фактор журнала 0,074
Мнения авторов не отражают
точку зрения редакции.

Адрес редакции:
050000, г. Алматы
пр. Абылай хана, 74А
Тел.: 8 (727) 313-18-14,
313-18-15
E-mail: apnkaz@mail.ru, v.apnk@mail.ru

Формат 70x100^{1/8}.
Бумага офсетная. Усл.-печ.л. 16,5
Тираж 300 экз.

© ОО «Академия
Педагогических Наук», 2019

Д.А. ҚАСЫМБЕКОВА, К. ТҮРІК
Химияны оқытудағы ақпараттық-коммуника-
тивті технологиялар 60

А.М. МУХТАРХАНОВА
Студенттерге ағылшын тілін қатысымдық әдіс
ұстанымдарына сәйкес оқыту жолдары 66

Г.З. ШАЙМЕРДЕНОВА, А.С. АБЖАПАРОВА,
Н.К. СЕЙДАХМЕТОВ
Биологиядан виртуалды зертханалық жұмыс-
тарды ұйымдастырудың әдістемелік шартта-
ры..... 73

А.Б. ПИЯЗБАЕВА, С.Қ. ҚҰЛМАНОВ
Қазіргі Қазақстанның тілдік жағдаяты: әлеумет-
тік лингвистикалық талдау..... 79

ЖН. DUISEBEKOVA, А. NURZHANOVA,
ЖН. SULEIMENOVA
Linguodidactic basis for teaching culture of speech
to foreign students 89

Г.У. КУНАКОВА
Развитие монологической речи как основа ком-
муникативной компетентности студентов-каза-
хов..... 96

К.Д. КАЙМУЛДИНОВА, Н.Д. ШАКИРОВА,
А.Д. ШАКИРОВА
Климаттық үрдістер жайлы түсініктерді логи-
калық құрылымдау арқылы қалыптастыру.... 101

Д.А. ҚАСЫМБЕКОВА, А.Б. АРЫНОВА
Эффективное использование химических терми-
нов при преподавании неорганической химии на ан-
глийском языке..... 108

Ж.Т. ЕСТЕМЕСОВА
Особенности коммуникации у детей с интеллекту-
альными нарушениями..... 114

БІЗДІҢ АВТОРЛАР 118
НАШИ АВТОРЫ 120
OUR AUTORS 122

СЛОВО ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Система образования Франции складывалась в течение 200 лет и считается одной из самых передовых в мире. С конца 50-х гг. XX в. во Франции началось интенсивное реформирование системы образования, которое проводилось практически каждое десятилетие.

В 80-х гг. расходы на образование росли в среднем на 2,5% в год. В 1982 г. они составили 5,8% ВВП, а в 1990 г. – 6,4%. В последние годы на нужды образования расходуется около 20% государственного бюджета – больше чем на оборону и армию. Вместе с соответствующими расходами местных органов власти, семей и предприятий, по данным 2002 г., сумма затрат по статье «Образование и профессиональное обучение» составила 7,4% ВВП страны.

Во Франции ученики обучаются в начальной школе 5 лет, в колледже – 4 года, в лицее – 3 года.

Все дети обязаны учиться в начальной школе и колледже (т.е. 9 лет).

Начальная школа сыграла огромную роль в сокращении безграмотности населения к началу XX века. Обучение в ней является обязательным и бесплатным. Период начального обучения подразделяется на 2 цикла:

- цикл фундаментального обучения (начиная с подготовительного класса);
- цикл углубленного обучения.

После окончания начальной школы все учащиеся переходят в неполную среднюю школу – 4-летний колледж.

Цель колледжа – дать ученикам образование, необходимое для продолжения обучения в лицее, получения профессионального образования или для занятий непосредственно ремеслом.

Обучение в колледже состоит из 2-х циклов, каждый длительностью в 2 года: 6 – 5 классы – цикл наблюдения или обзорный; 4 – 3 классы – цикл ориентации.

Обзорный цикл систематизирует и дополняет начальное образование, дает первые элементы среднего образования. В нем преподаются общеобразовательные предметы. Этот цикл является общим для всех учащихся.

Цикл ориентации представлен двумя направлениями: классы общеобразовательной подготовки и классы технологической подготовки. Эти два направления различаются содержанием обучения и педагогическими приемами, они позволяют ученику определить свою собственную ориентацию в дальнейшем обучении.

Полное среднее образование дается в 3-летних лицеях. В лицее общего и технологического образования (общеобразовательный лицей) осуществляется углубляющаяся от класса к классу дифференциация обучения.

Лицеи делятся на профессиональные, центры по подготовке мастеров, общеобразовательные и технологические. Первые два вида не готовят детей для дальнейшего обучения в университете, а последние два можно рассматривать в качестве подготовительных курсов, дающих образование, необходимое для обучения в университете.

Выпускники лицея сдают экзамены на степень бакалавра общего (секции А, В, С, D, E) или технологического (секции F, G, H) образования. Диплом бакалавра (аттестат зрелости) дает право без экзамена поступить на факультет университета, соответствующий профилю той секции лицея, которую окончил абитуриент.

Начальное профессиональное образование осуществляется в профессиональных лицеях.

Основная часть учащихся (возраст 15–17 лет) – выпускники колледжей, преимущественно из технологических классов:

- индустриальные секции готовят рабочих средней квалификации для разных отрас-

лей промышленности;

– секции сферы обслуживания – низших административных служащих, секретарей-машинисток, продавцов и т.п.

В сельскохозяйственных лицах учащиеся специализируются по животноводству, садоводству, огородничеству.

После окончания 2-летнего курса обучения выдается свидетельство о профессиональном образовании, дающее право приступить к практической деятельности.

Хорошо успевающие учащиеся могут после получения этого свидетельства готовиться в течение 2 лет к экзамену на бакалавра профессионального образования; такой диплом открывает путь в вузы соответствующего профиля.

Этот вид подготовки быстро расширяется.

Во Франции, в отличие от других стран, университеты не являются стержнем высшего образования. Самые престижные вузы в стране отнюдь не университеты, а большие школы (*grandes ecoles*), не имеющие аналогов в Европе. Они появились в конце XVIII в. по инициативе государства. Причиной их возникновения стал глубокий кризис французских университетов. Необходимость реорганизации университетского образования осознавалась всеми, однако Наполеон I сделал ставку не на реформу университетов, а на создание альтернативного канала получения высшего образования. Сегодня во Франции около 300 больших школ, которые охватывают 10% студенческого контингента. Это специализированные вузы, осуществляющие подготовку по программам университетского типа.

Хотя в конце XIX в. французский университет обрел вторую жизнь, он так и не смог вернуть себе доминирующее положение в структуре высшего образования, уступив лидерство большим школам. Эта ситуация сохраняется до сих пор.

Таким образом, можно говорить о существовании во Франции двух секторов высшего образования:

– массового, представленного университетами;

– элитарного, представленного большими школами.

Большие школы разнообразны по условиям приема, характеру обучения и перспективам, которые они открывают своим выпускникам. Продолжительность обучения обычно составляет 3 года, но для поступления в них требуется значительная специализированная подготовка после сдачи экзаменов на степень бакалавра.

Именно из выпускников столичных больших школ прежде всего формируется корпус руководителей государственной администрации, экономики, научных учреждений, средств информации и т.п. Многие парижские большие школы считаются учебными заведениями более высокого ранга, чем университеты.

Большим социальным и академическим престижем пользуются: Высшая нормальная школа (основана в 1794 г.), Школа хартий (1821 г.), Политехническая школа (1794 г.), Высшая национальная школа искусств и ремесел (1881 г.). Они дают широкое образование гуманитарного или естественно-математического направления.

Специальную инженерную подготовку высокого уровня дают Национальная школа мостов и дорог (основана в 1747 г.), Высшая национальная горная школа (1783 г.) и ряд других парижских технических вузов, основанных в конце XIX – начале XX вв.

*Академик Академии Педагогических Наук
Аскарбек Кусаинов*

ӘӨЖ 371

А.Қ. ҚҰСАЙЫНОВ

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті

Оқулық қандай болу керек: оқулықтардың сапасын бағалаудың жаңа критерийлері әзірленіп, енгізілді

Мақалада білім берудің қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылымымен және ғылым жетістіктерімен байланысы туралы айтылады. Отандық ғалымдардың еңбектерін талдау барысында оқулықтың ел дамуындағы маңызы атап өтіледі.

Мақалада сонымен қатар Оқулықтану ғылымына негізделген сапалы оқулықтар құру арқылы білім беру сапасын арттыру мәселесі қарастырылған. Маңызды және әдістемелік тұтастық қағидаларын сақтау бойынша сапалы оқулықтарды жасауға қойылатын талаптар сипатталған.

Мақалада Педагогикалық ғылымдар академиясы мен «Оқулық» РҒПО бірлесіп жасаған отандық оқулықтардың сапасын анықтайтын өлшемдердің жаңа жүйесі сипатталған. Осы жүйенің негізінде оқулықтың сапасын мониторингі оның дидактикалық аппараттың сапасын және функцияларын бағалауында негізделген.

Кілтті сөздер: білім беру, оқулықтану, білім сапасы, оқулық, бақылау.

Кіріспе

Білім беруді қоғамның әлеуметтік-экономикалық құрылымынан, оның мәдени құндылықтарынан, ұлттық дәстүрлерден, рухани негізден бөлек қарауға болмайды. Бұл ретте оқу бағдарламасында және оның негізінде оқу әдебиетінде көрсетілуі тиіс ғылым мен техниканың, педагогиканың соңғы жетістіктерін ескеру қажет.

Мектептік сабақ жүйесінің қызмет еткен уақытында адамзат өсіп келе жатқан ұрпаққа құнды білімді, тәжірибені, ғылыми жаңалықтарды дәйекті түрде беру үшін оқулықтан артық ыңғайлы құрал ойлап таба қойған жоқ. Оқулықтың рөлі қазіргі уақытта да, яғни компьютерлік, аудиовизуалды және басқа да жаңа оқыту құралдарын дамыту және кеңінен қолдану дәуірінде де өзінің маңыздылығын жоғалтпады.

Оқулық білім беру саласындағы табысқа жету құралы ғана емес, сонымен қатар елдің болашағын қалыптастыруда жауапты рөл атқарады [1].

Б.Алтынсарин: «Мектептер үшін жазылған оқулықтар өзінің идеологиялық мазмұны мен нақты материалдары бойынша тілі мен халықтың ұлы даналығының бай мұрасына негізделуі тиіс.

Бала үшін түсінікті және қызықты болуы керек», – деп жазған [2].

Ахмет Байтұрсынұовтың пікірінше, мектеп ұлттық болуы, ана тілінде оқытуы тиіс, ал білім беру мазмұны халық рухымен, оның салттарымен, дәстүрлерімен, бостандыққа қол жеткізу мақсаттары және міндеттерімен, заманауи білім алу ниетімен үндесуі тиіс. Осы талаптарды ол «Әліпби» (1910) және «Оқуға арналған Кітаптар» (1912-1914) жасауда басшылыққа алды. Осы кезеңде аталған идеяны ұстанған Жүсіпбек Аймауытов, Мұхтар Әуезов, Халел Досмұхамедов, Мағжан Жұмабаев, Жұмахан Кудерин, Әлімхан Ермеков, Телжан Шонаевтың және т.б. кітаптары жарық көрді.

Біздің, яғни ғалымдар мен оқулық авторларының миссиясы – ХХ ғасырдың бірінші ширегінде қазақ зиялылары жарияланған оқу әдебиетінің ұлттық сипаты туралы идеяны біздің заманымызға сәйкес келетін өзгерістерді енгізе отырып жүзеге асыру.

Негізгі бөлім

Адамзат капиталының өсіп келе жатқан мәні мен өндірістің негізгі факторларының интеллектуалдануы қазіргі заманның басымдықтары мен құндылық-

тарын қайта бағалауға қажет етеді. Қазіргі әлемді, оның ішінде қазақстандық қоғамды сипаттайтын интеграция мен жаһандану процестері, қоғамның әлеуметтік тапсырысындағы өзгерістер білім беруге жаңа талаптарды заңды түрде алға тартады, бұл білім беру мазмұнын жаңарту қажеттігінен көрініс тапты. Осы мақсатты іске асыру үшін білім беру сапасын жүйелі дамыту қажет. Осындай қызметтің құрамдас бөлігі – мектептерді сапалы оқулықтармен қамтамасыз ету.

Сапалы оқулықтар Оқулықтану ғылымы негізінде жасалады. Объективті және субъективті себептер негізінде бұл ғылым біздің елімізде жақсы дамымаған. Одақ кезеңінде қазақ тілі мен қазақ әдебиетінің оқулықтарынан басқа барлық оқулықтарды орталық құрды, сондықтан Оқулықтану ғылымының дамуына тиісті көңіл бөлінбеді.

«Оқулықтану. Өзекті мәселелері» атаулы алғашқы монография 2000 ж. жарық көрді. 2003 ж. ол Мәскеуде «Актуальные проблемы учебниковедения» деген атаумен шықты. Осы кітаптардың авторлары А. Құсайынов және оқу әдебиетінің белгілі редакторы У. Асыллов болды [2]. Кейінгі жылдары отандық оқулықтарды жасау мәселелеріне арналған ғылыми-зерттеу жұмыстары мен ғылыми-практикалық конференциялар өткізілді.

2016 жылдан бастап елімізде орта білім берудің жаңа мазмұнға біртіндеп ауысуы басталды. Жаңа мазмұн талаптарына сәйкес, заманауи оқулықтарды дайындау оқулықтардың авторларына көптеген қосымша талаптар қояды. Бүгінгі күні оқулық – бұл оқу материалының мазмұнын және оның әдістемелік тұжырымдамасын құрастыруда заманауи әдіснамалық, теориялық-педагогикалық және ғылыми-әдістемелік негіздерді пайдаланумен ерекшеленетін оқу кітабы. Жаңа буын оқулықтары ойлауды ынталандырып, белсенді шығармашылық жұмысқа деген ішкі көзқарасты қалыптастыруы тиіс.

Оқулық мұғалімге әр сабақтың тар шеңберіне оқуға қойылатын әр түрлі талап-

тарды енгізуге көмектеседі, оларды білім алушылардың қабылдауына ықпал етеді. Жақсы оқулық орта қабілеті бар мұғалімдерді жақсы деңгейге дейін көтереді. Сапалы оқулықтың тіпті аз бөлігі (параграф) де бүкіл оқу-әдістемелік жинақтың рөлін атқарады. Онда сабақ өткізуге қажетті материалдар толық ұсынылуы тиіс. Яғни, оқыту процесінің нәтижелілігі оқулықпен тікелей байланысты.

Сапалы жаңа оқулықты әзірлеу үшін ғалым немесе педагог маманның ынтасы жеткіліксіз. Оқулықты жазу қиын жұмыс, ал оған қойылатын талаптар – дербес ғылым. Оқулық теориясын, оны жазуға қойылатын дидактикалық талаптарды мұқият зерттемей, дайындық жұмыстарын жүйелі өткізбей тұрып, оқулық әзірлеуге кірісу – тым жеңілтектік болады. Сондықтан тиянақты дайындық жұмыстарын жүргізбей, оқулықты дайындауға кіріспеу керек. Арнайы дайындықсыз, асығыстықпен құрастырылған оқулықтың сапасы төмен болады. Оқулық ғылым негіздерін, оның заңдары мен әдістерін қарапайым баяндаумен шектелмейді – бұл оның басқа кітаптардан айырмашылығы. Оқу мақсатына сәйкес теориялық материалдарды іріктеу, білімді баяндаудың өзіндік әдістемелік нысаны және оның жүйелілігі, тәрбие мақсатын көздейтін материалдың болуы, пәннің маман емес оқушы-оқырманға бағытталуы оқулық үшін ерекше басымдық болып табылады [4].

Оқулықтың негізгі міндеттері – білім беру, тәрбиелеу, дамыту – оқулық тек оқу бағдарламасы бойынша меңгеруге тиісті пәннің мазмұнынан ғана емес, сонымен қатар оқушыға оқулықпен жұмыс істеуге, қосымша білім алуға және өз бетінше меңгерген білімін бақылауға көмектесетін материалдардан тұратындықтан, білім беру жүйесінде белгілі бір сыныпқа арналуымен анықталады.

Сапалы оқулықтар жасау үшін:

– оқу әдебиетінің авторларын дайындау;

– теориялық және практикалық сараптама жүргізуге қойылатын талаптарды

әзірлеу;

– теориялық және практикалық мониторинг жүргізу үшін сарапшыларды дайындау;

– сараптама қорытындысын шығару және оқулықтарды пысықтау қажет.

Оқулық мазмұндық және әдістемелік тұтастық принциптерін сақтай отырып жазылуы тиіс, олар: бағдарламада тұжырымдалған жалпы мақсаттар мен міндеттердің пәнді оқытуда толық қамтылуы; оқу материалдарын тәрбие ұстанымымен қоса баяндау; ғылымның практикамен байланысын көрсететін материалдарды ұсыну; бағдарламада санамаланған материалдарды толық қосу; оқу материалын баяндау стилінің бірлігі және белгілі бір көлемнің сақталуы.

Оқулық мұғалімге әр сабақтың тар шеңберіне оқуға қойылатын әр түрлі талаптарды енгізуге, оларды оқушылардың қабылдауына ықпал етуге көмектесу керек.

Оқулықтардың теориясы бойынша іргелі зерттеулер жүргізген ғалымдардың пікірінше, оны жасау үшін тек терең ғылыми білім жеткіліксіз. Автор ой-өрісі кең адам болуы, оқулықтарға қойылатын әдістемелік және дидактикалық талаптарды жетік білуі, оқушылардың жас және психологиялық ерекшеліктерін түсінуі және ескеруі тиіс. Сонымен қатар, ол жазушылық шеберлікке ие болуы және ғылыми дәлелдерді оқушыларға түсінікті тілмен жеткізуге қабілетті болуы керек.

Оқулықта оқытудың мазмұны, әдістері мен тәсілдері түрінде білім беру мақсаттары айқындалады. Ол, біріншіден, оқу процесінде көптеген функцияларды орындайды; екіншіден, қызметті, яғни әр түрлі оқыту объектілерінің әрекеттерін белсендіреді; үшіншіден, оқыту барысында көмекші болып табылатын әр түрлі әрекеттерді ұсынады.

Оқулықты жазу кезінде төмендегілерді:

– ұсынылған негізгі және анықтамалық ақпараттың коррелятивтілігін;

– терминдер мен ұғымдарды дұрыс қабылдау және түсіну үшін негіздің бо-

луын;

– оқушылар, оқулықтар мен мұғалім арасындағы қарым-қатынасты анықтау, орнату және олардың әрқайсысының міндеттерін;

– оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру, ақпараттың мазмұны мен ғылыми негіздерін меңгеруге қызығушылығын ояту, қажетті білімді меңгеруін;

– оқушылардың алған білімдерін практикалық, шығармашылық іс-әрекеттерде болуын;

– қолдану қабілетін дамыту үшін оқулықтан басқа қажетті қосымша ақпаратты іздеу және жұмыс істеуге ынталандыру, осындай іздеу қызметін үйлесімді ұйымдастыруын;

– оқулық пен оқу-әдістемелік кешеннің коррелятивтілігін;

– ұғымдар, негізгі ережелер мен теориялар жүйесінің ақпараттық корреляциясының сақталуын қамтамасыз ету қажет.

Оқулықты құрастырудағы өзекті мәселелердің бірі әзірлеушілерде, рецензенттерде және оны бекітетін тұлғаларда олардың сипаты мен сапасын анықтайтын және бағалайтын бірегей өлшемдер жүйесінің болуы болып табылады.

Министрлік пен Орта білім департаменті басшылығының қолдауымен жүргізілген ғылыми-зерттеу жұмыстарының негізінде Педагогикалық Ғылымдар Академиясы мен «Оқулық» РҒПО бірлесіп отандық оқулықтардың сапасын анықтау критерийлерінің жаңа жүйесін әзірледі. Бұл критерийлер бекітіліп, білім беру жүйесіне енгізілді.

Жаңа критерийлер негізінде оқулық сапасы оқулықтың дидактикалық аппаратын және оның жүзеге асыратын функцияларын (қызметтерін) бағалау жолымен анықталады.

Оқулықтың дидактикалық аппаратының сапасын бағалау оқу әдебиетінің негізгі талаптарына, оның құрылымына, мазмұнына, меңгеруді ұйымдастыру аппаратына, қабылдау аппаратына, бағдарлау аппаратына, иллюстрациялық материалға, электрондық қосымшаға, эргономикаға

қойылатын негізгі талаптардың сақталуын бағалау негізінде, яғни 9 бағыт бойынша 64 критерий негізінде анықталады.

Оқулықтың атқаратын қызметінің сапасын бағалау оның үйлестіруші, жүйелендіруші, ақпарат беруші, ынталандырушы, дамытушы, түрлендіруші (трансформациялық), құндылықтарға бағыттау және тәрбиелік, өздігінен білім алуға үйрету және навигация, кіріктіруші (интеграция), бақылау-түзетуші қызметтерін – 10 бағыт бойынша 64 критерий негізінде анықталады.

Осылайша, әзірленген жүйе негізінде Оқулық сапасының мониторингі 19 позиция бойынша жүргізіледі. Осы ұстанымдардың әрқайсысын жеке бағалау олардың күшті және әлсіз жақтарын, дидактикалық аппараттың сапасын және оқулықтың функцияларын анықтауға, сонымен бірге олардың сапасын көтеруге және жалпы оқулықтың сапасын көтеруге нақты мүмкіндік туғызады.

Ү.ж. 25 маусымда Нұр-Сұлтан қаласында «Ғылыми-педагогикалық сараптама сапасы: тәжірибе талдауы және бағалаудың жаңа тәсілдері» тақырыбында оқу әдебиетінің сарапшыларына арналған таныстыру семинары өтті. Семинардың мақсаты – 11 сынып үшін жаңартылған мазмұнды оқу әдебиетінің сарапшыларына практикалық көмек көрсету болды.

Педагогикалық Ғылымдар Академиясы оқулықтарды әзірлеу теориясын және олардың сапасын бағалау практикасын зерделеу бойынша авторлардың және оқу әдебиеті сарапшыларының біліктілігін арттыру үшін арнайы курстар өткізе бастады.

Қорытынды

Жаңа критерийлерді енгізу және авторлар мен оқу әдебиеті сарапшыларының біліктілігін арттыру негізінде, сөзсіз, оқу әдебиетінің сапасы көтеретін болады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Розин В.М. Учебник: вчера, сегодня, завтра / В кн.: Общество и книга: от Гуттенберга до Интернета. – М., 2000. – С.212–221.
2. Ситдыков А.С. Педагогические идеи и просветительная деятельность И.Алтынсарина. – 2-е изд. – Алма-Ата: Мектеп, 1968. – 148 с.

Қазіргі уақытта оқулықтар 6 сатылы сараптамадан өтеді, онда оқулықтарды пәндік комиссияда және Республикалық комиссияда қарау жүзеге асырылады.

Біздің ойымызша, оқу әдебиетінің сапасын бағалауда арнайы оқытылған сарапшылардың жауапкершілігін және оқу жылы бойы эксперименттік мектептерде тәжірибелік сараптаманың рөлін күшейту қажет. Оқу әдебиетін шығару туралы түпкілікті шешім қабылдауда, бірінші кезекте, оқулықтардың сапасын анықтау жаңа критерийлері негізінде жүргізілген оқу әдебиетінің сапасы туралы эксперттердің пікірлері ескерілуі қажет.

Педагогика ғылымында сапалы оқу әдебиетін дайындау аса күрделі жұмыстардың қатарына жатады. Атақты академик А.Колмогоров оның қиындығын реактивті ұшақты құрастырумен салыстырған. Дайындалған ұшақтың сапасын терең сынақшы-ұшқыш анықтайды. Оның жұмысын құзыретті мамандардан тұратын арнайы комиссия қабылдайды.

Егерде сапалы оқулық жасау қиындығы реактивті ұшақ жасау қиындығымен салыстырылатын болса, онда оның сапасын анықтауға да осынша мән берілуі керек.

Оқулықтар қолжазбасының сапасын, ең алдымен, арнайы оқытылған сарапшылар бағалауы тиіс. Ал олардың жұмыстарының нәтижелерін бағалатын пәндік және республикалық комиссиялар құрамында Оқулықтану ғылымын білетін адамдардан болуы керек. Комиссия отырысында оқулықтың дидактикалық аппаратының және ол жүзеге асыратын функциялар туралы нақты салиқалы әңгіме айтылуы тиіс.

Сапалы отандық оқулық – білім беру сапасын көтерудің негізгі құралы екенін есте естен шығармаған абзал.

3. Кусаинов А.К., Асыллов У.А. Актуальные проблемы учебников. – Алматы: изд. «Рауан», 2000.

4. Кусаинов А.К. Качество образования в мире и в Казахстане. – Алматы, 2013. – 196 с.

REFERENCES

1. Rozin V.M. Textbook: yesterday, today, tomorrow / In the book: Society and the book: from Gutenberg to the Internet. – M., 2000. – P.212–221.

2. Sitdykov A.S. Pedagogical ideas and educational activity of I. Altynsarin. – 2nd ed. – Alma-Ata: Mektep, 1968. – 148 p.

3. Kusainov A.K., Asylov U.A. Actual problems of textbooks. – Almaty: «Rauan», 2000.

4. Kusainov A.K. The quality of education in the world and in Kazakhstan. – Almaty, 2013. – 196 p.

КУСАИНОВ А.К. КАКИМ ДОЛЖЕН БЫТЬ УЧЕБНИК? РАЗРАБОТАНЫ И ВНЕДРЕННЫ НОВЫЕ КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ КАЧЕСТВА УЧЕБНИКОВ

В статье раскрывается взаимосвязь образования с социально-экономической структурой общества и достижениями науки. В ходе анализа трудов отечественных ученых отмечается значимость учебника в процессе развития страны.

Также в статье рассматривается вопрос повышения качества образования посредством создания качественных учебников на основе науки Учебниковедение. Охарактеризованы требования, предъявляемые к созданию качественных учебников, о соблюдении принципов содержательной и методической целостности.

В статье дается описание новой системе критериев определения качества отечественных учебников, разработанной совместно Академией Педагогических Наук и РНПЦ «Учебник». Опираясь на данную систему, мониторинг качества учебника проводится на основе оценки качества дидактического аппарата учебника и выполняемых им функций.

Ключевые слова: образование, учебниковедение, качество образования, учебник, мониторинг.

KUSAINOV A.K. WHAT SHOULD BE THE TEXTBOOK? TEXTBOOK QUALITY ASSESSMENT CRITERIA DEVELOPED AND IMPLEMENTED

The article reveals the relationship of education with the socio-economic structure of society and the achievements of science. In the course of the analysis of the works of domestic scientists, the significance of the textbook in the development of the country is noted.

The article also addresses the issue of improving the quality of education through the creation of high-quality textbooks based on science Textbook Studies.

The requirements for the creation of high-quality textbooks on the observance of the principles of substantial and methodological integrity are characterized.

The article describes a new system of criteria for determining the quality of domestic textbooks, developed jointly by the Academy of Pedagogical Sciences and the RSPC «Textbook». Based on this system, monitoring the quality of the textbook is based on assessing the quality of the didactic apparatus of the textbook and its functions.

Keywords: education, textbook, quality of education, textbook, monitoring.

УДК 378

Р.З. ЖУМАЛИЕВА, К.Т. КОЖАХМЕТ
Университет имени Сулеймана Демиреля
**ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЕ И МЕЖЛИЧНОСТНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ
ИТ-СПЕЦИАЛИСТА**

Цель данной работы состоит в определении и оценке профессиональных и межличностных компетенций ИТ-специалиста. Анализ компетенций проведен на основе анкетирования работодателей и выпускников по ИТ-специальности, выполняющих свою профессиональную деятельность в следующих отечественных и зарубежных ИТ-компаниях: EPAM SYSTEMS, IBM, GFI Software. Общее число респондентов в целом составило 100 сотрудников, топ-менеджеров и руководителей.

Основная задача исследования заключается в определении компетенций, которыми должен обладать современный ИТ-специалист. С этой целью рассмотрен состав основных профессиональных навыков, в частности, внимание уделено также и межличностным качествам.

Актуальность данного исследования заключается в том, что его результаты предоставят дополнительные возможности в содержательной концептуализации образовательных программ и учебных планов по подготовке будущих ИТ-специалистов, востребованных на рынке труда.

Ключевые слова: профессиональные компетенции, межличностные компетенции, ИТ-специалист.

Введение

В настоящем исследовании представлен анализ результатов анкетирования по определению значимости и актуальности профессиональных и межличностных компетенций ИТ-специалиста. Данный анализ результатов исследования проводился в два этапа, при этом второй этап основан на некоторых положениях концепции Генри Минцберга, профессора менеджмента Мак-Гильского университета в Монреале. Согласно его концепции сотрудники, топ-менеджеры, а также руководители организаций и компаний могут быть разделены по определенным профессиональным профилям в зависимости от их квалификации и выполнения ими должностных обязанностей. В его концепции, как и в других современных научных работах по компетентностному подходу, достаточно четко прослеживается описание ключевых и профессиональных компетенций, позволяющие специалисту выполнять работу качественно и эффективно [1].

Основная часть

В современной литературе по компе-

тентностному подходу широко освещаются вопросы формирования и развития компетенций ИТ-специалиста [2, 3, 4]. К ним относятся, например, критические и аналитические навыки; обладание базовыми знаниями по профессиональной сфере деятельности; применение знаний на практике; анализ и описание проблемы, креативность и многие другие.

С целью проведения исследования основные профессиональные и межличностные компетенции ИТ-специалиста были включены в состав вопросов по анкетированию для работодателей и выпускников по ИТ-специальности, выполняющих свою профессиональную деятельность в компаниях EPAM SYSTEMS, IBM, GFI Software. Анализ результатов анкетирования проходил в два этапа: 1) определение участниками анкетирования более актуальных и менее актуальных профессиональных и межличностных компетенций; 2) определение актуальных и менее актуальных профессиональных и межличностных компетенций участниками анкетирования в зависимости от занимаемой должности. Определение степени

значимости тех или иных профессиональных и межличностных компетенций осуществлялось по стобалльной системе, при которой компетенции, превысившие 50 процентов, относились к категории значимых или актуальных компетенций IT-специалиста, тогда как компетенции, показавшие значение менее 50 процентов, были соотнесены с менее значимыми или актуальными компетенциями.

Для определения профессионально значимых компетенций, необходимых специалисту для успешного выполнения профессиональной деятельности, были изучены квалификационные требования IT-специалиста, а также специальная научная литература по компетентностному подходу [5, 6, 7].

Таким образом, среди основных профессиональных компетенций, включенных в состав вопросов анкетирования, можно обозначить следующие из них:

1. Администрирование баз данных;
2. Анализ и моделирование;
3. Анализ и описание проблемы;
4. Знание оборудования и программ;
5. Инженерное проектирование;
6. Критические и аналитические навыки;
7. Обладание базовыми знаниями по профессиональной сфере деятельности;
8. Применение знаний на практике;
9. Проектирование архитектуры предприятия (программной составляющей построения системы защиты);
10. Размещение и сбор данных;
11. Сетевой анализ;
12. Системное администрирование;
13. Стратегия и планирование;
14. Технология и производство (программное обеспечение);
15. Управление информацией (способность извлекать и анализировать информацию из разных источников);
16. Цифровые навыки и умения;
17. Эксплуатация и техническое обслуживание.

Диапазон способностей и навыков, необходимых для профессиональной дея-

тельности IT-специалиста и включенный в состав вопросов анкетирования, может быть представлен набором следующих межличностных компетенций:

1. Взаимодействие с экспертами в других предметных областях;
2. Восприятие разнообразия и межкультурных различий;
3. Знание основных категорий и понятий конфликтологии, владение ее категориальным аппаратом при анализе профессиональных ситуаций;
4. Инициативность;
5. Креативность;
6. Критика и самокритика;
7. Коммуникабельность;
8. Лидерство;
9. Мотивированность;
10. Навыки решения проблем;
11. Позитивное мышление;
12. Приверженность к обслуживанию клиентов;
13. Работа в команде/междисциплинарной команде;
14. Самоменеджмент и тайм-менеджмент;
15. Умение вести переговоры;
16. Управление изменениями;
17. Эмоциональный интеллект.

Прежде чем приступить к описанию результатов анкетирования, необходимо отметить, что в приведенных диаграммах, профессиональные и межличностные компетенции соответствуют нумерации состава компетенций, представленных выше.

Таким образом, согласно результатам анкетирования по первому этапу все профессиональные компетенции превысили 50 процентов. Это свидетельствует о том, что они являются актуальными и значимыми для профессиональной деятельности IT-специалиста. При этом наиболее высокий процент соответствует следующим профессиональным компетенциям: критические и аналитические навыки – 85%; управление информацией (способность извлекать и анализировать информацию из разных источников) – 85%; проектирование архитектуры предприятия

(программной составляющей построения системы защиты) – 95%; применение знаний на практике – 98%; обладание базовыми знаниями по профессиональной сфере

деятельности – 100%; цифровые навыки и умения – 100%. Данные приводятся в нижеприведенной диаграмме 1.

Согласно результатам анкетирования

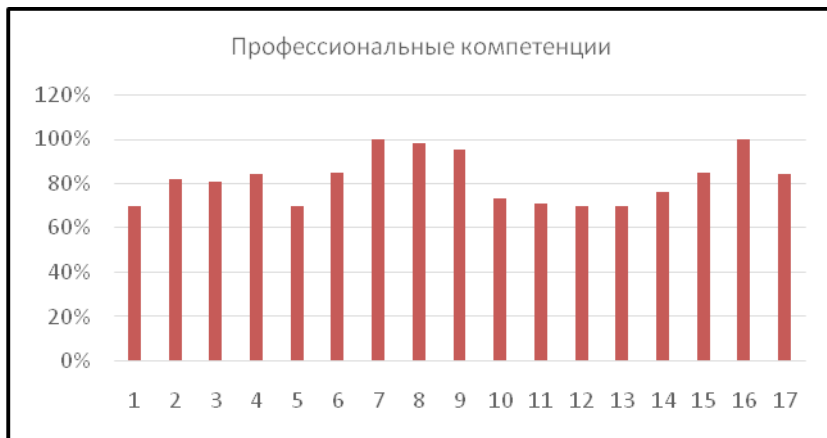

Диаграмма 1 – Профессиональные компетенции

по межличностным компетенциям следует отметить, что большинство компетенций отмечены как актуальные, другими словами, значимыми для профессиональной деятельности IT-специалиста. Самый высокий процент имеют следующие компетенции: мотивированность – 85%; навыки решения проблем – 87%; работа в команде/междисциплинарной команде –

88%; приверженность к обслуживанию клиентов – 89%; коммуникабельность – 93%. Менее актуальным межличностным компетенциям соответствуют лишь три компетенции: управление изменениями – 40%; умение вести переговоры – 45%; лидерство – 47%. Данные представлены в диаграмме 2.

Для проведения второго этапа анкети-

Диаграмма 2 – Межличностные компетенции

рования вышеуказанные составы профессиональных и межличностных компетенций были распределены по различным профессиональным профилям, которые соответствуют следующим группам согласно концепции Минцберга: группа А (стратегическое звено); группа В (среднее звено); группа С (младшее звено). Данная система классификации профессиональных профилей удобно группируется в три категории, которые определяют всю сферу профессиональной деятельности IT-специалистов. Группа А включает сотрудников, которые выполняют управленческие функции; группа В включает сотрудников, которые осуществляют координирующую и контролирующую функции; группа С включает сотрудников, которые выполняют исполнительские функции. Далее выявлены компетенции, которые имеют наиболее высокий процент, являются актуальными или менее актуальными компетенциями для выполнения профессиональных задач каж-

дого звена организации.

По результатам анкетирования, как выяснилось, анализируемые профессиональные компетенции являются актуальными, востребованными и значимыми для всех представителей профессиональных профилей, тогда как межличностные компетенции варьируются и четко определены иерархией организации.

Таким образом, по итогам анализа анкетирования определились наиболее и наименее актуальные межличностные компетенции для трех групп А, В и С. По группе А в основном все межличностные компетенции являются актуальными, при этом самый высокий процент соответствует следующим компетенциям: лидерство – 100%; коммуникабельность – 100%; умение вести переговоры – 100%; управление изменениями – 100%. И лишь креативность отмечена как наименее актуальная компетенция – 45%. Данные приведены в диаграмме 3.

Диаграмма 3 – Межличностные компетенции: стратегическое звено

По группе В все межличностные компетенции в основном определяются как актуальные компетенции. При этом приверженность к обслуживанию клиентов и коммуникабельность имеют самый высокий процент – 100%. Однако умение

вести переговоры и лидерство являются наименее актуальными для представителей данной группы и соответствуют 40% и 45%. Данные приведены в диаграмме 4.

По группе С самый высокий процент имеют следующие межличностные

Диаграмма 4 – Межличностные компетенции: среднее звено

Диаграмма 5 – Межличностные компетенции: оперативное звено

компетенции: навыки решения проблем – 100%, и работа в команде – 100%. Лидерство (46%), умение вести переговоры (47%) и управление изменениями (48%) определяются ими как наименее актуальные. Данные приведены в нижеследующей диаграмме 5.

Выводы

Анализ результатов анкетирования позволяет заключить, во-первых, что все основные профессиональные компетенции оцениваются респондентами как ак-

туальные и значимые для каждого профессионального профиля; во-вторых, межличностные компетенции, напротив, являются наиболее актуальными или значимыми для определенной профессиональной группы, и менее актуальными или значимыми для другого профессионального профиля.

В заключение хотелось бы отметить, что при подготовке компетентных IT-специалистов необходимо построить такую модель обучения специалистов для IT-

индустрии, при которой они получают знания, формируют и развивают необходимые компетенции, выполняя реальные проекты под руководством как профессорско-преподавательского состава, так и будущих работодателей. Такой подход

особенно важен и эффективен в эпоху цифровизации страны, когда сегодня отрасль IT-технологий сильно зависит от притока молодых компетентных IT-специалистов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Минцберг Х. Развивающаяся теория о развитии теории // Великие умы в управлении: процесс развития теории. – 2005. – С. 355-372.

2. Байденко В.И. Болонский процесс: результаты обучения и компетентностный подход (книга-приложение 1). – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. – 536 с.

3. Адельман С. Компетентность, технологии и их недовольство. Внутри высшего образования. – 2013. // URL: <http://www.insidehighered.com/views/2013/06/06/higher-eddiscovers-competency-again-essay>.

4. Реймерс Ф.М. Глобальная компетентность. – Гарвардское Международное обозрение. – №30 (4). – 2009. // URL: <http://hir.harvard.edu/rethinking-financedglobal-competency/>

5. Тодд К.Б. Глобальное развитие компетенций. – 2017. // URL: https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=edsc_etdsa/

6. Борисова М.Н., Воронов М.П. Возникновение и становление компетентностного подхода в высшем образовании // Научное обозрение. Педагогические науки. – 2016. – №3. – С. 5-12. // URL: <http://pedagogy.science-review.ru/ru/article/view?id=1494/>

7. Райан С., Кокс Дж. Руководство по изучению компетенций для студентов. – Вашингтон: Министерство образования США, Институт педагогических наук, Национальный центр оценки образования и региональной помощи, Региональная образовательная лаборатория Северо-Восток и Острова. – 2016. – 165 с. // URL: <http://ies.ed.gov/ncee/edlabs>.

REFERENCES

1. Mintzberg H. Developing theory about the development of theory //Great minds in management: The process of theory development. – 2005. – С. 355-372.

2. Bidenko V.I. The Bologna process: learning outcomes and competency-based approach (Appendix 1). – М.: Research Center for the Problems of Quality of Training of Specialists, 2009. – 536 s.

3. Adelman C. Competence, technology, and their discontents. Inside Higher Ed. – 2013. // URL: <http://www.insidehighered.com/views/2013/06/06/higher-ed-discovers-competency-again-essay>.

4. Reimers F.M. Global competency. Harvard International Review. – №30 (4). – 2009. // URL: <http://hir.harvard.edu/rethinking-financedglobal-competency/>

5. Todd K.B. Global Competence Survey Development. – 2017. // URL: https://uknowledge.uky.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1031&context=edsc_etdsa

6. Borisova M.N., Voronov M.P. The emergence and formation of a competency-based approach in higher education // Scientific Review. Pedagogical sciences. – 2016. – №3. – С. 5-12. // URL: <http://pedagogy.science-review.ru/ru/article/view?id=1494>

7. Ryan S., Cox, J. Guide to the Competency-based Learning Survey for Students. –

Washington: U.S. Department of Education, Institute of Education Sciences, National Center for Education Evaluation and Regional Assistance, Regional Educational Laboratory Northeast & Islands. – 2016. – 165 p. // URL: <http://ies.ed.gov/ncee/edlabs>.

ЖҰМАЛИЕВА Р.З., ҚОЖАХМЕТ Қ.Т. ИТ-МАМАНЫНЫҢ КӘСІБИ ЖӘНЕ ТҰЛҒААРАЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІ

Бұл жұмыстың мақсаты ИТ-маманының кәсіби және тұлғааралық құзыреттілігін анықтау және бағалау болып табылады. Құзыреттілік сараптамасы EPAM SYSTEMS, IBM, GFI Software сияқты кәсіби отандық және шетелдік ИТ-компанияларда жұмыс істейтін ИТ-мамандығы түлектерінің және ИТ-мамандығы бойынша жұмыс берушілердің сауалнамасына негізделген. Респонденттердің жалпы саны 100 қызметкер, топ-менеджерлер мен жетекшілер болды. Зерттеудің негізгі мақсаты – заманауи ИТ-маманының құзыреттілігін анықтау. Осы мақсатта негізгі кәсіптік құзыреттіліктердің құрамы қаралды, атап айтқанда, тұлғааралық құзыреттілігіне назар аударылды.

Зерттеудің өзектілігіне келсек, зерттеудің нәтижелері еңбек нарығында сұранысқа ие болашақ ИТ-мамандарды дайындау үшін білім беру бағдарламалары мен оқу жоспарларының мазмұнын тұжырымдауда қосымша мүмкіндіктер береді.

Кілтті сөздер: кәсіптік құзыреттілік, тұлғааралық құзыреттілік, ИТ-маман.

ZHUMALIEVA R., KOZHAKHMET K. PROFESSIONAL AND INTERPERSONAL COMPETENCIES OF IT-SPECIALIST

The purpose of this research paper is to identify and evaluate the professional and interpersonal competencies of IT-specialist. The competency analysis is based on the survey of IT-employers and IT-alumni engaged in professional activity in domestic and foreign IT-companies like EPAM SYSTEMS, IBM, GFI Software, as well as top-managers and managers of these companies (in total, 100 people). The main objective of this study is to determine the competencies necessary for a modern IT-specialist. The authors provide an analysis of core professional competencies, in particular, interpersonal competencies.

The results of this study will give additional opportunities for a meaningful conceptualization of educational programs and curricula for training future IT-specialists who will be in demand at the labor market.

Keywords: professional competencies, interpersonal competencies, IT-specialist.

ӘОЖ 004.9:37.026.9

Р.Т. ИГЕНБАЕВА, Ж.С. АСАНОВА

Қорқыт ата атындағы Қызылорда Мемлекеттік Университеті

ЦИФРЛЫ ТЕХНОЛОГИЯЛАР – КРЕАТИВТІЛІКТІ ДАМУДЫҢ КЕШЛІ

Жоғары оқу орнындағы білім алушылар тек дайын білімді алуға ғана емес, сонымен қатар жаңа білімді ойлап табуға қабілетті болуы керек. Бізге таяу болашақтағы маңызды мәселе – креативті ойлау, білімді қайта жаңарту және инновацияларды пайдалану. Мақалада білім беру процесінде қолданылатын ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың өзектілігі ашылады. Атап айтсақ: компьютерлік технологиялар, мультимедиялық технологиялар, қашықтықтан оқыту технологиясы, интернет технологиялар, бұлтты және смарт технологиялар. Олардың дидактикалық қызметі мен қасиеті де қарастырылған. Оқыту мазмұнын құрылымдау мен оқыту процесін

ұйымдастыруда аталған технологияларды қолдану арқылы білім алушылардың креативтілігін арттыру мүмкіндіктері жоғары. Сондықтан мақалада алдыңғы қатарлы оқыту технологияларына тоқталдық.

Мақаланың мақсаты – «смарт-технологиялар» ұғымын дидактикалық ұғым ретінде ұсыну және оның мәні мен мазмұнын бөлу болып табылады. Автор оқытудың интерактивті құралдарына қатысты әртүрлі көзқарастарды қарастыра отырып, оқырман назарын инновациялық құралдарға аударады. Бүгінде «смарт-технологияларға» жататын оқыту құралдары және оларды пайдалану креативтілікті дамытудың кепілі екендігі тұжырымдаған.

Кілтті сөздер: *ақпаратты-коммуникациялық технологиялар, ақпараттық технологиялардың түрлері, «смарт-технологиялар», білім берудің заманауи оқыту құралдары.*

Кіріспе

Қазіргі қоғамда өздігінен білім алуға, өзін-өзі тәрбиелеуге және өзін-өзі дамытуға қабілетті белсенді, іскер адамдарға мамандарға қажеттілік туындауда. Адам бойындағы аса маңызды қасиеттерге белсенді ойлау қызметі, мақсатқа жету, толеранттылық, бәсекеге қабілеттілік, кәсіби құзіреттілік, өздігінен білім алуға деген талпынысы мен қабілеті жатады. Болашақ мамандарды даярлау бағытының маңызды факторы ретінде ақпараттың ролі мен маңыздылығы арта түсуде. Ақпарат берудің дәстүрлі құралдарын компьютерлік және интерактивті оқытудың құралдары ығыстырып, оларды білім беру процесінде қолдану болашақ сапалы мамандарды дайындауды қамтамасыз етеді.

Білім беруді ақпараттандыру білім беру процесі үшін үлкен басымдықтарға ие. Бүгінгі күні республика көлемінде білім беруді ақпараттандыру мәселесімен айналысып жатқан Б.Б. Баймұханов, Е.І. Бидайбеков, Ж.А. Қараев, Г.Қ. Нұрғалиева сынды ғалымдардың ғылыми мектептері қалыптасты.

Ресейде білім беруде ақпараттық технологияны қолдану мүмкіндіктері М.Ю.Бухаркина, О.Н.Волик, Е.И.Дмитриева, М.Г.Евдокимова, Г.И.Кирилова, Г.И.Ибрагимов, Е.С.Полат, И.В.Роберт, Р.К.Потапованың еңбектерінде қарастырылған. Г.И.Ибрагимовтың пікірінше, білім беру кеңістігі ұғымы бұрын қолданылған жоқ, өйткені әрбір педагог нақты

сынып, оқу тобы мен оқу орнында болды. Білім беру ортасы нақты оқу орны мен оның ресурстарына (кадрлық, ақпараттық, материалдық-техникалық және т.б.) байланысты болды. Білім беруді ақпараттандыру және компьютерлендіру жағдайында сыртқы орта жаһандық ауқымға дейін кеңейтілді. Бұл білім беру процесінің барлық қатысушыларының ролі мен орнын күрт өзгертті [1].

Қазіргі уақытта оқытудың ақпараттық технологияларымен байланысты жаңа білім беру ортасы қалыптасты. «Технология» термині гректің *techne* сөзінен шыққан, аудармасы «өнер», «шеберлік». «Технология» – бұл қандай да болсын істегі, шеберліктегі, өнердегі амалдардың жиынтығы. Технология дегеніміз – оқу процесін ойдағыдай жүзеге асырудың мазмұнды техникасы. Оқытудың ақпараттық технологиялары ретінде білім алушылардың білімін кеңейтетін және олардың мүмкіндіктерін дамытатын ақпаратты жинаудың, ұйымдастырудың, сақтаудың, өңдеудің, таратудың және ұсынудың әдістері мен техникалық құралдарының жиынтығын түсінеміз. Білім беру процесінде технологияларды қолдандудың өзектілігі, ең алдымен, белгілі бір пәндер бойынша оқытудың тиімділігін арттырудағы педагогикалық қажеттіліктер мен құралдарды іздеуге негізделеді.

Біз Г.И. Кирилованың пікірімен келісеміз, ол өз мақаласында қазіргі заманауи әдістемелік қамтама мынадай негізгі қасиеттерге ие болуы тиіс: білім беру

стандарттарына сәйкес келу; компьютерлік оқыту әдістемесін қолдану; оқыту процесі қазіргі заманғы оқыту құралдарымен қамтылған; оларды оқу процесінде қолдану орны мен тәсілі нақты анықталған, күндізгі және қашықтықтан білім беру формаларында қолдануға дайын болу қажет [2, 47].

Білім беру процесінде педагогтар мен білім алушылар белсенді қолданатын ақпараттық технологиялардың бірнеше түрлері бар: компьютерлік технологиялар, мультимедиалық технологиялар, қашықтықтан оқыту технологиясы, интернет-технологиялар, бұлтты-технологиялар, смарт-технологиялар. Дидактикалық тұрғыдан ақпараттық технологиялардың түріне жататын аталған әрбір технологияны қарастырайық.

Негізгі бөлім

Ақпараттық технологиялардың даму кезеңі білім беру ортасына оқытудың инновациялық құралдары ретінде дербес компьютерлерді енгізумен байланысты. И.В.Роберт электронды және компьютерлік технологиялардың пайда болу тарихын сипаттаған. Ол өз мақаласында электронды технологиялар XX ғасырдың 70-жылдары пайда болғанын атап өтті. Олар электронды-есептеу машиналарын (ЭЕМ) және ақпараттық-іздеу жүйелерін (АҚЖ) қолдануға негізделді [3, 36].

XX ғасырдың 80-жылдарының ортасында ЭЕМ-нің орнына әртүрлі мақсаттағы стандартты бағдарламалық өнімдердің үлкен пакетімен жабдықталған компьютерлік технологиялар келеді. Оқу процесінде компьютерлік технологияны қолдану ойлау үдерісін кеңейтуді іске асырып, жаңа әдістің пайда болуына ықпал етті. Оқу-тәрбие үдерісінде білімгерлердің шығармашылығын компьютерлік технологияны пайдалану арқылы дамытудың педагогикалық мүмкіндіктері Ж.А. Қараевтың еңбегінде қарастырылған [4].

Алайда интернет желісі сияқты жаңа телекоммуникациялық жүйелердің пайда болуына байланысты компьютерлік тех-

нологиялардың мүмкіндіктері өзгерді. Студенттердің креативтілігін дамытуда компьютерді пайдалану, оқыту үдерісін толық өзгертуге, оқытудың жеке тұлғаға бағытталған моделін жүзеге асыруға, креативтілігін арттыруға, оған қоса студенттердің вербалды және вербалды емес қарым-қатынасын қалыптастыруға мүмкіндік береді. Қазіргі педагог жаңа компьютерлік технологиялармен жұмыс істеу іскерлігінен басқа оларды оқыту процесінде қолданудың мүмкін болатын барлық тәсілдерін білуі қажет [5].

Зерттеулерді талдай келе, болашақ маманның креативтілігін дамыту үшін мультимедианың маңызды роль атқаратынын атап өткіміз келеді. Мультимедиалық технологиялар компьютерге қажетті ақпаратты экранға шығаруға, өңдеуге, сақтауға, мәтін, графика, анимация, бейнематериалдар, дыбыстық файлдар сияқты деректер түрлерін беруге мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығын білдіреді. Педагог білім алушылардың шығармашылығын дамытуда жаңа нысанды зерттеуде мультимедианың мүмкіндіктерін қолдану қажет. Креативті іс-әрекет кезінде білім алушы ескі білімге негізделген жаңа тәжірибеге ие болады. Мультимедиалық құралдарды пайдалану болашақ маманның қарым-қатынас мәдениетін өзгертіп, оқытудағы тұлғаға бағдарланған тәсілді іске асыруды жеңілдетеді, мәдениетті, меңгеру ерекшеліктерін іске асыра отырып, даралау мен саралауды қамтамасыз етеді. Мультимедиа сабақ барысында білім алушының жаңа тақырыпты терең түсінуі үшін пысықтау кезінде ғана емес, сабақтың кез келген кезеңінде қолдану үшін тиімді болып табылатын құрал – әуен, бейне, сурет және басқа да материалдың жиынтығынан құралып, креативтілікті дамытуда жетекші орын алады.

Қазіргі кезеңде қашықтықтан оқыту технологияларына заманауи ақпараттық және телекоммуникациялық технологияларды пайдалану негізінде қашықтықта оқу процесін жүргізуді қамтамасыз ете-

тін оқыту әдістері мен құралдарының жиынтығын, оқу рәсімдерін басқаруды жатқызады. IT-технологиялармен қашықтықтан оқытуға негізделген қазіргі білім беру жеке мемлекеттің аумағынан тыс аймақты да қамтуға болатындай, ашық, «қабырғасыз және шектеусіз» білім ретінде сипатталады. ҚР-да Білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында білім беруді ақпараттандыру мәселелері, соның ішінде қашықтықтан білім беру технологияларын енгізу алдыңғы қатарлы технологиялар ретінде қарастырылған. Қазіргі кезеңде көптеген ЖОО-да қашықтықтан оқыту элементтері заманауи ақпараттық технологиялар мен телекоммуникациялық жүйелер негізінде енгізілген.

Адамзаттың білім алуында Интернеттің жаһандық ақпараттық-коммуникациялық желісі ерекше роль атқарады. Болашақ мұғалімдерді дайындауда интернет технологияларды пайдаланудың артықшылығы орасан зор. Интернет байланысының әртүрлі формаларының (электронды пошта, чат, форумдар, веб-конференциялар) болашақ мамандардың креативтілігін қалыптастыруда әсері мол. Желілік ресурстар – білім алушылардың өз-өзін бағалауының және тәрбиеленуінің, терең білім мен кәсіби мүдделерінің баға жетпес негізі. Оқытудың интернет ресурстары төмендегі дағдыларды қалыптастыру мен дамытуға бағытталуы керек:

– когнитивтік дағдыларды іздестіру, алынған ақпаратты талдау;

– интернет ресурстарымен жұмыстың нәтижелерін талдау;

– интернет ресурстарын өз-өзін дамыту мақсатында пайдалана алу;

– желілік ресурстарды өз қажеттіліктерін, ақпараттық және білім беру мүдделерін қанағаттандыру мақсатында пайдалана алу.

Дидактикалық тұрғыдан Интернет желісі екі негізгі компонентті құрайды, олар – телекоммуникация нысандары және ақпараттық ресурстар. Телекоммуни-

кацияның кең таралған түрлері: электрондық пошта, чат, форум, ICQ, бейне және веб-конференциялар.

Оқыту үдерісіне интернет ресурстарын енгізуде болашақ маманның креативтілігін дамыту үшін оқу материалдарының күрделілігі мен көлемі оқытудың деңгейлеріне сай келуі керек. Интернетті пайдаланудың әдістемелік әлеуеті мыналарды қамтиды:

– оқытылатын талаптар бойынша мәтін, графика, фотосурет, дыбыс және бейне таңдау;

– кішігірім топтар немесе жалпы білім алушылар арасында мәдени және әлеуметтік, саяси, экономикалық, мәдени мәселелерді талқылау;

– шетел мәдениетін жоғары деңгейде меңгерген болашақ мамандар үшін интеллектуалдық және шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру үшін қолайлы жағдайлар жасау.

Интернет ресурстарын пайдалану білімгерлердің креативтілігін дамыту мәселесін шешуге ықпал етеді: әр түрлі желілерді пайдалану арқылы қарым-қатынас жасауға ынталандырып, коммуникативтік мәдениетін кеңейту мақсатында интернетте зерттеуге бағытталған желілерді пайдалануға, түрлі конференцияларға қатысуға мүмкіндік береді.

Бұлтты технологиялар ұғымы салыстырмалы аз уақытта таныла бастады. Өзіміздің адресімізді электронды поштаға тіркей отырып, біз бұлттық сервистердің қолданушылары боламыз. «Бұлттық сервистер» термині (ағылшынша – cloud computing) ғаламтор желісі арқылы берілген кез-келген сервистер үшін қолданылады. Бұлтты технологиялар жыл сайын дүниежүзілік желі ауқымының өсуімен бірге өзінің сатылы дамуын көрсетуде. Қазіргі уақытта білім беру процесінде қолданылатын бұлтты есептеу технологиясы негізіндегі ең таралған сервистер жүйесі Microsoft Live@edu және Google Apps Education Edition болып табылады. Білім беру мекемелерінде «бұлтты» технологияларды пайдаланудың өзіндік

ерекшеліктері бар. Атап айтқанда, олармен жұмыс жасаудың ең көп таралған үш тәсілі: құжаттармен бірлесіп жұмыс жасау, білім алушылардың бірлескен жобалық жұмысы, қашықтықтан оқыту. Бұлтты технологиялар оқу процесін ұйымдастырудың жаңа тәсілі болып табылады және оқу процесін ұйымдастырудың дәстүрлі әдістеріне балама ұсынады, дербес оқыту, топтық оқыту және интерактивті сабақтар үшін мүмкіндік береді.

Қазіргі кезде білім берудегі смарт-технологиялар ең заманауи инновациялық ақпараттық технологиялардың бірі болып табылады. Smart (смарт) сөзі ағылшын тілінен аударғанда «ақылды» дегенді білдіреді. Смарт туралы сөз қозғалғанда, жаңа қоғамның даму және қалыптасу парадигмасы туралы айтылады. Смарт қоғам – ақылды қоғам. Жаңа қоғамды қалыптастыру білім беру жүйесімен, атап айтқанда смарт-технология сияқты инновациялық технологиялардың пайда болуынан бастау алады.

Бүгінде «смарт-технология» ұғымының бірнеше түсінігі қалыптасқан. Профессор Н.В.Тихомирова смарт-технологияларға мынадай анықтама береді: «еңбек ұтқырлығын кеңейтуге әкелетін құрылғы ретінде білім беруде, мемлекеттік қызметте және адамдарды жұмыспен қамтудың басқа да көптеген салаларында қолданылады» [6, 78]. Ал профессор А.В.Нестеров «смарт-технологиялар – білім алушылардың әртүрлі санаттарын ынталандыру және интерактивті түрде жеке білім алуға мүмкіндік беретін, атап айтсақ, смарт-білім алуға мүмкіндік бере отырып, білім беру саласында смарт-өнімдерді шығаруға мүмкіндік беретін технологиялар» деген анықтама береді [7,156]. М.П.Лапчик smart-технологиялар өзара әрекеттесуге және тәжірибе алмасуға негізделгенін атап өтті. Олар білім беруді басқару стратегиясына инновациялық өзгерістер енгізеді [8]. Смарт-технология смарт оқытудың тұжырымдамасына сәйкес білімнің сапалы болуына және білім алушының

мотивациясына ықпалы зор. Смарт-технологияны пайдаланып, оқыту әдістерін жаңарту қазіргі таңда өзекті мәселелердің бірі болып саналады.

Қорытынды

Біз смарт-технологиялар ұғымының дидактикалық аспектісіне назар аударамыз және осыны ескере отырып, смарт-технологиялар – бұл оқытудың ақпараттық технологияларының барлық түрлерінің әр түрлі аспектілерін қамтитын, білім алушыларды оқытуға арналған интеграцияланған құралдар деп есептейміз, олар педагогқа сабақ уақытында және одан тыс уақытта студенттердің түрлі іс-әрекет түрлері мен оқу үдерісін ұйымдастыруға көмектеседі. Қазіргі кезеңде смарт-технологияларға интерактивті тақта, бағдарламалық қамтама, білім алушылардың білімін бақылау жүйесі және дербес компьютер сияқты оқыту құралдары жатады. Смарт-технологиялардың бірегейлігі ақпараттық білім беру платформасына негізделеді және оларды пайдалану педагогқа: білім беру сапасын басқару мақсатында қазіргі заманғы технологияларды енгізу арқылы оқу процесінің инновациялық моделін жасауға; смарт-технологияларды пайдалану барысында әмбебап білім беру іс-шараларын қалыптастыру үшін жағдай жасауға; әртүрлі ақпарат көздерімен оқу-танымдық қызметтің әртүрлі тәсілдерін меңгеруге бағытталған тапсырмалар мен жаттығулардың авторлық жүйесін әзірлеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, смарт-технологияларды қолдану негізінде сабақты модельдеу әртүрлі сабақ түрлерін жобалауға мүмкіндік береді.

Алайда, осы тәжірибені енгізу және тарату үшін педагогтың ақпараттық құралдарды меңгеруінің жеткілікті деңгейі қажет. Педагогты даярлау ісі оқытудың инновациялық құралдарын меңгеру бойынша теориялық материалдар мен практикалық тапсырмалардың максималды санын қамтуы тиіс. Осындай оқыту нәтижесінде болашақ педагог өз саласы бойынша білім беру контентін құру үшін

барлық қажетті техникалық дағдыларды және іскерлікті меңгереді. Сонымен, жана қоғамда жұмыс істей және ойлай алатын шығармашылық, креативті әлеуеті

бар кадрларды даярлау бүгінгі күннің көкейкесті, маңызды мәселесі екендігін атап өткіміз келеді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ибрагимов Г.И. Современные проблемы дидактики профессиональной школы // Казанский педагогический журнал. – 2013. – №5. – С.10–26.
2. Кирилова Г.И. Методические особенности подготовки педагогов к активной деятельности в информационной среде профессиональной школы // Казанский педагогический журнал. – 2012. – №5-6. – С.139–145.
3. Роберт И.В. Развитие дидактики в условиях информатизации в образования // Педагогика. – 2012. – №9. – С.25–37.
4. Бөрібекова Ф.Б., Жанатбекова Н.Ж. Қазіргі заманғы педагогикалық технологиялар. – Алматы, 2014. – 360 б.
5. Беркімбаев К.М., Исаева Ж.И., Мутанова Д.Ю., Тасова А.Б. Креативті педагогика. – Түркістан, 2018. – 297 б.
6. Тихомирова Н.В. Глобальная стратегия развития smart общества. МЭСИ на пути к Smart-университету. – 2012.
7. Нестеров А.В. О соотношении Smart общества и общества, построенного на знаниях. – 2014.
8. Лапчик М.П. Россия на пути к Smart – образованию // Информатика и образование. – 2013. – №2. – С.3-9.

REFERENCES

1. Ibragimov G.I. Modern problems of didactics of vocational schools // Kazan pedagogical journal. – 2013. – No. 5. – P.10–26.
2. Kirilova G.I. Methodical features of teachers training for active work in the information environment of professional school // Kazan pedagogical journal. – 2012. – №5–6. – P.139–145.
3. Robert I.V. Development of didactics in the conditions of Informatization in education // Pedagogy. – 2012. – №9. – P. 25–37.
4. Boribekova F.B., Zhanatbekova N.Zh. Modern pedagogical technologies. – Almaty, 2014. – 360 p.
5. Berkimbaev K.M., Isayeva Zh.I., Mutanova D.Y., Tasova A.B. Creative pedagogy. – Turkestan, 2018. – 297 p.
6. Tikhomirova N.V. Global strategy for the development of smart society. MESI is on the way to Smart University. – 2012.
7. Nesterov A.V. On the relationship between Smart society and society based on knowledge. – 2014.
8. Lapchik M.P. Russia on the way to Smart education // Informatics and education. – 2013. – №2. – P.3–9.

ИГЕНБАЕВА Р.Т., АСАНОВА Ж.С. ЦИФРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ – ЗАЛОГ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ

Обучающиеся в вузе должны быть способны не только получить готовое образование, но и изобретать новые знания. Важная вещь в ближайшем будущем – креативное

мышление, обновление знаний и использование инноваций. В статье раскрывается актуальность информационно-коммуникационных технологий, используемых в образовательном процессе. Это компьютерные технологии, мультимедийные технологии, дистанционные технологии обучения, интернет-технологии, облачные и смарт-технологии. Также рассмотрены их свойства и дидактические функции. В организации учебного процесса и структурировании содержания обучения имеются возможности повышения креативности обучающихся с использованием данных технологий. Поэтому в статье мы остановились на передовых технологиях обучения.

Цель статьи – представить понятие «смарт-технологии» как дидактическое понятие и разделить его значение и содержание. Автор, рассматривая различные подходы к интерактивным средствам обучения, привлекает внимание читателей к инновационным средствам. Сегодня уже сформулировано, что средства обучения, относящиеся к «смарт-технологиям», и их использование является залогом развития креативности.

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, виды информационных технологий, «смарт-технологии», современные средства обучения.

IGENBAEVA R.T., ASANOVA Zh.S. DIGITAL TECHNOLOGIES AS THE PLEDGE OF CREATIVITY DEVELOPMENT

Higher school students should be able to not only receive a ready education but to invent new knowledge. Creative thinking, knowledge review, and the use of innovation are vital for the nearest future. The article reveals the relevance of information and communication technologies used in the educational process. These are computer technologies, multimedia technologies, distance learning technologies, Internet technologies, cloud and smart technologies. Their didactic functions and properties are reviewed, as well as their ability to increase the creativity of students when they are used in the organization of the educational process and structuring the content of education.

Therefore, the article focuses on advanced teaching technologies. It presents the concept of «smart» technology as a didactic notion and separates its meaning and content. The author draws the readers' attention to innovative tools by reviewing various approaches to interactive learning tools. The use of teaching tools based on «smart technologies» is a known pledge of creativity development.

Keywords: information and communication technologies, types of information technologies, «smart technologies», modern teaching tools.

УДК 37.014:005

К.К. АХМЕТОВА

Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по городу Нур-Султану

РОЛЬ ИННОВАЦИОННОГО МЕНЕДЖМЕНТА ДЛЯ ЭФФЕКТИВНОЙ РАБОТЫ ОПЫТНО-ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫХ ПЛОЩАДОК ОРГАНИЗАЦИЙ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются особенности инновационного менеджмента в современной системе образования на примере работы опытно-экспериментальных площадок. Инновационный менеджмент в инновационном развитии организации образования – это совокупность принципов, методов и форм управления инновацион-

ными процессами, занятыми этой деятельностью организационными структурами и их персоналом. Менеджмент в управлении организацией образования, работающей в режиме инноваций, направлен прежде всего на творческое созидание коллектива. Из опыта работы опытно-экспериментальных площадок города Нур-Султан определяется, что система управления инновациями представляет научно-методическую организацию труда педагогов от диагностики до рефлексии. Изменилась парадигма образования, интерес педагогов в участии работы опытно-экспериментальных площадок возрастает, поэтому менеджмент управления инновациями руководителями организаций образования совершенствуется.

Ключевые слова: инновационный менеджмент, образовательная парадигма, профессиональная компетентность, опытно-экспериментальная площадка, обновление содержания образования.

Введение

Все позитивные изменения системы образования, которые приобретены за годы независимости Республики Казахстан, направлены на повышение конкурентоспособности образования, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики¹. В послании Первого президента Республики Казахстан Н.Назарбаева «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» также акцентируется внимание на образовании как приоритет в новой модели роста и как «драйвер экономики»².

Переход системы образования на 12-летнее обучение; развитие функциональной грамотности в рамках реализации Национального плана по развитию функциональной грамотности на 2012-2016 годы; обновление содержания образования; цифровизация системы образования, использование в образовательном процессе информационных технологий; полиязычие, изучение предметов естественно-научного цикла на английском языке; изучение английского языка с 1-го класса; психолого-педагогическое сопровождение особых детей; реализация Типового плана по усилению

воспитательного процесса во всех организациях образования; ценности национальной идеи «Мәңгілік Ел», выдвинутые президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым в послании «Путь Казахстана – 2050: единая цель, единые интересы, единое будущее», переход казахского языка на латинскую графику, все эти преобразования имеют конечную цель по развитию компетентной, творческой, мобильной, поликультурной личности и направлены на воспитание у учащихся высокой духовности, гражданской позиции, социальной ответственности, готовности к труду на благо казахстанского общества, формирование нового казахстанского патриотизма и чувства единения³.

Для организации учебно-воспитательного процесса в условиях новых, инновационных подходов образования, ориентирующихся на социальные и экономические изменения в обществе, возникает необходимость не только в подготовке педагогов, но и в специальном подборе и подготовке кадров – администраторов, менеджеров образования, компетентных в сфере педагогических инноваций. Природу, закономерности возникновения и развития педагогических инноваций, а также их связи с традициями прошлого

¹ Государственная Программа Развития Образования Республики Казахстан на 2011-2020 гг. Указ Президента Республики Казахстан от 7 декабря 2010 г. № 1118).

² Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность». – Астана, 31.01.2017.

³ Послание народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства». <http://edu.gov.kz/tu/documents>.

и будущего в отношении субъектов образования изучает педагогическая инноватика¹.

Большинство педагогов воспитаны в условиях традиционного обучения, а для реализации нового содержания образования нужен педагог, осознающий и принимающий свою принципиальную роль в инновационно-организованном процессе обучения. Так, в монографии Жайтаповой А.А. сформулировано определение качества образования как «рефлексивная практика», которая постепенно переходит в инновационную, где управление образовательными процессами осуществляются через проектирование педагогической системы в школе [1], где «предметом управления учителя в педагогическом процессе являются отношения между субъектами деятельности. Взаимодействие субъектов есть условие для их развития» [2].

Начиная с 2000 года, в организациях образования Республики Казахстан проводятся апробации и вводятся инновационные методы обучения; разрабатываются новые программы обучения для совершенствования образовательного процесса. Активное погружение педагогов в новое содержание образовательного процесса требует от увлеченности уроком, парадигмального подхода учителя конструктивности, самостоятельности и творческого мышления. Управление организации данной инновацией позволит как учителю, так и всем участникам процесса, методом проб и ошибок найти эффективные методы обучения. Поддержка учителя со стороны коллег, руководителя методического объединения, заместителей и директора школы в реализации поставленной цели по внедрению новизны в обучении на данном этапе развития образования должна быть конкретизирована и системно проводима. Инновационная деятельность организации образования должна осуществляться педагогическим коллективом, в первую очередь, менед-

жерами, обеспечивающими поддержку учителя-экспериментатора.

Основная часть

Для управления инновационными изменениями в организации образования нужен инновационный менеджмент. Инновационный менеджмент по форме – инновационный, экспериментальный проект, с четкой целью, продолжительностью в три учебных года, открытый в информационном пространстве и использующий современные информационные технологии [3].

Инновационный менеджмент – это «менеджмент изменений», позволяющий управлять развитием определенной системы, осуществляемом на основе инноваций. Теория и методика инновационного менеджмента в социально-экономических системах в настоящее время в России разрабатывается весьма продуктивно [4].

Процесс развития инновационного менеджмента прослеживается в ходе реализации инновационных процессов в системе образования школ города Нур-Султан, где в детских садах, школах, колледжах приказом Управления образования, Министерства образования и науки РК открыты опытно-экспериментальные площадки. На данный момент опытно-экспериментальных площадок городского и республиканского уровней, работающих в режиме инноваций, более 111. Эксперимент в школе – это целенаправленный поиск оптимальных путей развития, путей достижения нового качества образования (информированности, самостоятельности, инициативы, воспитанности, адаптивности, социализации, учебных и социальных компетенций, новых знаний и способов работы) при сохранении здоровья через изменение ведущих составляющих образовательного процесса: целей, структуры, организации, управления, содержания образования, информационных и образовательных технологий, мониторинга образования и т.д.

¹ Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания // Газета «Казахстанская правда». – №71. – 14.04.17.

(Авторская формулировка Добриневской А.И. / РАПО РБ, г.Минск) [5]. Это площадки, где апробируются новые подходы в образовании, так на базе школы-гимназии №69 за три года проходила апробация программ обновленного содержания, а также площадки по полиязычию; IT-school; по интеллектуальному развитию детей дошкольного возраста; наследники Великой степи; площадки по формированию здоровьесберегающей, экологической, финансовой культуры учащихся; по патриотическому воспитанию; площадки по апробации БИС-технологии и др. Деятельность опытно-экспериментальных площадок направлена на реализацию инновационных образовательных моделей обучения и воспитания с целью развития системы образования, опережающего решения вопросов ее научного, организационного, содержательного, финансово-экономического, кадрового и материально-технического обеспечения. Статус экспериментальной площадки определяется значимостью разрабатываемых проблем, их направленностью на решение задач по обновлению содержания, методов и форм образования, разработке и апробации путей, обеспечивающих качество учебно-воспитательного процесса, развитие личности обучающегося, воспитание его способности к саморазвитию [6].

Деятельность опытно-экспериментальных площадок подтверждает, что инновационный менеджмент может осуществляться при соблюдении научно-обоснованных методов, форм. Наша практика внедрения конструктивных основ в образовательный процесс обеспечивает экспериментальным площадкам решение целевых задач и обуславливает соответственно инновационный менеджмент.

Менеджмент, направленный на инновации, обладает рядом особенностей, по сравнению с менеджментом, целью которого является обеспечение стабильного функционирования. К особенностям инновационного менеджмента, осуществ-

ляемого в общеобразовательной школе, относятся [7]:

- возможность достижения школой значительно более высоких результатов, чем при стабильном функционировании;
- неопределенность конечных результатов;
- учащение кадровых перестановок, повышение текучести кадров.
- позитивное отношение к новому;
- новизна выполняемых работ;
- повышенная трудность определения параметров как для школы в целом, так и для отдельных ее компонентов, процессов, субъектов, вовлеченных в образовательный процесс;
- повышенное влияние дестабилизирующих факторов, которое преодолевается благодаря высокой адаптивности управления, позволяющей учесть разнообразные, в том числе не предусмотренные заранее ситуации;
- постоянное ожидание чего-то нового (новых идей, результатов, проблем, конкурентов и т.д.);
- возможность реализации участниками инновационного процесса личностных потребностей высшего уровня (социальных потребностей, потребностей в самоактуализации, самовыражении, высоких творческих результатов);
- необходимость постоянного повышения профессиональной компетентности участников инновационного процесса;
- расширение диапазона требований к личностным качествам участников инновационного процесса.

Практика эксперимента имеет теоретическую часть, в которой разработан научный аппарат эксперимента. Работа опытно-экспериментальных площадок требует разработки стратегических целей по изменению в школе и качества параметров образования в новых условиях. Для инновационного менеджмента характерно следующее: постановка цели и выбор стратегии; Стадии цикла: планирование, определение условий и организация, ис-

¹ Послание народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства». <http://edu.gov.kz/ru/documents>.

полнение, руководство¹.

Основу совершенствования системы управления составляют решения следующих задач:

1) анализ ситуации, складывающейся в школе;

2) мобилизация внутренних ресурсов, связанных с раскрытием творческого потенциала педагогов и учащихся;

3) установление внешних связей и, прежде всего, с социальными заказчиками;

4) разработка программных действий [4].

Т.Т. Галиев в своих трудах отмечает, что «Интенсификация учебного процесса на современном этапе представляет активизацию познавательной деятельности обучающихся, ускоренного воспроизводства у них культуры учения, поведения и деятельности, а не за счет увеличения объема информации в единицу времени» [8, с.120]. Активизация инновационной деятельности в опытно-экспериментальных площадках организаций образования подтверждается тем, что создаются творческие исследовательские группы, лаборатории, центры, советы по апробации программ, проектов. Проводится мониторинг достижения цели по определенным критериям и показателям, а также по изменениям в учебно-воспитательном процессе и роста профессионализма педагогов. Одним из важнейших направлений в деятельности администрации школы следует считать организацию процесса демократизации управления. Наряду с текущей работой, которая определена по плану, главной задачей является организация условий для педагогов через создание организационных условий. Для решения стратегических задач создается группа единомышленников, то есть весь педагогический коллектив, объединенный одним проектом, направленным на поэтапное решение стратегических задач школы [9]. Возрастает интерес учащихся к научно-исследовательской работе, уве-

личивается число участников и призеров научных проектов, предметных олимпиад.

В результате работы такой инновационной среды педагоги проводят научные исследования, участвуют в научно-практических конференциях, семинарах, профессиональных конкурсах, творческих отчетах на должном профессиональном уровне. В ходе работы опытно-экспериментальных площадок участники эксперимента публикуют статьи, презентуют свой опыт на курсах ФАО «НЦПК «Өрлеу» ИПК ПР по г. Нур-Султан, на методических семинарах, конференциях, на выставках. На примере работы опытно-экспериментальных площадок подтверждается решение задачи современной школы – раскрытие потенциала всех участников педагогического процесса, предоставление им возможностей проявления творческих способностей. Управление опытно-экспериментальной площадкой в школе требует от директора школы немало усилий: от подбора кадров, планирования, контроля хода работы до финансовых затрат. Руководителю надо проявить особое «видение целостного педагогического процесса» [2], в работе опытно-экспериментальной площадки. Значительные изменения в современных условиях претерпевает контроль качества знаний учащихся. Очень важно личностное участие руководителя в процессе проверки знаний школьников. Инновационная управленческая деятельность обеспечивает функционирование школы в режиме развития и как следствие повышение профессионального мастерства педагогов, и соответственно, повышение качества успеваемости и личностного роста учащихся [10]. Работа школы предполагает, как подтверждает педагогический опыт, постоянное совершенствование управления, осуществляемого на основе принципа обратной связи. Особое место отводится педагогическому анализу, назначение которого заключается в изучении состояния и опреде-

¹ Послание народу Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050»: Новый политический курс состоявшегося государства». <http://edu.gov.kz/ru/documents>.

лении тенденций развития педагогического процесса, объективной оценке его результатов и коррекции на основе этого анализа управленческой деятельности.

При завершении творческая группа педагогов должна показать эффективность результатов внедрения новшеств и найти мотивы для включения других членов коллектива в исследовательскую деятельность. Недостаточность научно-методического сопровождения, средств стимулирования педагогической инновационной деятельности влияет на эффективность результатов экспериментальной деятельности в немалой степени на менеджмент этим процессом. «Одним из стратегических направлений является творческое освоение в практике обучения рациональных и эффективных методов, активизирующих познавательную, мыслительную деятельность учащихся, формирующих глубокие и прочные знания» [11]. Эффективность ожидаемых результатов управления инновациями в организации образования определяет то, что педагоги и сами руководители должны иметь полную информацию и быть в теме, в содержании вводимых новшеств. Информированность обеспечивается через повышение квалификации на тематических курсах, участие и проведение методических семинаров усиливает познавательную активность педагогов. Поэтому умение синтезировать информацию, систематизировать ее, выявлять основные проблемы на основе ее анализа, искать пути решения является одним из важнейших функциональных навыков аспектов управленческой деятельности руководителя.

Инновационный менеджмент эффективен только в том случае, когда принципы и закономерности управления осознаны каждым из них в полном объеме и стали частью их профессионального самосознания. Уровень профессиональной культуры администрации школы в значительной степени определяет качество инновационной деятельности организации

образования в целом.

Если раньше изменения были предсказуемы и проходили небольшими шагами, то темп современной системы образования направляет менеджеров на постоянный поиск по организации управления инновационным развитием. «Основное значение при этом имеет то, какая будет выбрана форма управленческого вмешательства в процесс, чтобы достичь желаемых результатов трансформации организации» [12]. Но главное заключается в том, что инновационный менеджмент выстраивается, исходя из конкретных условий, запросов и потребностей педагогов и управленцев.

Выводы

Любая модель управления современной организации образования, работающей в режиме инноваций, предполагает осуществление научно-методической деятельности, которая обеспечивает реализацию основных направлений содержания образования, повышение профессиональной компетентности педагогов, своевременное оказание им профессиональной поддержки.

Для управления инновационным процессом в организации образования важным становится не просто получение информации, а осуществление ее анализа, контроля. Стимулирование деятельности педагогов является эффективным рычагом в управлении инновационным процессом. Определенную значимость в современных условиях приобретает информация о мнениях самих учащихся, их родителей, как социальных заказчиков, и общественных организаций о деятельности работы школы в режиме эксперимента.

Эффективность инновационного менеджмента в работе опытно-экспериментальных площадок, как следствие, влияет на качество образования, а также на повышение профессиональной компетентности педагогов организации образования, расширения сети по городу Нур-Султан.

ЛИТЕРАТУРА

1. Жайтапова А.А. Профессиональный рост учителей в системе повышения квалификации. – Алматы: РИПКСО, 2006. – 316 с.
2. Хмель Н.Д. Педагогический процесс в общеобразовательной школе. – Алматы, 1984. – 135 с.
3. Жайтапова А.А., Рудик Г.А., Белошниченко Е.В., Сатывалдиева А.С. Педагогика 21-го века на пороге школы. Информационно-методический дайджест. – Алматы, 2009. – С.219–220.
4. Уткина Е.А. Инновационный менеджмент в современной школе // Экономика и современный менеджмент: теория и практика: сб. ст. по матер. VI междунар. науч.-практ. конф. – № 6. – Новосибирск: СибАК, 2011.
5. Мажикеев Т.М., Добриневская А.И. Открытая школа. – №9 (46). – 2005.
6. Ахметова К.К. Педагогические условия повышения квалификации учителей при переходе к 12-летней школе: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – А., 2010. – 167 с.
7. Зверева В.И. Как сделать управление школой успешным? – М.: Педагогический поиск, 2004. – 160 с.
8. Галиев Т.Т. Интенсификация учебного процесса: системный подход. – Астана: ЕАГИ, 2005. – 261 с.
9. Фукс М. 10 принципов долгосрочного успеха. – М., 2004. – 128 с.
10. Кузькин Н.П. Инновации в управлении современной школой: дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – С., 2010. – 168 с.
11. Альмухамбетов Б.А., Бенцион Я.С. Методическая работа как средство интенсификации и оптимизации школьного учебного процесса. – Алматы, 1999. – 43 с.

REFERENCES

1. Zhaytapova A.A. Professional growth of teachers in the system of professional development. – Almaty. RIPKSO, 2006. – 316 p.
2. Khmel N.D. Pedagogical process in secondary school. – Almaty, 1984. – 135 p.
3. Zhaytapova A.A., Rudik G.A., Beloshnichenko E.V., Satyvaldiyeva A.S. Pedagogy of the 21st century on the threshold of the school. Information and methodical digest. – Almaty, 2009. – 219-220 p.
4. Utkina E.A. Innovative management in the modern school // Economics and modern management: theory and practice: collection of articles on the materials of the VI International scientific-practical conference. – No. 6. – Novosibirsk: SibAK, 2011.
5. Mazhikeev T.M., Dobrinevskaya A.I. The Opened School. – №9 (46). – 2005.
6. Akhmetova K.K. Pedagogical conditions for the professional development of teachers in the transition to 12-year school: Dis. Cand. ped. Sciences: 13.00.01. – A., 2010. – 167 p.
7. Zvereva V.I. How to make school management successful? – M.: Pedagogical search, 2004. – 160 p.
8. Galiev T.T. Intensification of educational process: a systematic approach. – Astana: EAGI, 2005. – 261p.
9. Michael Fuchs. 10 principles of long-term success. – M., 2004. – 128 p.
10. Kuzkin H.P. Innovations in the management of modern schools: Dis. Cand. ped. Sciences: 13.00.01. – S., 2010. – 168 p.
11. Almukhambetov B.A., Bentsion Y.S. Methodical work as a means of intensification and optimization of educational process. – Almaty, 1999. – 43 p.

АХМЕТОВА Қ.Қ. БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНЫҢ ТӘЖІРИБЕЛІК-ЭКСПЕРИМЕНТТІК АЛАҢДАРДЫҢ ТИІМДІ ЖҰМЫСЫ ЖӨНІНДЕГІ БАСҚАРУ РӨЛІ

Мақалада автор тәжірибелік-эксперименттік алаңдар жұмысын мысал түрінде ала отырып, заманауи білім беру жүйесіндегі инновациялық менеджмент ұғымының негізгі бағыттарын қарастырады. Білім беру ұйымдарын дамыту инновациясындағы инновациялық менеджмент – бұл принциптер жиынтығы, сабақтардың, инновациялық жүйені басқару формалары мен тәсілдері, олардың қызметкерлері мен құрылымдық ұйымдардың қызметтері. Білім беру ұйымдарын басқарудағы менеджмент, ең алдымен ұжымның шығармашылық дамуына инновация режимінде жұмыс істеуді ұйымдастыру. Нұр-Сұлтан қаласының тәжірибелік-эксперименттік алаң жұмысының тәжірибесі көрсеткендей, диагностикадан рефлексияға дейін педагогтердің ғылыми-әдістемелік еңбегін ұйымдастыруды ұсынатын инновациялық басқарма жүйесі болып анықталды. Тәжірибелік-эксперименттік алаң жұмысына қатысушылар саны ұлғаюда, педагогтердің қызығушылығы артуда, сондықтан білім беру ұйымдарының жетекшілеріне арналған инновациялық басқару менеджменті жақсаруда және қазіргі білім беру кезеңін дамытуда ең өзекті болып қарастырылады.

Кілт сөздер: инновациялық менеджмент, білім беру парадигмасы, кәсіби құзыреттілік, тәжірибелік-эксперименттік алаң, білім мазмұнын жаңарту.

AKHMETOVA K.K. THE ROLE OF INNOVATION MANAGEMENT IN THE EFFECTIVE ORGANIZATION OF THE PILOT AND EXPERIMENTAL PLATFORMS AT EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article considers the main features of innovative management in modern educational system on the example of the pilot and experimental platforms. Innovative management in the educational organization innovative development is a set of principles, methods, and forms of management of innovative processes, the involved organizational structures, and their staff. Management of an innovative educational organization is focused on the creation of a creative team. According to the experience of Nur-Sultan pilot and experimental platforms, the innovation management system means the scientific and methodological organization of the teachers' work from diagnostics to reflection. The paradigm of education has changed; the teachers show more interest in participating in the work of pilot and experimental platforms. Therefore, innovation management in educational organizations is improving.

Keywords: innovative management, educational paradigm, professional competence, pilot and experimental platform, the update of the content of education.

UDC 378

Z. GIRICH

National Aerospace University Kharkiv Aviation Institute

STATE OF FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN TURKIC-SPEAKING STUDENTS OF ENGINEERING PROFILE

The article presents a study on the problem of effective teaching Russian of foreign Turkic-speaking engineering students in Ukraine. The purpose of the article is to describe and analyze the results of the ascertaining slice of the analytic-stating stage of an experimental study dedicated to the substantiation, development, and testing of the effectiveness of the method of forming the communicative competence of a given contingent in the process of learning

Russian. The author defines communicative competence as an essential component of language learning in the form of knowledge, skills, and abilities acquired by students in the course of classes. The ascertaining slice of the analytic-ascertaining stage of a pedagogical experiment determines the level of formation of communicative competence of students, suggesting the presence of cognitive, professional, and linguistic components. In the analytic stage of the experiment, the following methods were used to check the students' level of communicative competence and predict the needs for mastering the Russian language:

– a linguistic-cognitive questioning of foreign Turkic-speaking engineering students to determine their cognitive style component;

– a survey aimed to identify the situations of verbal communication in the educational and professional field that are relevant for students and the level of orientation in the proposed communication situations (professional component);

– a test aimed to determine the initial level of everyday language/speech competence (linguistic component).

First-year students of higher educational institutions of Ukraine (48 in the experimental and 48 in the control group) were enrolled in the slice. The author describes the criteria, indicators, and levels of development of the communicative competence of students in the process of learning Russian. A relatively high level of the cognitive and low level of language/speech and subject components of the communicative competence of the students were observed. The obtained results allow determining the contents of the experimental methodology of formation of communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students in the course of learning Russian, as well as to determine the goal, objectives, and stages of experimental training. Teachers of Russian as a non-native and foreign language could use the results of the study when forming the communicative competence of foreign engineering students.

Keywords: *communicative competence, foreign Turkic-speaking students, engineering profile, the process of learning the Russian language, cognitive style, speech skills and abilities, language competence, professional competence.*

Introduction

In the competitive educational market of today, it is necessary to improve the quality of teaching international students in higher technical schools of Ukraine, including the students from Turkic-speaking CIS countries. Many Turkic-speaking students of engineering universities have studied Russian in comprehensive school but have insufficient language and subject proficiency. In this regard, the most critical task is to optimize teaching Russian as a non-native language, creating software and methodological tools that take into account the general educational level, the communicative needs of students, the specifics of their native language, as well as reflect their inherent cognitive mechanisms and style, engineering education and the specifics of further professional activities.

In recent years, many works have ap-

peared, including dissertation research, which developed the scientific basis for teaching various types of speech activity and various aspects of the language in the specific conditions of non-philological universities (Kyrikilitsa, 2017; Roshchupkina, 2013; Rutsкая, 2016; Khodzhimatova, 2011; Čiefová, 2017) etc.

The research of these scientists contributed to the development of methods of teaching Russian as a non-native, enriched its practice. However, there remains an insufficiently developed method of teaching the Russian language to foreign Turkic-speaking students, especially in engineering universities, taking into account current trends in linguistics and methods of teaching languages.

The result of learning the content of the training is the formation of communicative competence, providing the ability to use the

language in oral and written forms in different situations of communication. Despite the availability of some publications (Alptekin, 2002; Ashton, 2014; Gannichenko, 2009; Tymoshenko, 2005, and others), the problem of the formation of students' communicative competence is still understudied.

The scientific studies of domestic and foreign scientists (Avdeeva, 2006; Vasilieva, 2006; Kalamarz, 2014; Feschuk, 2016; Shi, 2017; Stavvytska, 2017; Shaikhazada, 2016, and others) have laid the foundations for teaching foreign languages to engineering students and distinguished teaching Russian as a foreign language to engineers as an independent methodological direction.

Thus, modern researchers pay great attention to theoretical and practical searches related to the preparation of a communicatively competent specialist in higher educational institutions, including an engineering profile. However, it became apparent that over the years, the established conceptual approaches, teaching methods, methods of mastering students in a non-native language do not meet modern requirements. Therefore, a transition to a different paradigm of mastering non-native languages, the formation of readiness for intercultural communication is necessary. At the heart of this transition are the techniques built based on competencies, the organization of training in the context of future professional activities.

The purpose of the article is to describe and analyze the results of the ascertaining slice of the analytical-stating stage of an experimental study on the substantiation, development, and testing of the effectiveness of the methodology for the formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students in the process of learning Russian.

Main part

Nine hundred sixty students from ten higher educational institutions of Ukraine (48 experimental and 48 control groups) took part in the conduct of the section. The groups were approximately equivalent in terms of the key indicators. The experiment

took into account the average group data. The ascertaining slice of the analytic-stating stage of the pedagogical experiment fixed the level of formation of the communicative competence of the students, suggesting the presence of cognitive, professional, and linguistic components. The analytic-stating stage of a pedagogical experiment shall:

- identify the typical challenges faced by foreign Turkic-speaking engineering students while reading, listening, speaking and writing in Russian by testing;

- elucidate the characteristics of the formation of skills and abilities of students when mastering four types of speech activity by survey and questioning of students and teachers;

- Determine the initial level of knowledge, skills, and abilities of students in the Russian language.

The stage included:

- 1) a linguistic-cognitive questioning of foreign Turkic-speaking engineering students in order to determine their belonging to the cognitive style of engineering specialists (the cognitive component);

- 2) surveys aimed to identify situations of speech communication in the educational and professional field that are relevant for students and the level of orientation in the proposed communication situations (the professional component);

- 3) testing aimed at determining the initial level of language/speech competence in everyday language (the linguistic component).

We consider communicative competence as an essential component of language learning in the form of knowledge, skills, and abilities acquired by students in the course of classes. The formation of the communicative competence of this contingent includes the formation of language competence, speech skills, and abilities in various types of speech activity, as well as subject (professional) competence. The students were to be proficient in the phonetic, lexical and grammatical norms of the language, and able to use specific language phenomena in communication.

The object of control of the subject competence is the ability to perceive, reproduce, and produce statements that are adequate to the norms adopted in the linguistic society of engineers. The criterion for evaluating the subject competence is the adequacy of perception/reproduction/production statements to extra linguistic realities of the educational and professional sphere of communication. The formation of subject competence is only a condition for the determination of language competence.

Objectivity and accuracy of assessments were ensured by the evaluation criteria. Analysis of objects of control made it possible to identify the criteria for the formation of communicative competence of future engineers in the process of learning Russian. We have identified knowledge and cognitive criteria, as well as three levels (high, medium and low) of the formation of communicative competence of trainees at the basic or sub-threshold level (A2), threshold level or the first certification level (B1) and at the threshold advanced level or the second (certification) level. Level B2 (for first-year students – (B1 +), since the second level of language proficiency is achieved by non-philology students who complete their undergraduate studies). For the first time in Ukraine, we have identified the basic and first certification level for teaching and testing foreign Turkic-speaking engineering students in the first level of proficiency in Russian (in accordance with the “Common European Framework of Reference for Foreign Language Proficiency” (2003) and generally accepted levels of proficiency in a foreign language. The level of formation of communicative competence of students was determined during the practical classes by testing.

With the help of the knowledge criterion of the formation of the communicative competence of the trainees, the level of the formation of the language competence necessary for solving the communicative tasks at a certain level was checked. The cognitive criterion of the formation of the communica-

tive competence of students made it possible to determine the level of formation of speech skills in various types of speech activity. For example, for the knowledge criterion, the following indicators of the formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students at the necessary level of proficiency in Russian were highlighted:

High level – a foreigner distinguishes the meanings of lexical units and uses them in a given context, correctly uses the sentence-case forms of names in the context of a statement, correctly uses verb forms taking into account the context and situation, uses the structure of a simple and compound sentence in the specified contexts.

Middle level – a foreigner distinguishes between the meanings of lexical units and uses them in a given context, uses sentence-case forms of names in the context of a statement, uses verb forms taking into account the context and the situation with several mistakes, uses the structure of a simple and compound sentence in the specified contexts.

Low level – a foreigner does not distinguish between the meaning of lexical units and does not use them in a given context, incorrectly uses the sentence-case forms of names in the context of a statement, does not use verbal forms, taking into account the context and situation, the structure of a simple and compound sentence in the specified contexts.

The developed criteria and indicators of the formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students in the process of learning the Russian language, meet the criteria for assessing the student’s educational achievements in the conditions of the credit-modular system of organization of the educational process in higher educational institutions.

For the first time in linguistic didactics, we determined the cognitive style of foreign Turkic-speaking engineering students. Two questionnaires were used to determine the level of the cognitive component of the communicative competence of the trainees.

B. Leaver (Torrance test) (2000) was used to identify the natural predisposition; ISTSL test (Indices of Comparative Integrity Leaver test) was used to determine the formation of the cognitive style of an engineer. The objects of testing were the foreign Turkic-speaking students of technical universities of the first year of study.

The "Questionnaire for analyzing the motives and needs of foreign Turkic-speaking engineering students in studying the Russian language for professional communication" was developed to determine the level of the professional component of communicative competence.

The natural predisposition and cognitive style of foreign Turkic-speaking engineering students were determined from 2011 to 2016 academic years. A survey conducted over a period of 6 years showed that the majority in the engineering audience with uniformly distributed natural preferences of students for thinking styles (for example, with the right hemisphere style of thinking – 38%, with the left hemisphere style – 30%, coordinated style – 32%) regardless of nationality, are students with an analytical cognitive style. As a rule, this "majority" in the engineering audience for 1–4 courses is complemented by representatives of other cognitive styles – the opposite of synoptic or mixed (situational) or both. The definition of the cognitive style of philology teachers with the help of the same questionnaires testified to the formation of an opposite synoptic style. Therefore, in order to improve the efficiency of teaching Russian as a non-native/foreign language in the process of teaching foreign engineering students, including Turkic-speaking ones, the teacher needs to study and take into account their typical cognitive styles. In this case, the teacher should use the methods and techniques of learning, due to the cognitive preferences of students and help develop cognitive strategies necessary for their future profession. The results of the experiment made it possible to clarify the methodology for the formation of the communicative competence of foreign

Turkic-speaking engineering students in the process of learning the Russian language and ensured its psycholinguistic soundness.

The survey of this contingent confirmed their real communication needs in the professional sphere, obtained in research (Avdeeva, 2006; Vasilieva, 2006). The results of our survey showed that the majority of foreign Turkic-speaking students consider mastering a specialty as the primary goal of learning Russian. A small percentage of them see in Russian a means of satisfying cognitive needs. Many students have difficulty speaking and learning the scientific style of speech. They consider reading authentic textbooks on a specialty and communication on educational and professional topics as the most effective ways of studying the language of a specialty. A significant number of trainees assumes that after graduating from a technical college, they will use the Russian language in professional communication with specialists while becoming familiar with technical, professional, and business documentation. A small number of students admits the possibility of teaching Russian.

The level of formation of the linguistic component of the communicative competence of future engineers who graduated from national general educational institutions with the non-Russian language of instruction was determined on the material "Model tests on Russian as a foreign language. A basic level of Common Ownership" (2010). Performing a test of this level indicates the presence of the necessary and sufficient base for further study of the Russian language. Testing was conducted within two days. On the first day, three parts of the test were performed: grammar and vocabulary, reading, writing. On the second day, two parts of the test were performed: listening and speaking.

When performing this and other tests, the students were to keep within the allotted time. If the task was not fulfilled, the relevant scores were deducted.

Passing the test was rated satisfactory or unsatisfactory. See Table 1 for the distribu-

tion of scores.

The test was passed at the score of 104-160 points (at least 66% of the maximum score). “Veer” estimates from 66 to 100 points indicates an increasing degree of efficiency in solving communicative tasks. A result below 66 points indicates an unsuccessful solution to the communicative task (which signals the candidate’s unpreparedness for professional communication).

Accordingly, the result above 66 points can be recognized as an indicator of the success of communication, which corresponds to the degree of the subject’s readiness for professional verbal communication and means that the tested person attains an individual (in this case, basic) level of proficiency in Russian as non-native.

The test results in the Russian language were evaluated on a national scale and a

Table 1 – Score distribution for testing

Subtest	Indicators in points	
	Satisfactory	Unsatisfactory
Vocabulary. Grammar	66 – 100 (66% – 100%)	less than 66 (less than 66%)
Reading	19 – 30 (66% – 100%)	less than 19 (less than 66%)
Listening	16 – 25 (66% – 100%)	less than 16 (less than 66%)
Letter	1 – 2 (66% – 100%)	less than 1 (less than 66%)
Speaking	2 – 3 (66% – 100%)	less than 2 (less than 66%)

school scale. In accordance with the ECTS scale for assessing students’ academic achievements, taking into account two levels of testing (satisfactory-unsatisfactory), we have identified the following levels of formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking students:

A high level corresponds to 90–100% test performance.

The average level corresponds to the test performance of 75–89%.

Low level – the test is performed at 74% and below.

Identification of objects of control in language acquisition in the educational and professional sphere was carried out based on the analysis of the language, speech, and subject component of communicative competence.

The levels of formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students in the experimental and control groups at the analytic-ascertaining stage of the experiment (initial – basic level) are determined. The average data

indicate that 36.7% of the students of the CG were at the average level and 36.2% of the EG and 63.3% of the students of the CG were at a low level of communication competence and 63.8% of the EG. Consequently, the majority of these students were in the middle and low levels of proficiency in Russian. At the same time, there are no students with a high level of proficiency in Russian. Most of the mistakes made by students in the choice of the preposition and the category of the genus, which are absent in the Turkic languages. In the oral and written tasks, future engineers made many mistakes when distinguishing the gender of names, pronouns, and other parts of speech, varying by gender, as well as when using prepositional and non-trivial constructions. These areas (preposition, gender, and case) accounted for about 80% of all recorded mistakes. In these three areas, the Turkic-speaking audience experiences the most inherent difficulties in Russian grammar, so they should be paid special attention in the educational pro-

cess. The verbal control, verb types, various meanings of prefixed verbs, types of complex sentences also seem very difficult to the Turkic-speaking audience.

In the survey aimed to obtain objective data on the nature of violations of perception of a scientific text in the specialty by foreign Turkic-speaking engineering students, the most challenging was the independent interpretation of authentic texts in the specialty.

The results of the analytic-stating stage of the experimental study have proven our hypothesis that the level of formation of the communicative competence of future engineers does not meet the requirements of the Russian language program at an engineering university. Improving the effectiveness of teaching Russian to these students requires using methods of instruction that target their cognitive style and take into account the relationship between Russian and Turkic languages. The original and authentic texts shall be used; lexical and grammatical material shall be selected strictly within the framework of their future professional communication; the used examples of products shall fit into the scientific and technical framework; the nature of exercises and tasks is also important (step-by-step, deduction, and etc.). The obtained results will allow determining the content of the experimental methodology for the formation of the communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students in the process of learning the Russian language, as well as the goal, tasks, and stages of experimental and experimental training to determine the effectiveness of the developed methodology. The results of the study can be used by teachers of the Russian language as non-native and foreign to form the communicative competence of foreign engineering stu-

dents, as well as to improve the methods of teaching the Russian language to students of the preparatory faculty and foreign Turkic-speaking undergraduates and graduate students of engineering universities.

Conclusions

The analytic-ascertaining stage of the pedagogical experiment made it possible to determine the level of communicative competence of foreign Turkic-speaking engineering students and their need for mastering Russian. For this purpose, we conducted:

- the linguistic-cognitive questioning of students to determine if they belong to the cognitive style of engineering profile specialists (the cognitive component);

- the survey which allowed to identify situations of verbal communication in the educational and professional field that are relevant for students and to determine the level of orientation in the proposed communication situations (professional component);

- the testing aimed at determining the starting level of language/speech competence in everyday language (linguistic component).

The experiment has shown a relatively high level of the cognitive and low level of the language/speech, subject components of the communicative competence of the studied contingent. These results emphasize the need to develop a communicative competence building methodology for foreign Turkic-speaking engineering students that would take into account their general educational level, their communicative needs, the specifics of their native language, as well as their inherent cognitive mechanisms and style, the features of engineering education and the specifics of their future professional activity.

REFERENCES

1. Kyrkylytsia V. Effektive foreign language training through educational technology with the use of dictionaries // *Advanced Education*. – 2017. – No.8. – P. 41-48.
2. Roshchupkina A.A. Formation of skills of independent work of foreign students in the process of teaching professionally oriented reading in Russian: Abstract. dis. Candidate Degree Ped. Sciences: special. 13.00.02 / A.A. Roshchupkina. – Kherson, 2013. – 20 p.

3. Rutskaya E.A., Alikina E.V. The formation of interdisciplinary competence of students of a non-linguistic university using the example of teaching listening and taking notes in lectures // *Bulletin of the Novosibirsk Pedagogical University*. – 2016. – №4(32). – P. 85-91.

4. Khodzhimatova G.M. The scientific basis for teaching the terminological vocabulary of the Russian language in a non-linguistic university: diss Doc. Pedagogical Sciences: 13.00.02. – Dushanbe, 2011. – 322 p.

5. Ciefova M., Seresova K. Teaching foreign languages at the university of economics in Bratislava in connection to the needs of the labour market // *Advanced Education*. – 2017. – №8. – P. 28–34.

6. Alptekin C. Towards intercultural communicative competence in ELT // *ELT journal*. – 2002. – №1 (56). – P. 57–64.

7. Ashton K. Reflections on international comparative education survey methodology: a case study of the European Survey on Language Competences // *Journal of Comparative and International Education*. – 2014. – vol.3. – P. 414–434.

8. Gannichenko T.A. Formation of the communicative competence of future economists by means of didactic games in the process of language education: Author. dis. competition of cand. degree of ped. Sciences: special. 13.00.02. – Kherson, 2009. – 21 p.

9. Timoshenko T.E. Formation of linguistic and communicative competencies among first-year students of multi-ethnic groups of technical universities (in the course “Russian Language. Speech Culture”): dis ped. Sciences: 13.00.02. – Moscow, 2005. – 135 p.

10. Avdeeva I.B. Linguodidactic concept of teaching professional communication to foreign students of an engineering profile: dis ... doctors ped. Sciences: 13.00.02. – M., 2006. – 525 p.

11. Vasilieva T.V. Linguodidactic description of syntactic and verb dominants of sublanguages of engineering disciplines: dis. ... doc. ped Sciences: 13.00.02. – M., 2006. – 394 p.

12. Kalamarz R. Blending foreign language learning with key competences. Does e-learning do the trick? // *Int. J. Cont. Engineering Education and Life-Long Learning*. – 2014. – №24 (1). – P. 97–111.

13. Feschuk A. Conceptual basis of professionally oriented foreign language training of future specialists in applied mechanics // *Advanced Education*. – 2016. – №5. – P. 42–48.

14. Shi X. Application of multimedia technology in vocabulary learning for engineering students // *International Journal of Emerging Technologies in Learning*. – 2017. – №1. – P. 21-31.

15. Stavvytska I. The formation of foreign language competence of engineering students by means of multimedia // *Advanced Education*. – 2017. – №7. – P. 123–128.

16. Shaikhyzada Zh.G., Kostina E.A., Zatneyko A.M., Kubeeva A.E., Zhetpisbaeva B.A. A technology model of foreign language training for engineering students in multilingual education in Kazakhstan // *Bulletin of the Novosibirsk Pedagogical University*. – 2016. – №4 (32). – P. 92–106.

17. General-European recommendations on language education: study, teaching, assessment. – M.: Lenvit, 2003. – 273 p.

18. Liver B.L. The methodology of individualized teaching a foreign language, taking into account the influence of cognitive styles on the process of its acquisition: dis. ... candidate ped. Sciences: 13.00.02. – M., 2000. – 191 p.

19. Type tests in Russian as a foreign language. A basic level of. Common ownership. Options. – St. Petersburg: “Zlatoust”, 2010. – 124 p.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кирикилица В. Эффективное обучение иностранным языкам через образовательные технологии с использованием словарей // Высшее образование. – 2017. – №8. – С. 41–48.
2. Рощупкина А.А. Формирование умений и навыков самостоятельной работы иностранных студентов в процессе обучения профессионально ориентированного чтения на русском языке: Автореф. дис. соискание наук. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / А.А. Рощупкина. – Херсон, 2013. – 20 с.
3. Руцкая Е.А., Аликина Е.В. Формирование межпредметной компетенции студентов неязыкового вуза на примере обучения аудированию и конспектированию лекции // Вестник Новосибирского педагогического университета. – 2016. – №4(32). – С.85-91.
4. Ходжиматова Г.М. Научные основы обучения терминологической лексике русского языка в неязыковом вузе: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02 / Ходжиматова Г.М. – Душанбе, 2011. – 322 с.
5. Чифова М., Сересова К. Преподавание иностранных языков в экономическом университете в Братиславе в связи с потребностями рынка труда // Высшее образование. – 2017. – №8. – С. 28–34.
6. Алптекин С. К межкультурной коммуникативной компетентности в ELT // ELT журнал. – 2002. – №1 (56). – С.57–64.
7. Эштон К. Размышления о методологии опроса международного сравнительного образования: тематическое исследование Европейского исследования языковых компетенций // Журнал сравнительного и международного образования. – 2014. – Т.3. – С. 414-434.
8. Ганниченко Т.А. Формирование коммуникативной компетенции будущих экономистов средствами дидактической игры в процессе языкового образования: Автореф. дис. соискание наук. степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02 / Ганниченко Т.А. – Херсон, 2009. – 21 с.
9. Тимошенко Т.Е. Формирование языковой и коммуникативной компетенций у студентов-первокурсников полиэтнических групп вузов технического профиля (в курсе «Русский язык. Культура речи»): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Тимошенко Т.Е. – Москва, 2005. – 135 с.
10. Авдеева И.Б. Лингводидактическая концепция обучения профессиональной коммуникации иностранных учащихся инженерного профиля: дис. ... доктора пед. наук: 13.00.02 / Авдеева И.Б. – М., 2006. – 525 с.
11. Васильева Т.В. Лингводидактическое описание синтаксических и глагольных доминант подязыков дисциплин инженерного профиля: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 / Васильева Т.В. – М., 2006. – 394 с.
12. Каламарц Р. Смешивание изучения иностранных языков с ключевыми компетенциями. Делает ли электронное обучение свое дело? // Международный журнал непрерывного инженерного образования и обучения на протяжении всей жизни. – 2014. – №24 (1). – С. 97–111.
13. Фещук А. Концептуальные основы профессионально ориентированного обучения иностранным языкам будущих специалистов прикладной механики // Высшее образование. – 2016. – №5. – С.42–48.
14. Ши Х. Применение мультимедийных технологий в изучении словарного запаса для студентов инженерных специальностей // Международный журнал «Новые технологии в обучении». – 2017. – №1. – С.21–31.
15. Ставицкая И. Формирование иноязычной компетенции студентов инженерных

специальностей средствами мультимедиа // Высшее образование. – 2017. – выпуск 7, С. 123–128.

16. Шайхызада Ж.Г., Костина Е.А., Затынейко А.М., Кубеева А.Е., Жетписбаева Б.А. Модель технологии иноязычной подготовки студентов инженерных специальностей в условиях полиязычного образования в Казахстане // Вестник Новосибирского педагогического университета. – 2016. – №4 (32). – С. 92–106.

17. Общеввропейские рекомендации по языкового образования: изучение, преподавание, оценка. – М.: Ленвигт, 2003. – 273 с.

18. Ливер Б.Л. Методика индивидуализированного обучения иностранному языку с учетом влияния когнитивных стилей на процесс его усвоения: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02 / Ливер Б.Л. – М., 2000. – 191 с.

19. Типовые тесты по русскому языку как иностранному. Базовый уровень. Общее владение. Варианты. – СПб.: «Златоуст», 2010. – 124 с.

ГИРИЧ З.И. ИНЖЕНЕРЛІК ҚЫЗМЕТІНІҢ ШЕТЕЛДІК СТУДЕНТТЕРДІҢ КОММУНИКАТИВТІК ҚҰЗЫРЕТІН ПАЙДАЛАНУ ШАРТТАРЫ

Мақалада Украинадағы инженерлік-техникалық оқу орнындағы шетелдік (түркітілдес) студенттерді тиімді оқыту мәселесі зерттеледі. Мақаланың мақсаты осы контингенттің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру әдісінің тиімділігін негіздеуге, әзірлеуге және сынауға арналған эксперименттік зерттеудің аналитикалық-сатылы кезеңінің анықталатын бөлігінің нәтижелерін сипаттау және талдау болып табылады. Коммуникативтік құзыреттілік сабақ барысында студенттердің алған білімі, дағдылары мен қабілеттері түрінде тілдік білімнің маңызды құрамдас бөлігі ретінде анықталады. Педагогикалық эксперименттің аналитикалық-анықтамалық кезең бөлімі студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру деңгейін анықтап, когнитивтік, кәсіби және лингвистикалық компоненттердің болуын болжайды. Эксперименттің аналитикалық кезеңінің мақсатына сәйкес, студенттердің коммуникативтік құзыреттілік деңгейін тексеру және орыс тілін меңгеру қажеттілігін болжау үшін келесі әдістер пайдаланылды: шетелдік түркітілдес инженерлік-техникалық мамандық студенттеріне лингвистикалық-когнитивті сұрақ қою (олардың танымдық стилінің компонентін анықтау); сауалнама жүргізу, студенттер үшін маңызды білім беру және кәсіптік салада ауызша сөйлесу жағдайларын және ұсынылатын коммуникация жағдайында бағдарлау деңгейін анықтау (кәсіби компонент); жалпы тіл (лингвистикалық компонент) саласындағы тілдік/сөйлеу құзыреттілігін қалыптастырудың бастапқы деңгейін анықтауға бағытталған тестілеу. Зерттеуге Украинаның жоғары оқу орындарының бірінші курс студенттері қатысты (48 тәжірибелік және 48 бақылау топтары). Орыс тілін оқыту үдерісінде студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін дамыту критерийлері, көрсеткіштері және деңгейі сипатталған. Біліктілік тілінің нәтижелері студенттердің коммуникативті құзыреттілігінің когнитивті және төмен деңгейлі тіл/сөйлеудің және пәндік компоненттерінің жоғары деңгейін белгілеуден тұрады. Алынған нәтижелер ресейлік тіл үйрену процесінде шетелдік түркітілдес инженер-студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін эксперименталдық әдіснаманың мазмұнын, сондай-ақ мақсат, міндеттері мен кезеңдерді анықтауға мүмкіндік береді. Автордың пайымдауынша, зерттеудің нәтижелері көрсеткендей, шетелдік инженер-студенттердің коммуникативтік құзыреттілігін қалыптастыру үшін орыс тілі шетел тілі ретінде қолданыла алады.

Кілтті сөздер: коммуникативтік құзыреттілік, шетелдік түркітілдес студенттер, инженерлік бейімделу, орыс тілін оқыту үдерісі, танымдық стиль.

ГИРИЧ З.И. СОСТОЯНИЕ СФОРМИРОВАННОСТИ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННЫХ ТЮРКОЯЗЫЧНЫХ СТУДЕНТОВ ИНЖЕНЕРНОГО ПРОФИЛЯ

В статье представлено исследование по проблеме эффективного обучения русскому языку иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в Украине. Цель статьи – описание и анализ результатов констатирующего среза аналитико-констатирующего этапа экспериментального исследования, посвященного обоснованию, разработке и проверке эффективности методики формирования коммуникативной компетенции данного контингента в процессе обучения русскому языку. Коммуникативную компетенцию автор определяет как содержательный компонент обучения языку в виде знаний, навыков, умений, приобретаемых учащимися в ходе занятий. Отмечается, что констатирующий срез аналитико-констатирующего этапа педагогического эксперимента фиксировал уровень сформированности коммуникативной компетенции обучаемых, предполагающей наличие когнитивной, профессиональной и лингвистической составляющих. В соответствии с целью аналитико-констатирующего этапа эксперимента для проверки имеющегося у студентов уровня коммуникативной компетенции и прогнозирования потребностей в овладении русским языком использовались следующие методы: лингво-когнитивное анкетирование иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля с целью определения их принадлежности к когнитивному стилю специалистов инженерного профиля (когнитивная составляющая); анкетирование и опрос, позволившие выявить актуальные для студентов ситуации речевого общения в учебно-профессиональной сфере и уровень ориентации в предложенных ситуациях общения (профессиональная составляющая); тестирование, направленное на определение стартового уровня сформированности языковой/речевой компетенции в сфере языка общего владения (лингвистическая составляющая). В проведении среза приняли участие студенты первого курса высших учебных заведений Украины (48 экспериментальных и 48 контрольных групп). Описаны критерии, показатели и уровни сформированности коммуникативной компетенции обучаемых в процессе обучения русскому языку. Результаты констатирующего среза заключаются в установлении относительно высокого уровня когнитивной и низкого уровня языковой/речевой и предметной составляющих коммуникативной компетенции обучаемых. Делается вывод о том, что полученные результаты позволяют определить содержание экспериментальной методики формирования коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в процессе обучения русскому языку, а также цель, задачи и этапы экспериментально-опытного обучения. Автор отмечает, что результаты исследования могут использовать преподаватели русского языка как неродного и иностранного для формирования коммуникативной компетенции иностранных учащихся инженерного профиля.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, иностранные тюркоязычные студенты, инженерный профиль, процесс обучения русскому языку, когнитивный стиль.

УДК 373.7

Н.В. ВОРОНОВА, А.К. ТАНЫБАЕВА, К.Д. АБУБАКИРОВА, Г.А. МУКАНОВА
 Эл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті
**СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ ПРОЦЕСІНДЕ
 ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚҰЗЫРЕТТІЛІКТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ**

Бұл мақалада тіршілік ету ортасының, табиғи ортаның өзгеруін экологиялық бағалаумен байланысты кәсіби қызметтің компоненті ретінде экологиялық құзыреттілікті бөлу қажеттілігінің себебі көрсетілген. Жоғары мектепте экологиялық құзыреттілікті қалыптастырудың маңыздылығы қарастырылды, ол үшін студенттерге экологиялық құзыретті тұлға ретінде өз көзқарасын анықтауға, қоршаған әлемге, экологиялық қызметтегі шығармашылық қабілеттерін ашуға мүмкіндік беретін педагогикалық жағдайларды мақсатты түрде жасау қажет. Дәл осы университет қабырғасында студенттер ғылыми-зерттеу жұмыстарына, қоршаған орта саласындағы мәселелерді шешудің шығармашылық ізденістеріне қатысады. Осы орайда экологиялық құзыреттілікті қалыптастыруда жеке тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамыту процесі ретінде жоғары экологиялық білімнің ролі мен маңызы зор.

«Экология және тұрақты даму» пәні бакалавриаттың барлық бағыттары бойынша студенттердің оқу жоспарларына енгізілген және студенттердің экологиялық құзыреттілігі мен мәдениетін қалыптастыруда үлкен әлеуетке ие.

Кілтті сөздер: экологиялық құзыреттілік, экологиялық мәдениет, проблемалық оқыту технологиясы, экологиялық білім.

Кіріспе

Еліміздің саяси, экономикалық және рухани өмірінде болып жатқан үдерістер студент жастарды тәрбиелеу, жоғары оқу орындарында тұлғаның зияткерлік және шығармашылық әлеуетін қалыптастыру мәселелерін жаңаша қарауға мәжбүрлейді [1].

Қазіргі жағдайда қоршаған ортаны қорғау, табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану проблемалары өзекті, өйткені адамның табиғатпен өзара іс-қимылы ғаламдық сипатқа ие болды. Өндіріс қалдықтарымен ауаның және судың ластануы, радиация деңгейінің өзгеруі, өсімдік жамылғысы алаңының азаюы табиғат пен қоғам арасындағы теңгерімнің бұзылуына алып келеді, бұл бүкіл жаратылыс иесі үшін өлім қаупін туғызады. Адам мен биосфера үшін қауіпсіз мәдениетті одан әрі дамыту мәдениеттің экологиялық құрамдас бөлігін саналы түрде күшейту арқылы ғана жүзеге асуы мүмкін. Жоғары мектепте оқу кезінде экологиялық құзыреттілік пен мәдениетті қалыптастыру үдерісі ерекше ма-

ңызға ие. Осыған орай қазіргі уақытта қоғамның тұрақты дамуын қамтамасыз етуге байланысты проблемалар кешенін шешуге бағытталған білікті кәсіби қызмет мүмкіндігін қамтамасыз ететін экологиялық бағыттағы білім беру бағдарламалары негізінде тұлғаны оқыту, тәрбиелеу және дамыту процесі ретінде жоғары экологиялық білімнің ролі мен маңыздылығы артты [2].

Экологиялық дағдарыстық жағдайдан шығу автоматты түрде бола алмайды және қоғам тарапынан шешуші әлеуметтік-экономикалық, саяси және құқықтық шараларды ғана емес, сонымен қатар адамдардың табиғатқа рухани-практикалық қатынастарынды қайта құруды да болжайды. Жоғары мектепте оқу кезінде экологиялық мәдениетті қалыптастыру үдерісі ерекше маңызға ие. Білім беруді экологияландыру білім беру жүйесіндегі қазіргі заманғы маңызды үрдіс ретінде қарастырылады және сабақтастық, пәнаралық және проблемалық қағидаттарды іске асыруды көздейді.

Студенттердің экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру табиғат пен қоғамның өзара іс-қимылы кезінде туындайтын проблемалардың маңыздылығын түсінуге ықпал ететін экологиялық білімді игеруді білдіреді. Білім студенттердің экологиялық санасы мен дүниетанымының негізін қалайды. Өз кезегінде дүниетаным студенттердің идеалдарын, құндылықтық бағдарларын анықтайды, табиғатқа деген көзқарасты айқындайды. Жас маманның құзыреттілігінің негізі өз бетімен білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ететін, сондай-ақ қоғамның әлеуметтік тапсырысына сәйкес мінез-құлық стереотипінің ауысуын анықтайтын білімнің фундаменталдығы болып табылады [3].

Негізгі бөлім

Кәсіби қызметтің барлық түрлеріндегі экологиялық қауіпсіздік қазіргі уақытта қоғамның тұрақты дамуының негізін құрайды. Осыған байланысты тұлғаның экологиялық мәдениетін дамыту мемлекеттік білім беру стандарты мәртебесіне ие болады, ал жоғары экологиялық мәдениет жақын болашақта кез келген дипломды маманның маңызды біліктілік өлшеміне айналуы тиіс. Әрине, ол кәсіби білім беру сапасын арттыруды қамтамасыз етеді, ал жоғары білім беру жүйесі тұлғаның экологиялық мәдениетін арттыруды назарда ұстауы тиіс [4].

ЖОО студенттерінің экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру белсенді оқыту технологиясын қолдану негізінде қоршаған ортаның қалыпты жағдайын сақтау және жақсарту бойынша тәжірибелік істерге қатыстыру арқылы оларды экологиялық қызметке біртіндеп қосудың үздіксіз процесі болып табылады [5].

Қазіргі уақытта кез келген кәсіби қызмет табиғатқа және әртүрлі деңгейдегі экожүйеге, қоршаған ортаның өзгеруіне және табиғатты ұтымды пайдалану, қалдықтарды кәдеге жарату және қайта өңдеу талаптарына әсер ету тұрғысынан қарастырылады. Осылайша кәсіби қызметтің жалпы экологиялық құрамдас бөлігін анықтау және базалық кәсіби эко-

логиялық құзыреттілікті негіздеу үшін база құрылады [6].

ЖОО түлектерінің экологиялық құзыреттілігі – бұл белгілі бір пәндік салада экологиялық кәсіби міндеттерді шешудің ең жақсы тәсілін таңдау үшін қажетті және жеткілікті білімді, іскерлікті, дағдыларды пайдалану болып табылады. ЖОО-да экологиялық білім беру ортасын қалыптастыру көбінесе жалпы мәдени, жалпы кәсіби және кәсіби құзыреттерді қалыптастыру процесінің сипаттамаларымен, сондай-ақ болашақ мамандарға қоршаған ортаның өзгермелі экологиялық және әлеуметтік-мәдени жағдайларына сай болуға мүмкіндік беретін өзіндік жұмыс дағдыларымен сәйкес келеді.

Жоғары мектепте экологиялық құзыреттілікті қалыптастыру кезінде студенттер келесі процестерге тартылады:

- білім беру мекемесінің экологиялық мәселелерінің маңыздылығын түсіну және қоршаған орта сапасын жақсарту қажеттілігін дамыту [5];

- қоршаған ортаға танымдық қызығушылықты дамыту және экология саласындағы проблемалық жағдайларды тану, зерттеу және шешу дағдыларын қалыптастыру;

- экологиялық қызметтің нормативтік-құқықтық негіздерін зерделеу және қоршаған ортадағы мінез-құлық ережелері мен моральдық нормаларын ұстану;

- табиғатты тиімді пайдалану дағдыларын меңгеру;

- сыни ойлауды қалыптастыру, табиғатқа адам әсерінің нәтижесін болжау мүмкіндігі;

- жүйеленген экологиялық білімді меңгеру, проблемалық жағдайларды шеше білу.

Студенттердің экологиялық құзыреттілігін қалыптастырудағы ең перспективалы бағыттарға мыналарды жатқызуға болады: ғылыми-зерттеу, жобалау-өндірістік, тәжірибелік бағыт [7]. Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (ҚазҰУ) студенттерінің жаратылыстану-ғылыми дайындық жүйесінде «Экология

және тұрақты даму» пәні маңызды орын алады.

Пән кешенді сипатқа ие және интегративті тәсілді қолдана отырып жүзеге асырылады. Міндеттері:

- негізгі экологиялық заңдарды игеру;
- жүйелі экологиялық ойлауды дамыту;

- қазіргі заманғы экологиялық мәселелерді практикалық түрде шешу үшін теориялық негіздерді қалыптастыру;

- экологиядағы көп деңгейлі жүйелердің қызметі туралы түсініктерді қалыптастыру – экологиялық көзқарасты қалыптастыру.

Пәнді оқу процесі жалпы мәдени құзыреттер мен экологиялық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған:

- қазіргі ғана емес, болашақ ұрпақтың мүдделерін ескеру;

- құрамдас бөлік ретінде экологиялық мәдениет міндеттерін шешуге көзқарас;

- елдің экологиялық саясаты;

- табиғи жағдайлар мен ресурстарды қоса алғанда, өңірлік ерекшеліктерді есепке алу;

- қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі ережелерін пайдалану;

- қоршаған ортаны қорғау және экологиялық қауіпсіздік кепілдіктерін қамтамасыз ету;

- білім беру және тәрбие іс-әрекеттерінің практикамен байланысы, табиғат қорғау проблемалары;

- табиғатқа гуманистік көзқарасты қалыптастыру;

- экологиялық заңнаманы сақтау және пайда болудың бұлтартпастығы;

- оны бұзғаны үшін жауапкершілікке тартылу.

Аталған қағидаттарды іске асыру оқу бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылуы тиіс. Бұл критерийлердің біреуі немесе бірнешеуі жоғары деңгейдегі экологиялық мәдениетті сипаттамайды. Тек әрбір тұлға үшін ұсынылған көрсеткіштердің барлығы немесе көпшілігі бір мезгілде болғанда жоғары экологиялық

мәдениет туралы айтуға болады.

Пәнді оқыту барысында оқытушы заманауи білім беру технологияларын қолданады: – модульдік оқыту технологиясы өз бетімен білім алу дағдыларын қалыптастыра отырып, студенттердің өзіндік жұмысын белсенділендіруге ықпал етеді, білім алушы үшін өзіндік диагностиканы және оқытушы үшін оқу процесін үздіксіз бақылауды қамтамасыз етеді, ол өз уақытында оған түзетулер енгізеді [8].

Проблемалық оқыту технологиясы студенттердің өзіндік танымдық іс-әрекетінің дағдылары мен іскерліктерін қалыптастыруға, олардың логикалық, рационалды, сыни және шығармашылық ойлауы мен танымдық қабілеттерін дамытуға бағытталған. Оқытудың белсенді әдістері студенттерді іс-әрекет арқылы оқытуға ықпал етеді, танымдық және кәсіби мотивациясын, қызығушылығын, түйсігін, рационалдығын, креативтілігін дамытады [9].

Жоғары білім берудің қазіргі тұжырымдамасы студенттердің өзіндік жұмысының маңызды ролін мойындауға негізделген. Жоғары білім беру жүйесіне жеке тұлғаға бағытталған көзқарасты күшейту үрдісі тән, дәстүрлі білім беру модельдерін қайта қарау және оқытудың жеке, қашықтықтан және басқа белсенді түрлерін кеңінен қолдануға негізделген жаңа технологиялар кешенін ұлғайту, аудиториялық уақытты қысқарту, студенттерге өз бетімен сабақ алуға жағдай жасау, ақпаратты алу және қайта өңдеу, дербес ғылыми зерттеулер жүргізу мақсатында орындалады. Студенттердің осындай жеке қасиеттерін дамытудың нәтижелі құралдарының бірі кейс-стади – нақты жағдайларды талдау әдісі болып табылады. Студенттерге нақты өмірлік жағдайды ұғынуды ұсынады, оның сипаттамасы бір мезгілде қандай да бір практикалық проблеманы ғана емес, сонымен қатар осы проблеманы шешу кезінде меңгеруге қажетті белгілі бір білім кешенін өзектендіреді. Бұл ретте бір мағыналы шешімдер жоқ [10].

Біздің ойымызша, жоғары оқу орны студенттерінің өзіндік жұмысын жандандыру маңызды. Белсенділік, шығармашылық, дербестік сияқты студенттердің жеке қасиеттерін дамыту негізінде болашақ мамандардың кәсіби құзыреттілігін арттыру, оң оқу уәждемесін қалыптастыру мақсатында оқытушылар мен студенттердің мақсатты бірлескен қызметі ретінде қарастыру қажет [11].

«Экология және тұрақты даму» зерттеуінде кейс-стадияны қолдану тәжірибеміз көрсеткендей, онда оқытудың барлық танымал интерактивті технологияларын интеграциялау және олардың синергиясы кумулятивті әсер береді. Сюжеттің маңызды дереккөздерінің бірі, кейс негізі қоршаған ортадағы проблемалардың әралуандығымен ерекшеленеді. Бұл ретте осы нақты жағдайды шешуге бағытталған оқу және тәрбие мақсаттары мынадай:

- проблеманы шешуге қажетті жаратылыстану-ғылыми, әлеуметтік-гуманитарлық, кәсіби блоктар пәндері бойынша студенттердің білім жүйесін жандандыру;
- жылдам өзгеретін әлемде бейімделуді қамтамасыз ететін негізгі құзырет-

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ким Н.П. Университеттегі тәрбие процесі: мәселелері және бағыттары // Қазақстан ПГА хабаршысы. – 2013. – №4. – Б. 20.
2. Батукаев Н.С., Розова М.А. Студенттердің экологиялық мәдениеті мен құзыреттілігін қалыптастыру // Жоғары мектеп педагогикасы. – 2015. – №3. – Б. 60–62. // URL: <https://moluch.ru/th/3/archive/14/449/> (өтініш берген күні: 16.02.2019).
3. Семенова А.О. Әлеуметтік-педагогикалық мәселе ретінде ЖОО-да оқу үрдісінде студенттердің экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру // Гуманитарлық зерттеулердің ғылыми мәселелері. – 2010. – №1. – Б. 172–175.
4. Бирюкова Н.А. Экологиялық сананы қалыптастыру мәселелері // Педагогика. – 2004. – №10. – С. 35.
5. Гакаев Р.А., Иразова М.А. Қазіргі мектеп жағдайында география сабақтарында білім беру технологиялары // Білім және тәрбие. – 2015№ – №3(3). – Б. 4–7.
6. Роговая О.Г. білім беру саласындағы маманның экологиялық-педагогикалық құзыреттілігінің қалыптасуы: автореф. ... доктор. пед. ғылымдар. – СПб., 2007. – 36 б.
7. Кожухова Е.Д. Студенттердің экологиялық құзыреттілігін қалыптастыру // Ғылыми шолу. Педагогикалық Ғылымдар. – 2016. – №6. – Б. 81–83;
8. Усманова Ф.К. Студенттердің кәсіби құзыреттілігін қалыптастырудағы модульдік оқыту технологиясы // Ғылым мен білімнің қазіргі мәселелері. – 2014. – №4.
9. Ибрагимов Ж.И. Мәні мен жетекші принциптері концентрацияланған оқыту // Инновация в образовании. – 2013. – №5. – 14 б.

тілікті қалыптастыру (әлеуметтік, мәдениетаралық, коммуникативтік, ақпараттық, өзін-өзі жетілдіру қабілеті және т.б.);

– экологиялық мәдениет базисін құрайтын және қоршаған ортамен өзара іс-қимылды қамтамасыз ететін пәндік құзыреттерді (экологиялық, әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-құқықтық және т.б.) әзірлеу.

Қорытынды

Осылайша, қызметі, іс-әрекеті, мінез-құлқы пайда болған проблемаларға барабар және бұл ретте тиісті қабілеттер іске асырылатын маман құзыретті болады. Құзыретті адам – белгілі бір мүмкіндіктер мен дайындыққа ие адам, олар оған әртүрлі жағдайларда барабар әрекет етуге, қажетті білім мен іс-әрекеттің тәсілдерін белсенділендіруге және өзектілендіруге мүмкіндік береді.

Оқу үрдісінде экологиялық мәдениетті қалыптастыру – бұл экологиялық тәрбиенің оңтайлы нысаны. Маман қандай қызмет үшін дайындалса да, ол экологиялық этика мен экологиялық мәдениетке ие болуы тиіс.

10. Окуловский О.И. Компетенции в обучении // Молодой ученый. – 2012. – №12. – Б. 499–500.
11. Пахомов А.И. Қазіргі заманғы экоқала: тәжірибе және даму келешегі // ИрГТУ Хабаршысы. – 2010. – №5. – Б.312–316.

REFERENCES

1. Kim N.P. The educational process at the university: problems and directions // Bulletin of the Kazakhstan Academy of Pedagogical Sciences. – 2013. – №4. – 20 p.
2. Batukaev N.S., Rozova M.A. Formation of ecological culture and students competence // Pedagogy of higher education. – 2015. – №3. – P. 60-62. // URL: <https://moluch.ru/th/3/archive/14/449/> (16.02.2019).
3. Semenova A.O. The formation of environmental competence of students in the educational process as a socio-pedagogical problem // Scientific problems of humanitarian research. – 2010. – №1. – P. 172–175.
4. Biryukova N.A. Problems of ecological consciousness // Pedagogy. – 2004. – №10. – p. 35.
5. Gakaev R.A., Irazova M.A. Educational technologies in geography lessons in modern school conditions // Education and upbringing. – 2015. – №3(3). – P. 4–7.
6. Rogovaya O.G. Formation of ecological and pedagogical competence of a specialist in the field of education: author. ... doctor. PED. sciences. – St. Petersburg, 2007. – 36 p.
7. Kozhukhova E.D. Formation of environmental competence of students // Scientific review. Pedagogical sciences. – 2016. – №6. – P. 81–83;
8. Usmanova F.K. Modular training technology in the formation of professional competence of students // Modern problems of science and education. – 2014. – №4.
9. Ibragimov J.I. The essence and principles of concentrated learning // Innovation in Learning. – 2013. – №5. – 14 p.
10. Okulovsky O.I. Competencies in training // Young scientist. – 2012. – №12. – P. 499-500.
11. Pakhomov A.I. Modern environmental health care: prospects and development prospects // Vestnik ISTU. – 2010. – №5. – P.312–316.

ВОРОНОВА Н.В., ТАНЫБАЕВА А.К., АБУБАКИРОВА К.Д., МУКАНОВА Г.А. ФОРМИРОВАНИЕ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ СТУДЕНТОВ

В данной статье раскрыта причина необходимости выделения экологической компетентности как компонента профессиональной деятельности, связанная с экологической оценкой изменения среды обитания, природной среды. Рассмотрена значимость формирования экологической компетентности в высшей школе, для чего необходимо целенаправленное создание педагогических условий, позволяющих определить студентам свое отношение к самому себе как к экологически компетентной личности, окружающему миру, раскрыть творческие способности в экологической деятельности.

Именно в стенах вуза студенты приобщаются к научно-исследовательской работе, к творческому поиску решения проблем в области окружающей среды. В связи с этим в настоящее время возросла роль и значимость высшего экологического образования как процесса обучения, воспитания и развития личности на формирование экологической компетентности, обеспечивающей возможность квалифицированной профессиональной деятельности, направленной на решение комплекса проблем, связанных с обеспечением устойчивого развития общества.

Рассматривается дисциплина «Экология и устойчивое развитие», которая включена в учебные планы студентов всех направлений бакалавриата и имеет большой потенциал в формировании экологической компетентности и культуры личности студента.

Ключевые слова: экологическая компетентность, экологическая культура, проблемные технологии обучения, экологическое образование.

VORONOVA N.V., TANYBAEVA A.K., ABUBAKIROVA K.D., MUKANOVA G.A.
FORMING THE ENVIRONMENTAL COMPETENCE DURING UPBRINGING AND EDUCATION OF STUDENTS

This article reveals the reason for the need to separate the environmental competence as a component of professional activity related to the environmental assessment of changes in the habitat and the environment. The authors consider the meaning of the formation of environmental competence in higher school. It requires a purposeful creation of pedagogical conditions that allow students to define their attitude to oneself as environmentally competent individuals, the world around, to reveal creative abilities in environmental activities.

In higher school, the students get involved in research activities, in a creative search for solutions to environmental problems. All this raises the role and value of higher environmental education as a process of training, upbringing and personal development for the formation of the environmental competence which provides the opportunity for qualified professional activity aimed at solving a complex of problems related to ensuring sustainable development of society.

The subject of «Ecology and sustainable development» is included in the curricula of all bachelor students and has high potential in the formation of the environmental competence and personal culture of students.

Keywords: ecological competence, ecological culture, problem-oriented teaching technologies, environmental education.

УДК 378.046.2

Л.А. СЕМЕНОВА, Е.М. РАКЛОВА

Инновационный Евразийский Университет

ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Наряду с разработкой новых концепций развития образования в целом, языковое образование в современных условиях приобретает важное значение. Необходимость подготовки специалистов разных профилей, владеющих иностранным языком на качественно новом уровне, предполагает освоение новых методов преподавания. Статья посвящена рассмотрению системы использования интеграции предмета и языка при преподавании дисциплин на английском языке в образовательном процессе вуза. Авторами обращается внимание на особенности методологии CLIL, показано их отражение в лекциях и практических материалах. Проведенный анализ может быть использован при разработке собственной системы организации. В статье рассматриваются методологические особенности технологии интегрированного обучения (CLIL), освещаются проблемы, которые требуют осмысления и решения со стороны преподавателей; представлены возможные решения по вопросу более эффективного внедрения технологии CLIL в систему высшего образования. В результате проанализировав методологию и основные особенности технологии CLIL, авторы пришли

к выводу, что она может быть внедрена в образовательный процесс университета через тщательно продуманную систему организации лекционных и практических материалов.

Ключевые слова: *интегрированное обучение, CLIL, экстралингвистический анализ, лингвистический анализ, методическая проблема.*

Введение

Текущая социальная, политическая и экономическая ситуация требует внедрения комплексных подходов к системе высшего образования с целью подготовки будущих специалистов, способных к интеллектуальной гибкости и комплексному решению задач.

Основными характеристиками, о которых свидетельствует мировой опыт, являются конкурентоспособные выпускники, передовые научные исследования и внедрение новейших технологий. Важным фактором создания университета мирового уровня является проведение передовых научных исследований и внедрение инновационных технологий.

Многие исследователи в отечественной дидактике ищут пути совершенствования образовательного процесса в образовательных учреждениях Казахстана, включая вузы.

Проблемами полиязычного и поликультурного образования занимались: J.A.Banks, C.I.Bennett, J.Cenoz, D.Gorter, S.May, M.A. Абсатова, Г.К.Аскарова, В.П.Голованов, Д.Э.Гаипов, Л.А.Ибрагимова, Б.А.Жетписбаева, К.Л.Кабдолова, М.Р.Кондубаева, С.С.Кунанбаева, Ш.М. Майгельдиева, Э.Р. Хакимов и др.

Билингвальное обучение и проблемы билингвального обучения рассмотрены в научных исследованиях Н.В.Beardsmore, С.Baker, J.Crawford, J.Cummins, Н.Meyer, Н.Wode, И.В.Алексахенковой, Р.С.Баур, Г.М.Вишневской, Н.Д.Гальсковой и др.

В работах казахстанских учёных изучается вопрос подготовки педагогов к реализации CLIL, однако пока не получил столь широкого освещения и представлен работами О.В. Витченко, Б.А. Жетписбаевой, Р. Какенова, Г.А. Хамитовой.

Поскольку уровень владения английским языком преподавателей и студентов на сегодняшний день различный, то требуется разработка методических материалов, в которых четко прописаны цели и задачи, даны рекомендации по проведению интегрированных занятий. Важно, чтобы двуязычные образовательные программы были хорошо организованы и основывались на соответствующих ресурсах.

Технология CLIL – это инновационный метод преподавания иностранных языков в высшей школе. Основные особенности методологии CLIL, а именно наиболее эффективные для достижения целей CLIL [1]:

1. Следует добиваться высокой степени интеграции между языковыми и содержательными классами и среди разных предметов;
2. Безопасная и обогащающая среда обучения;
3. Педагоги CLIL должны поощрять студентов экспериментировать с языком и контентом;
4. Управляемый доступ к аутентичным материалам и учебным средам;
5. Подлинность;
6. Связи между обучением и жизнью студентов должны регулярно устанавливаться в деятельности CLIL, а также связи с другими носителями языка CLIL;
7. Актуальные материалы, средства массовой информации или другие источники должны использоваться как можно чаще;
8. Активное обучение;
9. Студенты играют центральную роль на уроках CLIL: их деятельность должна основываться на совместной работе и она должна помочь освоить содержание, язык и результаты обучения. Наконец, они должны общаться больше, чем педагог, кото-

рый выступает в качестве посредника;

11. Одна из ролей педагога состоит в том, чтобы поддерживать языковые потребности обучаемых, основываясь на их существующих знаниях;

12. Сотрудничество. При планировании рекомендуется высокая степень сотрудничества между различными преподавателями.

Основная часть

Рассмотрим, как эти составляющие находят свое отражение в лекционных и практических материалах.

Текст лекции представляет собой целостное и связное послание, которое организовано особым образом для сохранения и раскрытия информации. Основные особенности текста [2]:

1. Целостность;
2. Неразделимость;
3. Коммуникативная цель.

Внутренняя целостность складывается из логической, актуальной (тематической), структурной и прагматической завершенности.

Цели обучения лекции: формирование теоретической основы для дальнейшего освоения студентами учебного материала.

Задачи:

- формировать новые знания на основе актуализации базовых знаний и жизненного опыта;
- расширить кругозор студентов по изучаемой дисциплине;
- мотивировать к освоению новых знаний;
- формировать у студентов потребность к самостоятельному освоению новых знаний.

Структура лекции. Лекция содержит цели обучения, план, список использованных источников, фидбэк. Принцип расположения обучающего материала в лекции: от простого к сложному [3].

Анализ содержания лекции. Для изучения содержания лекции проведем анализ двух составляющих: экстралингвистической и собственно лингвистической.

Проведем анализ экстралингвистичес-

кой информации.

Информация, представленная в лекции, имеет четкую структуру: введение, основная часть и заключение. Введение содержит проблемные вопросы, происходит активизация мыслительной деятельности, настрой студентов на обучение и их мотивация. Основная часть раскрывает ключевые вопросы по теме лекции. В заключении сделаны выводы, проводится фидбэк студентов для проверки уровня усвоенных знаний и умений, корректировка целей обучения и планирование практических занятий и СРО.

Текст лекции разбит на абзацы, содержит визуальную информацию в виде выделения ключевых слов, терминов особым шрифтом и цветом. При этом количество шрифтов и цветов, во избежание проблем восприятия, минимально. Что касается видов визуальной информации, то в тексте присутствуют картинки, схемы, таблицы, диаграммы.

Для обучения навыкам слушания и говорения используются аутентичный видеоматериал (рис. 1).

Нами были использованы (authentic videos) материалы таких сайтов, как <https://www.chess.com> (p.1), [DVDVideoSoft.com](https://www.DVDVideoSoft.com) и др.

Так, при знакомстве студентов с историей появления шахматной игры целью использования видео на данной лекции было слушание с извлечением общей информации. То есть студентам необходимо, просмотрев видео, понять, что шахматы очень древняя игра и постараться ответить на вопрос: «Откуда игра в шахматы берет свое начало?»

Для решения такой методической проблемы, как индивидуально-личностное обучение, необходимо сократить время говорения преподавателем, соответственно увеличить время интерактивного участия студентов на лекции (StudentTalkingTime – TeacherTalkingTime) [4].

Для повышения степени самостоятельности (автономности) студентов (learner-autonomy), используются веб-ссылки на

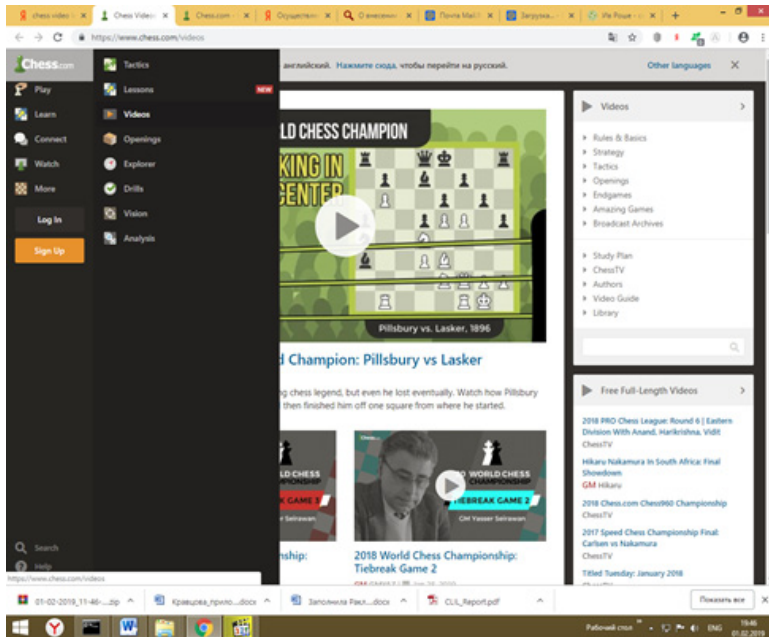

Рисунок 1 – Пример аутентичного видео с сайта <https://www.chess.com/>

дополнительный аутентичный материал.

Задания по лекционному курсу имеют репродуктивный характер и соответствуют развитию навыков и умений согласно таксономии Блума, низший уровень развития мыслительных навыков, то есть LOTS (уровень знание, понимание и применение) [5].

Лингвистический анализ

Обработка текста

Хорошие тексты сопровождаются иллюстративным материалом так, чтобы обучающиеся смогли визуализировать то, что они читают.

Примером такого сопровождения текстов может служить рисунок 2.

На представленном рисунке выделены цветом фигуры черного и белого ферзей с

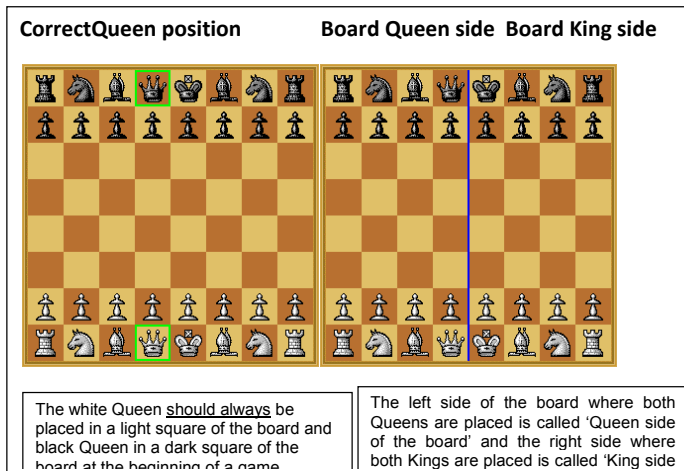

Рисунок 2 – Пример иллюстративного материала «Typical pieces setup and Chessboard»

пояснением их положения на шахматной доске.

Студентам также необходимы структурные маркеры в тексте, чтобы помочь им в понимании контента.

Эти маркеры могут быть лингвистическими (заголовки, подзаголовки и т.д.).

Важно понять, как связывающие слова, как часть речи, могут быть использованы для объединения идей в письменной форме – и, таким образом, гарантировать, что идеи в предложениях и абзацах элегантно связаны.

Также маркеры могут быть экстралингвистическими (схемы, таблицы, диаграммы, цвета, шифры и пр.).

Задания для студентов.

Педагог должен обеспечить разнообразие заданий в зависимости от цели обучения, стилей и предпочтений в обучении. Задания на развитие рецептивных навыков содержат обучение слушанию, чтению, т.е. в текстах для чтения появляется такой лексический материал, который мы не употребляем в устной речи. Он предназначен для того, чтобы обеспечить полное и точное понимание прочитанного. Это рецептивный лексический материал, предназначенный для узнавания и соотношения с определенным значением в тексте, но не для употребления в речи. Работа с таким материалом имеет свою специфику. К лексическим навыкам рецептивного характера следует отнести [6]:

1) соотношение звуков или зрительно-образа слова со значением;

2) узнавание и понимание изучаемых слов в речевом потоке или графическом тексте;

3) раскрытие значения слов с помощью контекста;

4) понимание значения слов в опоре на классификацию сложных производных лексических единиц, заимствованных слов;

5) умение дифференцировать сходные по звучанию и написанию слова (например, *careful – caring*).

Задания, на развитие продуктивных видов речевой деятельности, должны быть контент-ориентированными так, чтобы и контент, и язык взаимодополнялись. Так как фокус на лекции делается на контент, то студентам требуется интенсивная языковая поддержка. Представляем неполный перечень заданий, используемый при обучении говорению [7]:

– Вопросы, ответы, термины, дефиниции (*Question loops – questions and answers, terms and definitions, halves of sentences*);

– Задания на восполнение пробелов информации (*Information gap activities with a question sheet to support*);

– Поиск информации – что я знаю, что я хотел бы знать (*Trivia search – ‘things you know’ and ‘things you want to know’*);

– Игры на догадку слова (*Word guessing games*);

– Опрос с использованием анкеты/опросника (*Class surveys using questionnaires*);

– 20 вопросов с подсказками (*20 Questions – provide language support frame for questions*);

– Представление информации с помощью визуализации с языковой подсказкой (*Students present information from a visual using a language support handout*);

Тексты или другие материалы, используемые для CLIL-мероприятия, выбираются в основном по сложности их содержания. Тогда они могут быть использованы в языковых целях. Для того чтобы определить языковую полезность текста, обеспечить базу, педагог должен сначала проанализировать текст, выявить особенности в нем.

С целью обеспечения полного и точного понимания прочитанного студентам было предложено задание. После прочтения/прослушивания текста (или даже раньше, в зависимости от того, упражнение предназначено для проверки предыдущих знаний или для привлечения внимания к использованию языка), студентам требуется заполнить пробелы внутри за-

готовки упражнения, состоящие из набора предложений, взятых из текста.

Следующим направлением работы с текстом является работа со словарем. При введении новой лексики могут быть использованы различные приемы, объясняющие значения новых слов [8]. Среди них:

- мимика (miming);
- показ картинок (showing pictures);
- показ ключевого предложения (giving a context sentence);
- определение (giving a definition);
- использование реалий (using realia);
- использование (using a cline).

Одним из важнейших навыков в английском языке является умение слушать, понимать речь человека. Например, для развития этого навыка при обучении игре в шахматы студентам предлагается сначала прослушать названия фигур с визуальным сопровождением, а затем даются на прослушивание аудиофайлы, и студенты должны воспроизвести изображение фигуры. Считаем, что именно воспроизведение картинки, а не перевода будет более эффективным для запоминания новых слов.

С целью формирования навыков самостоятельной работы (learner autonomy) студентам предлагалось создавать задания друг для друга. По словам Блума, создание – это высокий уровень мышления, поэтому просить об этом студентов может быть довольно сложной задачей, но, вместе с тем, вызывающей интерес у студентов. Еще одна причина для выполнения этой деятельности, чтобы помочь студентам запомнить материал лучше, т.к. человек узнает больше, если будет погружен в практический процесс изучения материала, чем просто скопирует его из книги.

Так, на практическом занятии при изучении темы «Шахматная доска» были применены такие виды заданий, как:

1. On the table are 64 cards with letters, numbers and blank. Each card is white or black. Some cards have a snowflake on them. Students have to collect the chessboard;

2. Students write down and then turn to

the coordinates of the cardson which stands a snowflake;

3. Students answer the question: what do you know about chess pieces? (suggested answers: titles, positions, movement of chess pieces).

Поскольку CLIL требует новых видов сотрудничества между предметными и языковыми специалистами, важно признать, что необходимы также новые виды педагогических практик и что междисциплинарные значения должны быть согласованы для роли языка в построении знаний и обмене ими. В принципе, результаты изучения языка в CLIL рассматриваются с функциональной и коммуникативной точек зрения, что соответствует дескрипторам общеевропейской системы владения языками (CEF). Это подразумевает интерактивные педагогические подходы и тщательно разработанные учебные задачи, а также системы институциональной поддержки как студентов, так и преподавателей [9].

Формы оценки, которые используются в европейских разновидностях CLIL: формирующая оценка (проектная, непрерывная индивидуальная или классная работа), суммативная оценка (устные и письменные экзамены), самооценка и экспертная оценка, причем последние две обычно появляются в сочетании с первыми двумя. В зависимости от разновидности CLIL, оценка варьируется от индивидуальной/отдельной оценки языка и содержания до совместной/групповой оценки, где совместно согласованные критерии языка и содержания используются экспертами. В первом случае студент получает две оценки (с соответствующими кредитами ECTS), в то время как во втором случае оценка часто приводит к одной совместной оценке (с соответствующими кредитами ECTS). В идеале, прогресс студентов также контролируется и учитывается при оценке. В любом случае, процедура оценки должна включать в себя как языковой, так и контент-ориентированный компоненты, так как студент должен развивать

предметную компетентность, а также языковую/коммуникативную компетентность во время своей программы CLIL [11].

Заключение

Таким образом, можем сделать вывод о том, что успешность интеграции пред-

мета и языка зависят от тщательно продуманной системы организации лекционных и практических материалов. Наиболее оптимальным, на наш взгляд, является сочетание теоретического и практического материалов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Байдак Н., Мингес М., Оберхайдт С. Интегрированное изучение содержания и языка (CLIL) в школе в Европе. – Брюссель, 2005.
2. Бейкер С., Джонс С.П. Энциклопедия двуязычия и двуязычного образования. – Клеведон: Многоязычные вопросы, 1998.
3. Койл Д., Худ П. и Марш Д. CLIL: Содержание и изучение языка. – Кембридж: CUP, 2010.
4. Дейл Л., Ван Дер Э.С.В., Теннер Р. Навыки CLIL. – Лейден: Европейская платформа (Интернационализация образования), 2011.
5. Ковач Дж. CLIL – Ранняя компетенция на двух языках. Мир у их ног: ранняя компетентность детей в двух языках через образование. – Будапешт: Издательство Йожефа Этвёса, 2014. – с.15-97.
6. Марш Д., Мальерс А. и Хартиала А.-К. Профилирование европейских CLIL Классных комнат – Языки Открытых Дверей. – Ювяскюля: Университет Ювяскюля, 2001.
7. Марш Д. CLIL / EMILE – Европейское измерение: действия, тенденции и потенциал предвидения. – Брюссель: Европейская комиссия, 2002.
8. Марш Д. Содержание и языковое интегрированное обучение (CLIL). Траектория развития. – Кордова: Университет Кордовы, 2012.
9. Мехисто П., Марш Д. и Фриголс М.Дж. Раскрытие CLIL. Содержание и языковое интегрированное обучение в двуязычном и многоязычном образовании. – Оксфорд: Образование Макмиллан, 2008.
10. Хамитова Г.А. Полиязычное образование: современное состояние и перспективы развития. Курс лекций. – Павлодар: Редакционно-издательский отдел Инновационного Евразийского университета, 2013. – 167 с.
11. Койл Д. Контентно-языковое интегрированное обучение: на пути к взаимосвязанной программе исследований в области педагогики CLIL // Международный журнал двуязычного образования и двуязычия. – 2007 г. – Том 10, №5. – P.543-562 // URL: <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t794297780/>

REFERENCES

1. Baidak N., Mínguez M., L.G. (Coordination) & Oberheidt S. Content and Language Integrated Learning (CLIL) at School in Europe. – Brussel, 2005.
2. Baker C. & Jones S.P. Encyclopedia of Bilingualism and Bilingual Education. – Clevendon: Multilingual Matters, 1998.
3. Coyle D., Hood P. & Marsh D. CLIL: Content and Language Intergrated Learning. – Cambridge: CUP, 2010.
4. Dale L., Van Der E.S. W., Tanner R. CLIL Skills. – Leiden: European Platform (Internationalising education), 2011.
5. Kovacs J. CLIL – Early competence in two languages. The world at their feet:

Children's early Competence in Two Languages through Education. – Budapest: EötvösJózsefKönyvkiadó, 2014. – p.15-97.

6. Marsh D., Maljers A. & Hartiala A.-K. Profiling European CLIL Classrooms – Languages Open Doors. – Jyväskylä: University of Jyväskylä, 2001.

7. Marsh. D. CLIL/EMILE – The European Dimension: Actions, Trends & Foresight Potential. – Brussels: European Commission, 2002.

8. Marsh. D. Content and Language Intergrated Learning (CLIL). A developmet Trajectory. – Cordoba: University of Cordoba, 2012.

9. Mehisto P., Marsh D. & Frigols M.J. Uncovering CLIL. Content and Language Intergrated Learning in Bilingual and Multilingual Education. – Oxford: MacmillanEducation, 2008.

10. Khamitova G.A. Multilingual education: current status and development prospects. Lecture course. – Pavlodar: Editorial and Publishing Department of the Innovative University of Eurasia, 2013. – 167 p.

11. Coyle D. Content and Language Integrated Learning: Towards a Connected Research Agenda for CLIL Pedagogies // International Journal of Bilingual Education and Bilingualism. – 2007 – Vol.10, №5. – P.543-562 // URL: <http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t794297780/>

СЕМЕНОВА Л.А., РАКЛОВА Е.М. ЖОО-ДА ИНТЕГРАЦИЯЛАНҒАН ОҚЫТУДЫҢ ПРАКТИКАЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ

Білім беруді дамытудың жаңа тұжырымдамаларын әзірлеумен қатар, қазіргі жағдайда тілдік білім беру өте маңызды мәнге ие. Шет тілін жаңа деңгейде сапалы меңгерген әр түрлі бейіндегі мамандарды даярлау қажеттілігі оқытудың жаңа әдістерін меңгеруді көздейді. Мақала ЖОО-ның білім беру үдерісінде пәндерді ағылшын тілінде оқыту кезінде пән мен тілдің интеграциясын қолдану жүйесін қарастыруға арналған. Теориялық және практикалық ұсыныстардың үйлесімі осы технологияда жұмыс істейтін оқытушыларға қызықты болады. Авторлар CLIL әдістемесінің ерекшеліктеріне назар аударады, осы ерекшеліктер дәрістік және тәжірибелік материалдарда көрініс тапқан. Дәрістік және практикалық материалдарға жүргізілген талдауды дәрістік және тәжірибелік сабақтарды ұйымдастырудың өзіндік жүйесін әзірлеу кезінде пайдалануға болады. Мақалада интеграцияланған оқыту технологиясының (CLIL) әдіснамалық ерекшеліктері қарастырылады, оқытушылар тарапынан түсінуді және шешімді талап ететін мәселелер баяндалады; жоғары білім беру жүйесіне CLIL технологиясын тиімді енгізу мәселесі бойынша мүмкін болатын шешімдер ұсынылған. Нәтижесінде, CLIL технологиясының әдіснамасы мен негізгі ерекшеліктерін талдай отырып, авторлар дәріс және тәжірибелік материалдарды ұйымдастырудың мұқият ойластырылған жүйесі арқылы университеттің білім беру процесіне енгізілуі мүмкін деген қорытындыға келді.

Кілтті сөздер: интеграцияланған оқыту, CLIL, экстралингвистикалық талдау, лингвистикалық талдау, әдістемелік мәселе.

SEMENOVA L.A., RAKLOVA E.M. PRACTICAL ASPECTS OF INTEGRATED UNIVERSITY TEACHING

Today, the new concepts of development of education emerge, and language education gains particular importance. The specialists of different profiles need to have a good command of foreign languages what calls for new teaching methods. The article studies the possibility of integration of subject and language teaching via teaching subjects in English at the university. The provided theoretical and practical recommendations might be of use for teachers working in this technology. The authors highlight the peculiarities of CLIL methodology

and their reflection in lectures and practical materials. The analysis of lecture and practical materials can be used to develop the own system of organization of lectures and workshops. The article highlights the problems to be understood and solved by teachers and offers possible solutions for a more effective introduction of CLIL technology in higher education. Having analyzed the methodology and main peculiarities of CLIL technology, the authors conclude that it can be implemented in higher school educational process in a well thought out system of lecture and practical materials.

Keywords: integrated teaching, CLIL, extra linguistic analysis, linguistic analysis, methodic problem.

ӘӨЖ 378

Ж.С. САРСЕНБАЕВА, У.Б. КУСАИНОВА, А.А. СЕРАЛИЕВА
Абай Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті
БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕ АҚЫЛДЫ КАРТАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Мақалада білім беру үдерісінде ойлаудың ақпараттық моделіне негізделген ақылды карталарды қолдану әдісінің мүмкіндіктері қарастырылады. Осы техниканы пайдалану оқытудың қарқындылығына және оқытудың белсенділігін арттыруға айтарлықтай әсер етеді, себебі дәстүрлі оқыту әдістеріне қарағанда ұсынылған материалдардың визуализациясының жоғары дәрежесі көрінеді. Ұсынылған форматтың ерекшелігі оқушыларға блоктарда және модульдерде әртүрлі ақпаратқа бағыттау үшін, сондай-ақ олардың арасында галамторда және студенттердің дербес компьютерлерінде ұсынылған ақпарат көздерін пайдалану, ұжымдық және дербес ақпараттық ортаны дамытуға мүмкіндік беретін кросс-графикалық көрсеткіштерді пайдалануға мүмкіндік беретін бағыттау жүйесі болып табылады. Мұғалімнің негізгі бағыттаушы ортадағы функциясы ақылды карта арқылы орындалады, ол көп деңгейлі электронды гипермәтін болып табылады. Осындай ортада студенттер пәнді меңгеру дағдыларын жетілдіру және өзіндік оқу іс-әрекетін басқару мүмкіндігін дамытады. Ұсынылған әдісті А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университетінің «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасының оқытушылары қолданып келеді. Сондай-ақ, «Информатика оқыту әдістемесі» пәні бойынша студенттерді оқыту барысында қолданылады.

Кілтті сөздер: ақылды карталар, сурет, ойлаудың ақпараттық моделі, құрылымдау, оқу үдерісі.

Кіріспе

Нақты зерттеулер мен дизайн проблемаларын шешу, жағдайларды талдау, ақпараттық жүйелерге негізделген технологиялық немесе басқару процестерін модельдеу сияқты жобалық-бағдарланған білім беру тұжырымдамасын іске асыру шеңберінде қолданылады.

Қазіргі таңда жаңа педагогикалық технология ретінде белсенді түрде қолданылады. Ойлау процесін бейнелеудің ыңғайлы құралдарының бірі және ақпараттық

көрнекі түрде құрылымдау ақылды карталары болып табылады. Зияткерлік карталар (ақылды карталар, жад карталары, Mind Maps, т.б.) негізінен кез-келген қызметті жоспарлау үшін қолданылады: істер тізімдерін жасау, әртүрлі күрделілік жобаларын жасау, презентациялар жасау, оқу бағдарламалар жасау, тиімді қарым-қатынас жасау, интеллектуалды қабілеттерін дамыту, жеке мәселелер және т.б. Оқу үдерісін жандандыру үшін оқу-әдістемелік материалдарды ақылды карталар

сияқты электрондық түрінде пайдалану ұсынылады. Ақылды карталар өңдеудің және ақпарат берудің дәстүрлі тәсілдеріне (жазбалар, қысқа жазбалар, диаграммалар, сызбалар және т.б.) балама ретінде қызмет етеді.

Қазіргі адам үшін қоршаған ортадан ақпарат алу және оны тиімді басқару – бұл күнделікті қажеттілік. Күн сайын біз үлкен ақпараттар ағынымен бетпе-бет келеміз: ғаламтор, теледидар, баспасөз, жарнама және т.б. Біздің көңіл-күйімізбен тілегімізге қарамастан, біз бұл ақпаратқа жауап беруге тиіспіз, оның бір бөлігі жылдам өңделуі керек, кейбіреулерін кейінірек өңдеу үшін кейінге қалдыру керек. Кіріс ақпараттың үлкен ағынына қарамастан, ақпараттың ағымы мен қарқындылығы бұрын әлдеқайда аз болатын. Мәтін, тізім, кесте, сызба сияқты жұмыстарды істеуге үйренген негізгі формалар бірнеше кемшіліктерге ие:

- дәстүрлі жазу әдістерімен ұсынылған ақпараттың көлемі үлкен, есте сақтау және ойнату өте қиын;

- дұрыс ақпаратты табу үшін көп уақыт жұмсалады;

- негізгі идеяларды анықтау қиын;

- мәселені сипаттағанда шығармашылықты пайдалану және жаңа шешімдер табу қиын.

Білім туралы ақпаратты қабылдау мен игерудің тиімділігі, бірінші кезекте, тасымалдаушыға және осы ақпарат ұсынылатын жолға байланысты. Егер ертеректегі цифрлық білім беру ресурстары көмекші ақпарат көздері ретінде қарастырылса, қағаз материалдарын толықтыра отырып, қазіргі уақытта олар білім берудің және танымның негізгі құралдарының сипатына ие. Жұмыстың өзектілігіне келер болсақ, кіріс ақпарат көлемінің едәуір ұлғаюы оны өңдеу мен сақтаудың жаңа құралдарын пайдалануды талап етеді. Ақылды карталар технологиясы адамның жадысында ақпаратты кейіннен тиімді іздеу үшін құрылымдау және ақпаратты сақтауды қамтамасыз ететін жаңа құрал болып табылады.

Технологияны жобалау теориялық тұ-

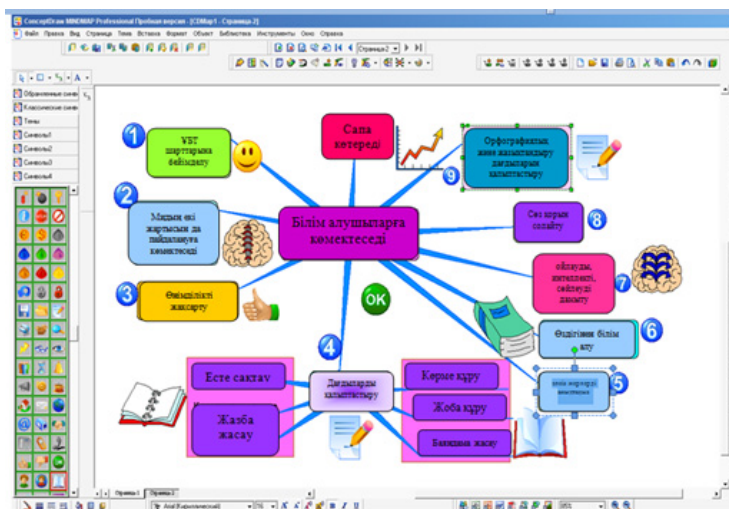
жырымдаманы (басқа көзқарастардан туындайтын және пайда болатын белгілі бір жүйені, құбылысты түсіну және түсіндіру әдістерін, объектілерді немесе процестерді, мақсаттарға жету жүйесі) дамытуды қамтиды, студенттердің және оқытушылардың іс-әрекеттерінің кезеңдерін айқындайды, олардың дәйектілігі технологияның логикасы жоспарланған нәтижелерге сәйкес келеді (сурет 1).

Ақылды карталар технологиясы Давид Осубеланың теориясына негізделген. Бұл теорияның басты идеясы, тұжырымдар туралы қазіргі идеялар, түсініктер мен тәжірибелер арқылы ұсыну болып табылады. Теорияны кейінірек Корнелл университетінің профессоры Джозеф Новаком әзірледі. Ол жаңа ойларды немесе тұжырымдамаларды визуализациялауға және құруға арналған ақылды карталар құру ережелерін әзірледі.

Алайда, осы тақырып бойынша негізгі жұмыстар авторлық ұжымға тиесілі. Дунза және Д.Стеа, географ Р.М. Даунс және психолог Д.Стеа ақылды картографиясын «Жинауға, ұйымдастыруға, сақтауға, еске түсіруге және айналадағы кеңістікте ақпаратты өңдеуге мүмкіндік беретін ақыл-ой мен рухани қабілеттерді қамтитын дерексіз ұғым» деп анықтайды. Демек, ақыл картасы «қоршаған кеңістіктің бір бөлігінің адам жасаған бейнесі». Ол адамның оны қалай елестете алатындығын көрсетеді. Адам психологиясы ақылды картаны қоршаған кеңістіктің бөлігі, субъективті ішкі көрінісі ретінде түсінеді.

Психолог Тони Бузанның теория шығармаларында одан әрі дамыды. Бизнес және кәсіби өмір, ғылым және білім, жоспарлау, ми шабуылы, тұсаукесерлер сияқты әртүрлі салаларда ақылды карталарды жасау және пайдалану технологиясын сипаттайтын «Өзінді ойлауға үйрет», «Сіздің басыңызбен жұмыс істеу» және «Supermind» атты кітаптарды жариялады.

Қазіргі уақытта ақылды карта технологиясы әртүрлі интеллектуалдық мәселелерді шешу үшін тәжірибеде өзінің қолданылуын дәлелдейтін танымалдыққа ие болды. Осы технологияның негізінде бір-

1-сурет – ConceptDrawMindMap бағдарламасында ақылды карталарды құру

қатар компьютерлік бағдарламалар жасалды. Ресейде бір уақытта Г.П.Мельников пен П.Г.Кузнецов ұқсас идеяда жұмыс істеді, ол жүйелілік бойынша теориялық жұмыста көрсетілген.

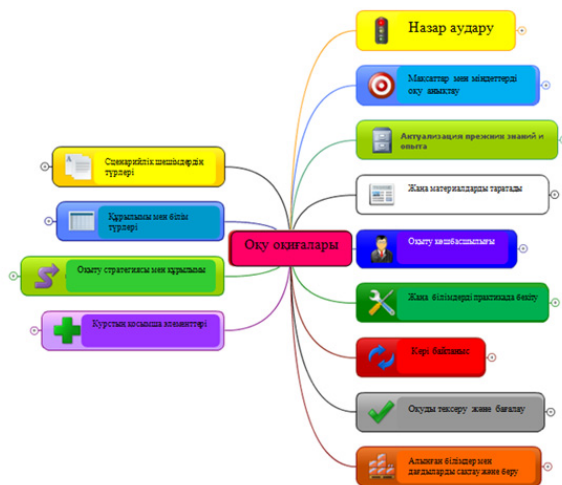
В.Ф.Шагалов бірінші кезекте білім беру материалдарының сызбалық және қолтаңба үлгілері негізінде білім беруді күшейту технологиясын ұсынған. Бізде ерекше нәрсе есте қалатынын біз білеміз. Сонымен қатар, олардың кейбіреулері жеңе алады, басқалары қосалқы роль атқарады, бірақ бір-бірімен байланыста болып, оларды ешқашан бір-бірінен айыра

алмайды. Бұл бізді қоршаған әлемнің ғылыми, әдеби және кез-келген басқа сезіміне негізделген жадымыздың табиғи қасиеті».

Ақылды карталар технологиясының негізі адам миының принциптеріне негізделген. Мысалы, қауымдастық ойлау, психикалық бейнелерді визуализациялау, тұтас қабылдау (Gestalt).

Меморандумды құрылымдаудың тиімді жолдарының бірі ағаш тәрізді жасалған құрылым (2-сурет).

2-суретте көрсетілген құрылымдар ақпараттың үлкен көлемін қысқаша және

2-сурет – Ағаш тәрізді психологиялық карта

ықшам түрде ұсынатын барлық жерлерде кеңінен қолданылады.

Біз білетіндей, мидың негізгі функциялары – қабылдау, сақтау, талдау, көбейту және ақпаратты басқару. Сол жақ ми логикалық аспектілерге жауап береді: сөйлеу, ақпаратты ұсыну, тізімдер, сандар мен операциялар. Мидың оң жақ жартысы дерексіз мәселелерді шешеді: кеңістіктік бағдарлау, қабылдау тұтастығы, қиял, түстерді қабылдау және ырғақ сезімі.

Психологиялық карталар бейнелерді, түстерді және символдарды біріктіреді, біз оларды «тұтастық» ойлау әдісі ретінде қолдана аламыз.

Ойлау – бұл мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін ақыл-ой картасы элементтерінің біріктірілген тізбегі түріндегі жадыдан ақпараттарды алу (ақыл-ой схемаларын жандандыру). Ойлау үрдісі – бұл «жол» ақыл-ой картасында таңдаудың басталу нүктесінен басына дейін таңдау.

Адамдарды байланыстыру кезінде түсіну кеңістіктік-уақытша ақыл-ой схемаларының ұқсастығына байланысты.

Бірдей ойлау схемалары жайлылықты береді, бірақ дамымайды. Түсіну деңгейі мен интеллектуалдық жүйесінің ұқсастығы екі фактормен анықталады: қажетті суретті қамтитын тезаурус нысандарын құру және олардың негізінде суреттер тізбегін (психикалық карталарды) құрастыру механизмі. Осы көзқарас шеңберінде келесі қағидалар іске асырылады:

- қабылданған ақпараттың қолжетімділігі мен қағидасы;
- ақпарат пен білімнің психикалық визуализация қағидасы;
- тезаурустың қалыптасу принциптері;
- ақпарат алу принциптері.

Психологиялық карталар адам миында ассоциативті байланыстарды айқын көрсететін ойлау мен альтернативті жазбаларды визуализациялаудың ыңғайлы және тиімді әдісі болып табылады. Ол жаңа идеяларды жасауға, жазуға, ақпаратты талдауға және ұйымдастыруға және шешім қабылдауға қолданылуы мүмкін [8]. Олардың біреуі санада пайда болған идея-

лар арасындағы басқалармен байланыс тудырады. Көптеген қауымдастықтар неғұрлым жақсы болса, ол барлық сипаттар мен атрибуттардың жиынтығы болып табылады.

Ақыл-ой картасын жасау – негізгі және туынды тұжырымдамаларға кілт ретінде қабылдау. Ақыл-ой карталарының құрылымдары ақпарат келген кезде пайда болады. Бұл құрылым уақыт өте қарқынды дамып келеді. Осылайша, ақыл-ой картасын жасау адамның хабарды түсіндірудің ойлау үрдісін жүзеге асыру қабілетін ынталандырады, яғни, хабарламаның имиджінің ақпараттық моделін құру – түсіну.

Ақыл-ой карталарының пайдалы қасиеттері:

– визуализация, есте сақтау қабілеті және ақыл-ой карталарын жинақтау мүмкіндігі;

– эстетикалық шағым және шығармашылықты ынталандыру;

– белгілі бір уақыт кезеңінен кейін ақыл-ой картасын қайта қарау бүкіл суретті үйренуге және есте сақтауға, сондай-ақ жетіспейтін ақпараттарды және жаңа идеяларды көруге көмектеседі.

Түсінуден бұрын ақпарат бірнеше кезеңнен өтеді, дәлірек айтқанда, аймақтарды өңдейді: Сенсорлық-эмоционалды аймақ, есте сақтау және қиял аймағы. Түсіністік үрдісінде қиял аймағы маңызды роль атқарады.

Адамның айналасындағылардың әлемді бейнелеу барысында, қазіргі уақытта оған әрекет ететін нәрсені қабылдаумен қатар, оны бұрын әсер еткен естелік кескіндерден алынған үзінділер жаңа суреттерді немесе жаңарту жасайды, ескілерді байытады. Адам күлімсіреу арқылы суреттер арасындағы байланыстың жоқтығын немесе барлығын нығайта алады.

Нысан туралы ақпарат, егер бұл нысан құрылымдық түрде айқын ұсынылмаса, бақылаушыға тікелей жеткізу қиын. Нысан туралы ақпаратты анықтайтын әрбір сөйлемнің белгілері, диаграммалар немесе сурет түрінде жазылуы мүмкін. Бұл су-

реттер ақпаратты қабылдау, игеру және өңдеу үшін қолданылады. Болашақта студент кез келген маңызды ақпаратты бөлек, салыстырмалы түрде тәуелсіз бейнелерге бөле алады, олардың арасында таныстар, сол немесе белгісіздер болады.

Осы зерттеулерге арналған жарияланымдарды талдау көрсеткендей, сөйлемнің немесе әңгіменің мазмұны тұтастай алғанда нақты сөздерден әлдеқайда ұзақ уақытқа сақталады. Жаңа ақпарат, тәжірибе, білім адамның жадында бар ақпараттың, тәжірибенің және білімдердің (ойлау схемаларының) реконструкциясы негізінде қалыптасады. Осыған байланысты, оқыту – бұл эволюциялық ашық үдеріс, ол революциялық өзгерістерді және тезаурустың жойылуын білдірмейді. Ақыл-ой картасының технологиясын қолдану мүмкіндіктері мұғалім үшін де, студентке де өте маңызды.

Мұғалім, ақылды карта дайындау кезінде, мысалы, кіріспе лекция үшін зерттелетін курстың мәні мен мазмұнын көзбен көрсете алады, өйткені оқушы алдағы зерттеу көлемін, ғылыми саланың ауқымын және шекараларын, шешілетін тапсырмаларды басқа пәндермен байланыстырады.

Дәріс барысында әдеттегі презентация түрінде ұсынылған жаңа білім студенттер арасында шынайы қызығушылық тудырады, себебі олар көрермен ретінде жақсы қабылдайды, олар пассивті тыңдау үшін емес, оқу процесіне белсенді қатысқаны үшін қарапайым слайдтарға қарағанда әлдеқайда керемет көрінеді.

Оқу материалдарын ерекше көрсете отырып, аудиторияны таңдандырып, аудиторияның назарын аударуға кепілдік беріледі. Бұл мықты есте сақтауға және ақпараттың жақсы меңгерілуіне әкеледі. Дәріс сабаққа дайындық барысында мұғалімнің алдын-ала дайындалған ақыл-ой карталарын ғана емес, сонымен қатар сабақ барысында оқушылармен жаңа тақырыпты толықтырып, кеңінен ақпарат алуға мүмкіндік береді. Мұндай ақылды карталарды талқылау кезінде студенттер

ақпаратты толықтыруы мүмкін, бұл жаңа тақырыпты түсіндіруге кететін уақытты айтарлықтай азайтады. Сонымен қатар, барлық жаттығу сеансы кезінде студенттер жаңадан құрылған авторлар болып табылады. Демек, олардың назарын әлсіреу ғана емес, сонымен қатар жаңа ақпаратты есте сақтау және ескі ақпаратты қайталау үдерістері күшейеді.

Сабақтың соңында алған білімімен қатар студенттер қандай материалды өз бетімен дамытулары керек екенін біледі. Жасалған ойлау картасы оқытушы мен оның студенттері үшін тамаша құрал болып табылады. Болашақта алдағы лекцияға дайындалу үшін, мұғалім тек өзінің «ақыл-ой картасын» іздестіріп, есте сақтауға қажетті барлық нәрсені еске түсіруі керек.

Бұл тақырыптың біртұтас көрінісін алу үшін, олардың екеуі де ақыл-ой картасына қарауы жеткілікті. Дәрістің ақыл-ой картасы сөздің мәтіні емес, тек қана «тез арада» емес, тек қана ой-пікірлердің «қаңқасы». Сондықтан лекцияда ақыл-ой картасын пайдаланатын мұғалім дәріс тақырыбынан ауытқып, «стандартты» репетициялық сөйлеу мен өркениеттің арасындағы тепе-теңдікке жол бермеуі өте оңай. Көбінесе, әрбір мұғалім бірдей лекцияны студенттердің әртүрлі топтарына оқуы керек еді, сондықтан ақыл-ой карталарын қолданудың пайдасы анық.

Электрондық ақыл-ой картасын жасау үшін ғаламтор қызметтерді, мысалы, Mind Meister, Buubl.us, Google Map, Concept Draw Mind Map, Text2 Mind Map және Ginkr немесе Free Mind, XMind, Explane компьютерлік бағдарламаларын пайдалану тиімді. Біздің жұмысымызда XMind бағдарламасын қолдана бастадық, өйткені бағдарлама еркін тарату мүмкіндігі бар және филиалдардың арасында жылжу, бөлімдерді жылжыту, бөлімдерді жою, сондай-ақ ғаламтор ресурстарына суреттер мен гиперсілтемелерді енгізуге мүмкіндік беретін құралдардың үлкен жиынтығы бар. Бағдарламаны пайдалану мұғалімнің және оның оқушыларының өнім-

ділігін арттыруға мүмкіндік береді.

Осылайша, қолда бар әдебиеттерді теориялық талдауға және өзіміздің жұмыс тәжірибемізге сәйкес, білім беру ақпаратын ақылды карталармен таныстыру дәстүрлі оқыту жүйесімен, кез келген инновациялық оқыту технологиясымен жақсы сәйкестендіру келесі бағыттар бойынша оқу процесін жетілдіруге мүмкіндік беретіні жөнінде қорытынды жасауға болады:

- ақпараттарды қорыту және жүйелеу;
- ақпараттың есте сақтау оңайға түсетін және қажет болған жағдайда жылдам ойланатын нысанға жақындауы;

- қажетсіз қайталама ақпаратты алып тастау;

Техникалық және гуманитарлық ойлау мен студенттердің дамуының теңдігін қамтамасыз ету, өйткені гуманитарлық ғылымдардың көп бөлігін сөзді жақсы қабылдаған кезде және техникалық саладағы студенттер символдар болып табы-

лады. Ақылды карталармен жұмыс істеу осы айырмашылықтарды жоюға мүмкіндік береді.

Қорытынды

Демек, ақылды карталарды оқушылардың өзіндік жұмысына және оқытушының лекциясына енгізу маңызды. Соның нәтижесінде білім алушылар:

1. Материалды толық меңгереді;
2. Ақпаратты толық қабылдайды;
3. Байланыстарды орнатады;
4. Ақпаратты жинауға және ашуға, басқаруға мүмкіндік береді.

Ақыл-ой картасы дәстүрлі өңдеу және ақпарат берудің дәстүрлі әдістеріне (жазбалар, қысқа жазбалар, диаграммалар және т.б.) балама ретінде қызмет етеді және бұл баламалы нәтиже болып табылады, себебі ол өзінің психологиялық негізіне ие және ең бастысы студентті өз білімін белсенді жасаушыға айналдырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Дорошенко Е.Г., Пак Н.И., Рукосуева Н.В., Хегай Л.Б. О технологии разработки ментальных учебников // Вестник Томского государственного педагогического университета. – 2013. – Вып. 12 (140). – С. 145-151.

2. Новак Д., Канас А. Теория построения и практика применения карт понятий // URL: <http://map.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryCmaps/TheoryUnderl>.

3. Шенк Ф.Б. Ментальные карты: конструирование географического пространства в Европе / пер. с нем. А. Жоровой // Политическая наука. Политический дискурс: История и современные исследования. – 2001. – Вып. 4. – С. 4–17.

4. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается. – М.: Педагогика, 1989. – 334 с.

5. Калитина В.В. Электронная энциклопедия как средство повышения уровня запоминания учебного материала // Вестник КГПУ. – 2013. – № 1 (23). – С. 111–114.

6. Мюллер Х. Составление ментальных карт: метод генерации и структурирования идей / пер. с нем. В.В. Мартыновой, М.М. Демина. – М.: Омега-Л, 2007. – 126 с.

7. Пак Н.И. Гипермозг как основа становления ментальной дидактики. Интернет - свободный, безопасный, образовательный // Межрегион. науч.-практ. конф. (18–19 октября, 2013 г., г. Омск): сб. матер. – Омск: Полиграфический центр КАН, 2013. – 278 с.

8. Пак Н.И. Информационное моделирование: учебное пособие. // КГПУ им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2010. – 152 с.

9. Колесник В. Ментальные карты // URL: <http://kolesnik.ru/2005/mindmapping>

10. Петрова И.А., Ракова Е.П. Использование структурированных графических схем в изучении информатики // Успехи современного естествознания. – 2013. – №10. – С. 35–36.

11. Найссер У. Познание и реальность. – М.: Прогресс, 1981. – 252 с.

12. Бруннер Е.Ю. Применение технологии mind map в учебном процессе // Развитие международного сотрудничества в области образования в контексте Болонского процесса: материалы международной науч.-практ. конф. г. Ялта (5-6 марта 2008 г.). – Ялта: РИО КГУ, 2008. – Вып. 19. Ч. 1. – С. 50-53.

13. Бабич А.В. Эффективная обработка информации (Mind mapping) // URL: <http://www.intuit.ru/studies/courses/647/503/lecture/11414>

REFERENCES

1. Doroshenko E.G., Pak N.I., Rukosueva N.V., Khagai L.B. On the technology for the development of mental textbooks // Bulletin of Tomsk State Pedagogical University. – 2013. – Vol. 12 (140). – P. 145-151.

2. Novak D., Kanas A. Theory of construction and practice of using concept maps // URL: <http://cmap.ihmc.us/Publications/ResearchPapers/TheoryCmaps/TheoryUnderl>.

3. Schenk F.B. Mental maps: the construction of geographical space in Europe // Political science. Political Discourse: History and Contemporary Studies. – 2001. – Vol. 4. – P. 4–17.

4. Shatalov V.F. Experiment continues. – M.: Pedagogy, 1989. – 334 p.

5. Kalitina V.V. Electronic encyclopedia as a means of increasing the level of memorization of educational material // Bulletin of KSPU. – 2013. – № 1 (23). – P. 111–114.

6. Muller H. Compilation of mental maps: a method for generating and structuring ideas. – M.: Omega-L, 2007. – 126 p.

7. Pak N.I. Hyperbrain as the basis for the formation of mental didactics. The Internet is free, secure, educational // Interregion. scientific-practical conf. (October 18–19, 2013, Omsk): a collection of materials. – Omsk: Printing Center KAN, 2013. – 278 p.

8. Pak N.I. Information modeling: a training manual // KSPU them. V.P. Astafieva. – Krasnoyarsk, 2010. – 152 p.

9. Kolesnik V. Mental Cards // URL: <http://kolesnik.ru/2005/mindmapping>

10. Petrova I.A., Rakova E.P. The use of structured graphic schemes in the study of computer science // Successes in modern science. – 2013. – №10. – P. 35–36.

11. Nisser W. Cognition and Reality. – M.: Progress, 1981. – 252 p.

12. Brunner E.Yu. The use of mind map technology in the educational process // Development of international cooperation in the field of education in the context of the Bologna process: materials of international scientific and practical. conf. Yalta (March 5-6, 2008). – Yalta: RIO KSU, 2008. – Vol.19, P.1. – P. 50–53.

13. Babich A.V. Effective information processing (Mind mapping) // URL: <http://www.intuit.ru/studies/courses/647/503/lecture/11414>.

САРСЕНБАЕВА Ж.С., КУСАИНОВА У.Б., СЕРАЛИЕВА А.А. ПРИМЕНЕНИЕ СМАРТ-КАРТ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

В данной статье обсуждается возможность использования интеллектуальных карт в учебном процессе, основанных на различных информационных моделях. Использование данной методики оказывает существенное влияние на интенсивность обучения и повышенную учебную активность, что обусловлено более высоким уровнем визуализации представленных материалов по сравнению с традиционными методами обучения. Особенностью предлагаемого формата является навигационная система, которая позволяет студентам использовать кросс-графические индикаторы для различной информации для студентов, использовать источники информации между блоками и модулями, а также информацию, предоставляемую Интернетом и персо-

нальными компьютерами, которая используется для разработки коллективной и персонализированной информационной среды.

Основная среда, созданная учителем. В такой среде функция маршрутизатора выполняется с помощью общей карты дисциплины, которая представляет собой многоуровневый электронный гипертекст. В такой среде студенты смогут улучшить свои способности к обучению, а также развить базу знаний по предмету и развить свои способности управлять учебной деятельностью. Предлагаемая технология используется при обучении студентов кафедры «Информационные системы и информатика» Кокшетауского университета им. Абая Мырзахметова по дисциплине «Методика преподавания информатики».

Ключевые слова: смарт-карты, рисунки, информационная модель мышления, структурирование, образовательный процесс.

SARSENBAYEVA Zh.S., KUSAINOVA U.B., SERALIYEVA A.A. APPLICATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF MENTAL MAPS

This article discusses the possibility of using smart cards in the educational process based on different information models. The use of this technique will have a significant impact on the intensity of learning and will increase educational activity due to a higher level of visualization of the presented materials than in traditional methods of teaching. A navigation system allows students to use cross-graphic indicators. The information is provided in blocks and modules and is available on the Internet and personal computers. It allows creating both collective and personalized information environment.

The primary environment is created by the teacher. In this environment, the function of the navigator is implemented by the general card of the discipline which contains multilevel electronic hypertext. In such an environment, the students can master the discipline, get the necessary knowledge in the subject, and learn to manage their learning activities. This technology is used at the Computer Science and Information Technology department of Abay Myrzakhmetov Kokshetau University for the methods of teaching informatics.

Keywords: smart cards, drawings, information model of thinking, structuring, educational process.

ӘӘЖ 546 (077,3)

Д.А.ҚАСЫМБЕКОВА, К. ТҮРІК

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

**ХИМИЯНЫ ОҚЫТУДАҒЫ АҚПАРАТТЫҚ-КОММУНИКАТИВТІ
ТЕХНОЛОГИЯЛАР**

Мақалада білім беру жүйесінде химияны оқытудағы ақпараттық-коммуникативтік технологиялар және олардың ерекшелігі мен мүмкіншіліктері қарастырылған. Білім беруді ақпараттандыру үрдісі мектеп қызметінің барлық саласын қамтиды. Мектепте ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану оқушылардың білім беру үрдісіндегі кәсіби іскерліктерін айтарлықтай өзгертуге мүмкіндік береді. Педагогикалық қызметте ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану деңгейі педагогтың ақпараттық құзыреттілігін дамытудың маңызды көрсеткіштерінің бірі болып табылады.

Мақалада бейорганикалық химияны оқытуда компьютерлік HyperChem және Adobe Flash Player бағдарламаларын қолдана отырып, сабақ өтудің тиімді жолда-

ры көрсетілген. Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды оқыту құралы ретінде қарастыра отырып, әртүрлі академиялық контекстерде мультимедиялық өнімдер мен интернет қызметтері жасампаздық дағдыларды қалыптастыру және сыни ойлауды дамыту үшін пайдаланылуы мүмкін. АКТ жекелеген пәндік салаларда, оның ішінде химияда білім беру сапасын жақсарту үшін пайдаланылады. Оқыту үрдісін дараландыру, мультимедианы пайдалану білім алушыларға оқу материалдарымен өз бетінше жұмыс істеуге және материалдарды меңгеруге, бағдарламалық қамтамасыз етудің интерактивті мүмкіндіктерін дұрыс пайдалануға, оқу тобының басқа мүшелерімен бірлескен жұмысты жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

Кілтті сөздер: ақпараттық-коммуникативтік технология, компьютерлік бағдарлама, мультимедиа, модельдеу.

Кіріспе

Қазіргі кезде жаратылыстану пәндерін оқытуда заманауи компьютерлік технологияларды қарқынды енгізу жүріп жатыр. Білім беру жүйесінде ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мақсатын, мазмұнын оның нәтижесіне қарап бағалайтын болды. Білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологияның мақсаты білім алып, білік пен дағды, іскерлікке қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, әлеуметтік және кәсіби біліктілікке – ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам қарқынмен өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады [1].

Ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану білім беру үрдісіндегі барлық білім алушылардың кәсіби іскерліктерін айтарлықтай өзгертуге мүмкіндік береді. Педагогикалық қызметте ақпараттық-коммуникативтік технологияларды қолдану деңгейі педагогтың ақпараттық құзыреттілігін дамытудың маңызды көрсеткіштерінің біріне жатады.

Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы сабақтар өткізу – бұл оқытудың қуатты ынталандырылуы. Мультимедианы пайдалану, әдетте, білім алушыларға дербес және тәуелсіз жұмыс үшін көбірек мүмкіндіктер беруге, сондай-ақ оқу кестелерін икемді өзгертуге мүмкіндік береді. Әрине, мұғалімге қолжетімді болатын жаңа оқыту әдістері, жаңа педагогика, жаңа құралдар мен жаңа ресурстар пайда болады.

Білім беру жүйесі басқару органдары-

нан, түрлі типтегі және деңгейдегі білім беру мекемелерінен, жүйенің жұмыс істеуін және дамуын қамтамасыз ететін қаржы қорлары мен материалдық объектілерінен, ғылыми орталықтардан тұратын күрделі құрылым болып табылады. Ақпараттық-коммуникациялық технологиялық тәсіл білім беру жүйесінің кезкелген саласында (басқару, білім беру, қаржыландыру, мониторинг және т.б.) қолданылуы мүмкін. Сондықтан, «білім беру технологиясы» деген сөз тіркесін бір-ыңғай түсіндіру мүмкін емес. Бұл ұғымды тек қана оқытушы мен оқушы арасындағы арнайы ұйымдастарылған үрдістерге ғана қатысты қолданады. Егер осы үрдісті оқыту үрдісі деп атайтын болсақ, онда оған технологияның осы салаға арналған жиынтығы жатады [2].

Оқытушының міндеті білімді дайын күйінде емес, осы білімдерін өз бетімен алуға мүмкіндік беретіндей құралмен қамтамасыз ету және оқушының жеке-лей дамуы, жеке тұлғаның қалыптасуы, өзін өзі жетілдіру және қоршаған әлемді жетілдірудің инновациялық қажеттіліктерін қалыптастыру. Білім беру үрдісінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана оқыту, оқу-тәрбие үрдісінің сапасын жоғарылатуды көздейді [3].

Педагогикалық технологияларға барлық елдер ғалымдары қызығушылық танытуда. Шетел зерттеушілері ақпараттық-коммуникациялық технологияны психология, әлеуметтік философия, басқару және мақсат қою теориясы, техника, қарым-қатынас, аудиовизуалды білім беру жә-

не кибернетика элементтерінен тұратын пәнаралық конгломерат ретінде қарастырады.

Сонымен, ақпараттық-коммуникациялық технологияны – оқыту үрдісін түгелдей қолдану және бағалау, сол сияқты, білімді адамдар мен техника ресурстарын ескеру арқылы білім игеру және осы жолда тиімділікке қол жеткізу үшін оларды жоспарлаудың жүйелі әдісі ретінде қарастыруға болады.

Білім берудің ақпараттық-коммуникациялық технологиясы педагогикада дидактикадан кейінгі екінші орынды алады. Оқыту технологиясын қолданбалы дидактика десе де болады. Бір сөзбен айтқанда, оқытудың инновациялық технологиясы – оқыту іс-әрекетінің әдіс-тәсілдері мен құралдарын ұйымдастыру және қолдану теориясы [4, 5].

Негізгі бөлім

Қоғам өмірінің, ғылым мен білімнің әр саласындағы компьютерлендіру және ақпараттандыру мәселесі төңірегінде көптеген басылымдар дүниеге келді. Білім саласын ақпараттандыру процесі қоршаған ортаның және пән саласының заңдылықтарын танудың интеграциялық тенденцияларын қолдай отырып, оқушы тұлғасын дамытуға арналған компьютерлік технологиялардың техникалық және дидактикалық потенциалын пайдалану тәсілдерін жасап шығаруды, студенттің креативтілік деңгейін жоғарылатуды, альтернативті ойлау қабілетін дамытуды, оқу және практикалық тапсырмаларды шешудің стратегиялық жолдарын жасап шығару шеберлігін қалыптастыруды, нысандарды, құбылыстарды және олардың арасындағы өзара байланыстарды модельдеу негізінде қабылданған шешімдерді жүзеге асырудың нәтижелерін болжау маңызды [6].

Білім беру жүйесіне ақпараттық технологиялардың белсенді түрде енуіне байланысты, оқу үрдісінде арнайы компьютерлік бағдарламаларды қолдану білім саласының дамуына өз септігін тигізуде. Осы орайда, химия пәнін оқытуда көп-

теген компьютерлік бағдарламалар қолданылады. Мысалы, электрондық оқулықтар, жаттығулар, электрондық практикумдар, молекулалардың құрылымдық формулаларын модельдеу және заттардың физика-химиялық параметрлерін есептеу. Химияны оқытуда АКТ оқушыларды ұқыптылыққа, төзімділікке, қиыншылықты жеңе білуге, ізденушілікке, политехникалық дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі [7].

Осыған байланысты педагогикалық ғылым мен озық тәжірибенің бүгінгі даму деңгейінде оқытудың әдіс-тәсілдерінің тиімді жолдарын таңдап алу оқытушыдан үлкен шеберлікті талап етеді. Сабақты өткізу әдісі дұрыс таңдалған болса, білім алушы оқу материалын толық меңгереді. Химияның оқу үрдісінде компьютердегі пайдаланушымен оған ыңғайлы режимде белсенді диалог ұйымдастыруымен түсіндіріледі. Білім алушыға түрі мен күрделілігін өзі таңдай алатын шешім үшін тапсырма ұсынылады. Бұл ретте ол түрлі көмек түрлерін пайдалана алады. Егер ол осы міндетті қалай шешу керектігін білмесе, оған осы міндетті егжей-тегжейлі, әдістемелік негізде шешу көрсетілуі мүмкін. Осыдан кейін білім алушы осындай тапсырманы шешуге немесе міндеттерді шешудің неғұрлым қарапайым деңгейіне көшуге тырысады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім алушылардың танымдық іскерлігін дамытуда педагогикалық тәжірибе жүргізілді. Педагогикалық тәжірибе 2018 жылдың қазан айынан басталды. Осы мақсаттағы педагогикалық тәжірибе 10-сыныптарға «Бейорганикалық химия» пәні бойынша «Периодтық кестедегі элементтер» атты тақырыпқа ақпараттық-коммуникативтік технологиялар бойынша сабақ жоспары әзірленіп, алған білімдерін тексеру мақсатында тапсырмалар берілді, білім алушылардың білімдері бағаланып отырды.

Біз өз тәжірибемізде сабақ өту барысында кейбір қолжетімді компьютерлік

бағдарламаларды қолдандық. Мысалы, төмендегі 1-суретте HyperChem бағдарламасы көрсетілген:

Осы бағдарлама арқылы Менделеев кестесіндегі химиялық элементтердің барлық сипаттамаларын (реттік нөмірі, заряды,

1-сурет – HyperChem бағдарламасы

ды, валенттігі, атомдық радиусы, қайнау және қату нүктесі, электртерістігі, электрондық құрылымы және т.б.) пайдалана отырып, молекулалар құра алады. Молекулалардың көріністерін құрылымдық формуласы, шарстерженді моделі, Стюарт-Бриглеб моделі және т.б. түрлерінде көруге болады.

Белгілі бір молекуланың құрамына кіретін атомдарды бір-біріне байланыстыра отырып, оның құрылымын минимум энергиясынан қалыпты жағдайға оптималдауға болады;

Құрылған құрылымды үш өлшемде айналдыру, бұру және үлкейту-кішірейту бағдарламаларының көмегімен әр қырынан көруге болады;

Молекуланың дипольдік моментін, тербеліс және электрондық спектрлерін есептеуге болады;

Компьютер алдында білім және қажетті материал алу барысында білім алушы үздіксіз жеке жұмыспен қамтамасыз етіліп, білім алушының компьютер алдында жеке жұмыс жасауы, базалық білімді меңгеруге кететін уақыты едәуір қысқарады. Химияға арналған арнайы бағдарламалармен танысып, олармен жұмыс жа-

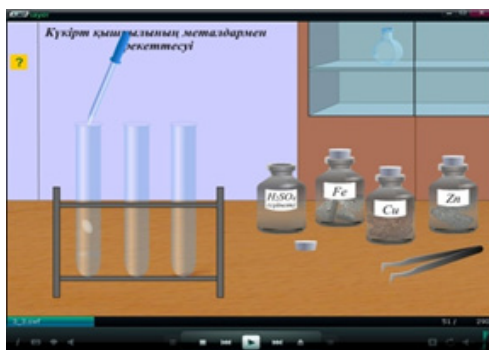
сауды үйренеді және сонымен қатар химия пәніне қызығушылығын арттырады.

Бейорганикалық химияның зертхана сабақтарында да компьютерлік бағдарламаларды қолдандық. Зертханалық жұмыстарды өткізгенде оқушылар үшін туындайтын қиындық – жұмыстағы есептерді орындау. Осындай есептеу жұмыстарына оқушылар белгілі бір шамада күш қуатын, уақытын жұмсайды. Зертханалық жұмыстарда компьютерді қолдану оқушылардың еңбегін жеңілдетуге, тәжірибені бірнеше қайта жасау арқылы мұғалімге студенттердің назарын өткізілген эксперименттің химиялық мән-мазмұнын меңгеруге бағыттауға мүмкіндік береді.

Ал зертханалық сабақтарда Adobe Flash Player бағдарламасын қолдануға болады.

Сонымен қатар, білім алушылар практикалық жұмыста өздерінің ақпараттары мен материалдарын қажетті интернет желілеріне енгізуді меңгереді. Бағдарламада интернет желісінің электрондық поштадан ICQ телеконференциясына дейінгі заманауи байланыс мүмкіншіліктері қарастырылады.

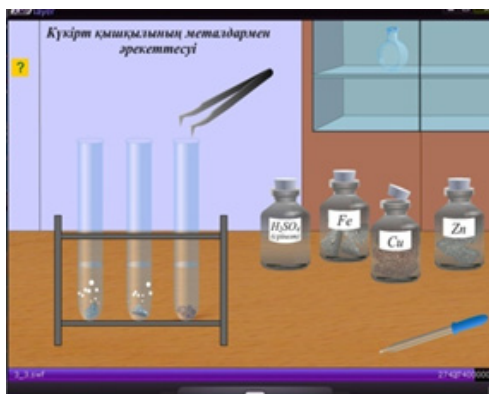
Мектепте химияны оқытуда компьютерді пайдалануға байланысты мынадай

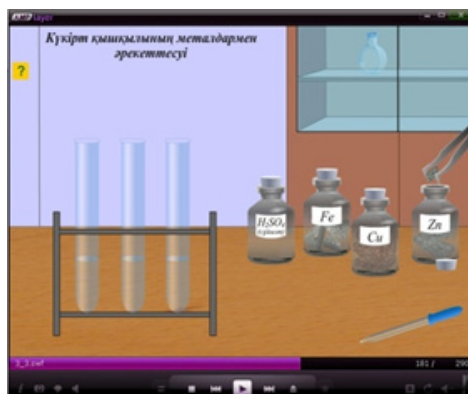
Жұмыстың барысымен танысу

Сынауықтарға күкірт қышқылын құю

Сынауықтарға мырыш, темір, мыс түйірлерін саламыз

Металдардың қышқылмен әрекеттесуі

2-сурет – Adobe Flash Player бағдарламасының көмегімен «Күкірт қышқылының металдармен әрекеттесуі» тақырыбындағы зертхана сабағы

қорытынды жасауға болады:

– компьютердің көмегімен химияны оқыту білім алушылардың пәнге деген қызығушылығын оятып, күрделі материалды білім алушының жеңіл әрі тез меңгеруіне мүмкіндік береді;

– химиялық үрдістерді зерттеуде білім алушының шығармашылық дамуында, өз бетінше жұмыс ұйымдастыруында компьютердің ролі зор.

Қорытынды

Сонымен қорыта келе, химия сабағында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану оқушыларды белсенді танымдық және зерттеушілік әрекетке ұмтылуына, интерактивті режимде жұмыс

істеуге, өмірде көрінбейтін микроәлемді көруге, зертханалық және практикалық сабақтар барысында логикалық ойлауды, шығармашылық белсенділікті, оқу материалын өз бетімен игергенде зерттеушілік шешім қолдануды қалыптастырады.

Педагогикалық эксперименттің көмегімен біздің зерттеуіміздің басты мақсаты – мектеп оқушыларына қалыптасқан химиялық ұғымдар мен білімдерді заманауи компьютерлік бағдарламалар арқылы виртуальды үлгіде дамыту және оларды оқушылардың меңгеру деңгейін анықтауға әрекет жасау.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Нұғманов И.Н., Шоқыбаев Ж.Ә., Өнербаева З.О. Химияны оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2006. – 450 б.
2. Комзалова Т.А. Оқушыларға ақпараттық-коммуникациялық технологиялар арқылы білім беру мен танымдық әрекетін қалыптастыру мәселелері. – Смоленск: Русич, 2006. – 560 с.
3. Андреев А.А. Введение в Интернет-образование: учеб.пособие. – М.: Логос, 2009. – 73 с.
4. Бент Б. Мультимедиа в образовании: специализированный учеб. Курс. – М.: Дрофа, 2008. – 221 с.
5. Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: учебное пособие высших педагогических учебных заведений. – М.: Академия, 2008. – 188 с.
6. Қасымбекова Д.А., Маманбек Н. Компьютерлік моделдеу бағдарламаларын химияны оқытуда қолдану // Хабаршы-Вестник «Жаратылыстану – география ғылымдары» сериясы. – №1 (43). – Алматы, 2015. – Б. 78–82.
7. Сармузина А.Г., Мукушева Г.К. Химические эксперименты экологической направленности. Методическая разработка для учителей химии. – Алматы: КазГУ, 1998. – 51 с.

REFERENCES

1. Nugmanov I.N., Shokybaev Zh.a., Nurbaeva Z.O. Methods of teaching chemistry. – Almaty: Rauan, 2006. – 450 p.
2. Kamsalova T.A. Problems of formation of educational activity of students using information and communication technologies. – Smolensk: Rusich, 2006. – 560 p.
3. Andreev A.A. Introduction to online education textbook: manual. – Moscow: Logos, 2009. – 73 p.
4. Bent B. Multimedia in education: specialized studies. – M.: Drofa, 2008. – 221 p.
5. Zakharova I.G. Information technologies in education: textbook of higher pedagogical educational institutions. – Moscow: Academy, 2008. – 188 p.
6. Kassymbekova D.A., Mamanbek N. Application of computer simulation programs in teaching chemistry // Vestnik Kaznpu. A series of Natural and geographical science. – №1 (43). – Almaty, 2015. – P. 78–82.
7. Sarmurzina A.G., G.K. Mukusheva. Chemical experiments of ecological orientation. Methodological development for chemistry teachers. – Almaty: KazNU, 1998. – 51 p.

КАСЫМБЕКОВА Д.А., ТУРИК К. ЭФФЕКТИВНЫЕ МЕТОДЫ И ПРИЕМЫ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ОБУЧЕНИИ ХИМИИ

В данной статье рассматриваются возможности и преимущества использования информационно-коммуникативных технологий в обучении химии в образовательных системах. Процесс информатизации образования охватывает все сферы функционирования школы. Использование информационно-коммуникативных технологий в школе позволяет существенно изменить профессиональные умения всех учащихся в образовательном процессе. Уровень применения информационно-коммуникативных технологий в педагогической деятельности является одним из важнейших показателей развития информационной компетентности педагога.

В статье показаны эффективные методы обучения неорганической химии с исполь-

зованием компьютерных программ HyperChem и Adobe Flash Player. Рассматривая информационно-коммуникативные технологии как средство обучения в различных академических контекстах, мультимедийные продукты и услуги интернета могут использоваться для выработки навыков и развития критического мышления. ИКТ могут быть использованы для улучшения качества образования в отдельных предметных областях, в том числе в химии.

Ключевые слова: информационно-коммуникативные технологии, компьютерные программы, мультимедиа, моделирование.

KASSYMBEKOVA D.A., TURIK K. EFFECTIVE INFORMATION AND COMMUNICATION METHODS AND TECHNIQUES IN TEACHING CHEMISTRY

This article discusses the possibilities and advantages of using information and communication technologies (ICT) in teaching Chemistry in educational institutions. Informatization affects all areas of school education. The use of ICT at school can significantly change the professional skills of students gained in the process of education. The level of application of ICT in teaching is one of the most important indicators of development of information competence of a teacher.

The article describes the efficient methods of using HyperChem and Adobe Flash Player software in teaching Inorganic Chemistry. Multimedia products and Internet services can be used in various academic contexts to develop creative skills and critical thinking in students. ICT can be used to improve the quality of education in selected subject areas, including Chemistry.

Keywords: information and communication technologies, software, multimedia, modeling.

ӘӨЖ 378.147:811.111

А.М. МУХТАРХАНОВА

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
**СТУДЕНТТЕРГЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҚАТЫСЫМДЫҚ ӘДІС
ҰСТАНЫМДАРЫНА СӘЙКЕС ОҚЫТУ ЖОЛДАРЫ**

Ағылшын тілін оқытуда оқу үдерісін шынайылыққа жақындату және сөйлеуге үйрету негізгі мақсат болып табылады. Тілді оқытуда көптеген әдістер қолданылғанымен, қатысымдық әдіс барлық әдіс-тәсілдердің түп негізі болып қала бермек. Оқу әдісі ұстанымдарға негізделетіні белгілі. Ұсынылған мақалада қатысымдық әдіс ұстанымдарына қысқаша талдау жасалып, сол ұстанымдар негізінде әзірлеме даярланған. Әзірлеменің ерекшелігі, оның отандық мазмұны. Сонымен қатар, студенттердің жергілікті мазмұндағы материалды қанишалықты қабылдайтындығы зерттелген. Сауалнамаға Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің «Филология: қазақ тілі» тобынан 20 студент қатысқан. Сауалнама нәтижесінде студенттер ана тілінде өткен таныс материалды шетел тілінде қайтадан өтудің дұрыс емес екендігін атаған. Әзірлемеде студенттердің сөйлеу қызығушылығын арттыратын түрлі тапсырмалар ұсынылған. Әзірлемені сынақтан өткізу нәтижесінде студенттерден қайта жауап алынды, онда жергілікті мазмұндағы материалдың көптеген артықшылықтары бар екендігі расталды.

Кілтті сөздер: ағылшын тілін оқыту, қатысымдық әдіс, оқыту ұстанымдары, жергілікті мазмұн.

Қазіргі уақытта ағылшын тілін оқытуда көптеген белсенді оқу әдіс-тәсілдері қолданылатыны белгілі. Көптеген отандық жергілікті оқу құралдары да жасалып, сынақтан өтуде. Зерттеушілер түрлі жаңаша инновациялық, интерактивті әдіс-тәсілдерді ойлап табуда, тілді кәсіптік бағытта оқытудың да түрлі жолдары қарастырылуда [1, 2], алайда классикалық қатысымдық әдіс барлық жаңалықтар мен әдістердің негізі болып қала беретіндігі анық. Ағылшын тілін оқытуда қатысымдық әдіс сонау Г.Пальмерден бастап, Алекс Осборнның «Брейнсторминг әдісі», Г.Лозанов, Г.А. Китайгородскаяның белсенділендіру әдісінен және т.б. ғалымдардың еңбектерінен бастау алады [3]. Қатысымдық әдіс бойынша оқыту үдерісі қатысым үдерісінің үлгісі (моделі). Ал аталған оқыту әдістерінің алтын қазығы, оқы-

ту ұстанымдары. «Оқыту ұстанымдары оқыту мазмұнын анықтауда, ұйымдастыруда және оқыту әдістерін іріктеуде өзара байланыстағы бастапқы ережелер жиынтығы деп қарастырылады. Ұстанымдар арқылы оқу процесіне қатысы бар көптеген заңдылықтардың мән мағынасы ашылады. Оқытушы мен оқушының іс-әрекеттері реттеледі, оқу пәндерін өтуде және оқудың барша кезеңдерінде олар өздерінің мәнін сақтайды» [4].

Шетел тілін оқыту ұстанымдарын жүйеленген ғалымдардан Г.Пальмер, Р.Ладо, И.Л. Бим, З.М. Цветкова, И.В. Рахманов, Г.В. Рогова, А.П. Старков, Е.И. Пассов, М.В. Ляховицкий, С.С. Құнанбаеваны атауға болады [5].

Қатысымдық әдіс мазмұнын ашатын ұстанымдарды Е.И. Пассов [6] 1-кестеде көрсетілгендей жүйелеген.

1-кесте – Қатысымдық әдіс ұстанымдары

Ұстанымдар	Мазмұны
Сөйлеу белсенділігі	Оқушының сөйлеу белсенділігі-қатысымдық оқыту үдерісінің негізі.
Даралау (индивидуализация)	Қатысымдық мотивацияның пайда болуы; тұлғаның жеке сипаттарын есепке алу.
Функционалдық	Қатысымдық материалды іріктеу.
Жаналық	Материал мазмұнының жаңашылдығы, жұмыс, оқу, құрал түрлерінің жаңалануы.
Ситуативтік	Белгілі бір жағдайда студенттің қатысымға жеке қажеттілігін тудыру.

Қатысымдық әдістің сөйлеу белсенділігі ұстанымы бойынша ағылшын тілін жалпы білім беру пәні ретінде оқытуда студенттердің сөйлеуге белсенді араласуы, оқу қарым-қатынасында жаттығулардың сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға бағытталуы және жаттығулардың сол мақсатқа жеткізу сапасы үлкен роль атқарады.

Қатысымдық әдістің даралау ұстанымына сүйенсек, студенттің ішкі мотивациясының болуы өте қажет. Мысалы, студенттердің «ішкі» мүмкіндіктерін кеңінен қолдану оқытудың тиімділігін арт-

тыруға ықпал етеді. Бұл жерде студенттің белгілі бір тәжірибесі, білімі, қызығушылығы бола тұра, қатысымдық тапсырмаларды шешуде ұтымды қолдана білуі керек. Оқытушының міндетіне студенттің өзінде бар мүмкіндіктерге: оның танымдық қажеттіліктеріне және интеллектуалдық мүмкіндіктеріне қолайлы жағдай туғызу, яғни, студенттің мотивациясын туғызуға ықпал етуі керек. Қатысымдық мотивацияның пайда болуы үшін жеке-даралауды ескеру қажет: кәсіби бағыт аясы, өмірлік тәжірибесі, қызығушылықтары, қажеттіліктері, дү-

ниетанымы, эмоционалдық-сезім аясы.

Функционалдық ұстанымы кәсіптік бағыттағы тақырыпты таңдау; кәсіптік бағыттағы лексиканы сұрыптау; студенттің өз елі туралы және сөйлеуге жетелейтін проблемалық тақырыптарды таңдауын және оларды ұйымдастыру түрлерін: мәтін, диалог, жаттығу, т.б. қарастырады. Функционалдық ұстанымы бойынша сөйлеу барысында лексикалық, грамматикалық кешенділік қамтамасыз етілуі керек. Бұл студенттің сөйлеу мотивациясын арттырады.

Жаңалық ұстанымы тілдік дағдыны қалыптастыру шартының жаңашылдығы, сөйлеу шеберліктерін дамыту шарттарының жаңаруы; мәтін мазмұнының жаңаруы, жаңа ақпарат және басқа оқыту үдерісі аспектілерінің жаңаруымен ерекшеленеді. Материалдың формасы мен мазмұнында қамтылған жаңалық студенттің қызығушылығын, сөйлеу шеберлігін арттырады. «Қызығушылықсыз меңгерілген білім, өз көзқарасынсыз – адамның игілігіне жарамайды». Өйткені, «...қызығушылықтың маңыздылығы, оның оқытудың алғышарты да, нәтижесі де болатындығында» [7]. Е.И.Пассов жаңалық ұстанымының қызығушылықты тудырушы факторлары ретінде: 1) материалдың мазмұнының, талқылау тақырыбының жаңа, тың болуы; 2) оқыту тәсілдерінің жаңа, түрлі болуы (талдау сабағы, талқылау, пресс-конференция, т.б.); 3) жұмыс түрлерінің, жұптас, топтастарының ауысып отыруы және т.б. атаған [6, 97 б.].

Ситуативтік ұстанымына ситуацияны сөйлеу әрекетін мотивациялау амалы ретінде, тілдік материалды сұрыптау және ұйымдастыру негізі ретінде қолдану енеді. Ситуация жағдайлары студенттердің қызығушылығын тудыруы және олардың өмірлік тәжірибесін ескере отырып, құрастырылады. «Ситуация – дәл сол кезде, дәл сол жағдайда оқушы үшін мәселе тудыру және қызығушылықты оятатын шарт, студент үшін проблемалық ситуация туғызу» болып табылады [8].

Қатысымдық әдістің ұстанымдарын негізге ала отырып, жоғары оқу орындарының «Филология», «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті» студенттеріне¹ втордың ұсынған оқу құралында түрлі шығармашылық тапсырмалар, сыни ойлау тапсырмалары студенттердің қатысымдық дағдыларын дамытуға бағыттаған. Қойылған мақсаттар мен міндеттерге жету үшін оқу құралында бірінбірі толықтыратын және нақтылайтын түрлі әдістер мен тәсілдер қолданылады.

Ағылшын тілі сабақтарында жаңалық ұстанымына сәйкес, студенттің мотивациясын тудырушы бірден-бір құрал – тақырыптық мазмұн. Тақырыптық мазмұнға қатысты, Дж.Е.Алатис Америкадағы ағылшын тілін оқыту ұйымының болашақта үш негізгі бағытты қолға алатындығын атап өткен. Сол 3 бағыттың бірі – тіл үйренушілердің елінің мәдениетіне көп көңіл бөлу делінген. Тіл үйрету барысында сол елдің мәдениетін оқу үдерісіне енгізуіміз керек және бұл біздің кемшіліктеріміздің бірі деп атап көрсеткен [9]. Мұндай пікір біздің елімізге де қатысты, өйткені көптеген оқу орындарында шетелдік оқулықтарды көбірек қолданатынымыз құпия емес.

Автордың ұсынып отырған оқу материалында А.Құнанбаев, М.Шаханов, Л.Толстой, І.Есенберлин және т.б. еңбектерінен үзінділер алынып, әзірleme жасалған. Студенттің шынайы өмірде сабақта ана тілінде өткен немесе өзі оқыған материалды шетел тілінде қайтадан өту қаншалықты қызықты немесе қызықсыз екендігін айқындау үшін, ЕҰУ, «Филология: қазақ тілі» тобының студенттерінен келесі сұрақтарға жауап беру сұралды:

Өзіңізге таныс материалды ағылшын тілінде қайталап өту дұрыс па? Ия немесе жоқ және себебін ашып айтсаңыз.

Ана тіліңізде өткен таныс материалды шетел тілінде қайтадан өту сізге қаншалықты қызықты немесе қызықсыз? Себебі?

Сауалнамаға барлығы 20 студент қа-

¹ Қазақстан Республикасының мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты. – ҚРБЖМ. – Филология мамандығы. – Астана, 2006. – 45 б.

тысты. Сауалнама нәтижесінде төмендегідей жауаптар алдық: 12 студент (60%) ана тілінде өткен материалды қайтадан ағылшын тілінде өту дұрыс және қызықты болады деп жауап берсе, 8 студент (40%) ол дұрыс емес, қайталап өту қызықсыз деп жауап берген. Бірнеше жауаптарды қарастырып көрсек.

Үміт: «Менің ойымша, ана тілімізде оқып жүрген әдеби шығармаларды ағылшынша оқу өте дұрыс, әрі жақсы жақтары өте көп. Себебі біз сол шығармаларды өзге тілде оқу арқылы жан-жақты дамуға болады, көптілділікке қалыптасамыз, санамызды, сөз қорымызды кеңейтеміз».

Асылбек: «Қазақша оқыған кітапты ағылшынша оқу өте пайдалы деп ойлаймын. Себебі біз кітапты ағылшынша оқып, сөз қорымызды молайтамыз, грамматиканы өтеміз, талдаймыз. Оның ешқандай бұрыстығы жоқ деп ойлаймын, өз тілімізде оқып талдасақ, шет тілінде пікір айту мүлде басқа нәрсе».

Айдана: «Менің ойымша бұл істің зияны жоқ. Алайда пайдасы тек жаңа грамматика және сөздік қордың, яғни вокабулярдың кеңеюімен шектеледі. Себебі оқитын материалды біз алдын ала оқып, ана тілімізде анализ жасап қойдық. Сондықтан да, өте қызық болады деп айта алмаймын. Менің бір ұсынысым бар, егер де ағылшын тілінде жазылған шығармаларды оригинал тілінде оқысақ дұрысырақ болар еді. Неге десеңіз, солай жасасақ біз тек грамматика мен жаңа сөздер деп шектелмей, өзіміздің де жан-жақтылығымызды арттырамыз, себебі ағылшын авторларының шығармаларын, мысалы Джейн Остиннің «Pride and Prejudice» (Гордость и предубеждение) кітабын оқи отыра, олардың мәдениетін, менталитетін, ұлттық ерекшеліктерін тереңірек танып, хабардар болар едік».

Айданай: «Қазақ тілінде өткен нәрсені ағылшын тілінде өту қызықты емес сияқты. Мысалы бір әдеби шығарманы ағылшын тілінде қайта өтсек, оның мазмұнын студент біліп тұрса, мәтінді мүлде оқымай-ақ өз сөзімен айта салады да жа-

на сөз жаттамайтын сияқты». Студенттердің пікірін айқындап алған соң, жоғарыдағы қатысымдық ұстанымдарға сәйкес «Филология», «Қазақ тілі мен әдебиеті», «Орыс тілі мен әдебиеті» мамандықтары студенттері үшін әзірлеме құрастырылды.

Біздің ойымызша, аталған мамандықтар студенттерінің даралау ұстанымына сәйкес, ішкі мотивациясын тудыру қиынға соқпайды, өйткені ұсынылған материал тақырыптары, тіл мен әдебиет мамандығының білім алушыларының ғана емес, кез келген мамандық иесінің қызығушылығын тудыратын проблемалық тақырыптарға толы. Мысалы, М.Шахановтың «Компьютербасты жарты адамдар» («Formula of Modernhalf-man» (Excerpt from 'The Errorsof Civilization') романындағы әлеуметтік мәселені кез-келген болашақ мамандық иесі талқылайды. Келесі ұсынылған тапсырмалар әрбір студенттің шынайы өміріне қатысты және өзінің өмірлік тәжірибесін пайдаланып, сөйлеуге жетелейді.

1. Look back at the questions in Focus on Reading Section before the text and compare your ideas about the meaning of 'Modern half-man' before and after reading the novel. Discuss your predictions with the class.

2. A classic of Kazakh literature Gabit Musrepov, in his last moment said:

"If, our nation will not be named "great", thus not be classed as one of the best". If what?

3. What kind of traits of the person you value best? Name ten special traits of the person. Analyze them in groups.

4. Now let's try to make up the formula of 'Modern half-man'! What kind of person is a Modern half-man? Look at the following list of qualities, and circle three or four you think best describe this person? Then discuss your ideas with the class.

• naughty • swaggering • scornful • denies moral values • egoistic • sham • spiritually lost • cynically wise • financially obsessed

Қатысымдық бағыттың функционалдық және ситуативтік ұстанымдарына сәй-

кес, әзірлемеді лексикалық, грамматикалық тапсырмалар қамтылып, тек қана орындап қоюмен шектелмейді, міндетті түрде ауызша, жазбаша сөйлеуге жетелейді. Мысалы, келесі тапсырмаларда студент сабақта өткен лексика, грамматиканы пайдаланып жазбаша және сөйлеу тапсырмаларын орындайды.

1. Write two or three paragraph on one of the following topics. Use some of the vocabulary, grammar, and style that you learned in this unit.

2. Make a newspaper article about M.Shakhanov. Look back at three opinions in Predicting Section and use some words, phrases, sentences by giving your ideas by making reference to the authors of opinions.

3. Newton's Third Law: "Every action bears reaction raw!" Explain.

4. "Happiness – what is that indeed? Where is it found?". Discuss in the group.

Материалдың ең басында берілген болжау тапсырмалары студенттің тақырыпқа қызығушылығын тудырады:

1. What can you say about the title of the text? What do think this poem will be about? How do you understand the meaning of 'Modern half-man'. Give definition.

Brainstorming тапсырмасы «Young people are not interested in poetry nowadays» тақырыбына немесе Presentation: "I don't imagine my life without history" («The Nomads») студенттерді проблемалық мәселе бойынша сөйлеуге ынталандырады.

I.Есенберлиннің «Көшпенділер» («The Nomads») романының үзіндісіне жасалған әзірлемеді: 1. Compare your answers in small groups. On which statements did you have a similar opinion? On which statements did you have a different opinion? 2. Pick the time period of history events that were told in 'The Nomads'. What is interesting about this period to you? Why? What surprised you? Write for five minutes. Then discuss your ideas with your group. 3. Find the chapter in 'The Nomads' about the outcome of the duel between Karachin-Bagatur and Sultan Burunduk and share your report with the group. 4. Explore the world of history by vis-

iting the library.

Step 1: Work in small groups. Choose one direction of history that your group would like to examine ('History of Kazakhstan', 'World history', 'History of ancient times' etc.). Use the following form to record what you discover there.

The time period:

Main historical events of that time:

Outstanding personalities of that time:

Styles of that time:

Living conditions of that time:

Other comments:

Step 2: Write a report of your findings, using some vocabulary words that you learned in this unit.

Step 3: Finally, exchange your report with members of another group. Discuss your reports together after you have read them.

Бұл тапсырмалар жұптық, топтық жұмыстарды қамти отырып, білім алушылардың сөйлеу шеберліктерін арттыруға ықпал етеді.

Сонымен қатар, әзірлемеді: «Use parallel structure to combine the sentences below, Read the following paragraph taken from "About the Errors of Civilization." Notice the two underlined phrases. Can you find and similarities in the structure of the underlined phrases?, Look at the following questions and answers (from Ch. Aitmatov about "The Errors of Civilization"). How does the word order change? How does the verb change?» сияқты студенттің академиялық дағдыларын қалыптастыратын тапсырмалар жеткілікті. Ұсынылған М.Шахановтың «Компьютербасты жарты адамдар» («Formula of Modern half-man» (Excerpt from 'The Errors of Civilization') романы бойынша құрастырылған әзірleme жоғарыда аталған «Филология: Қазақ тілі» тобында сыналды. Алдыңғы қойылған сұрақтар топ студенттеріне қайта қойылды: Өзіңізге таныс материалды ағылшын тілінде қайталап өту дұрыс па екен? Ия немесе жоқ және себебін ашып айтсаңыз.

«Ана тіліңізде өткен таныс материалды шетел тілінде қайтадан өту сізге қаншалықты қызықты немесе қызықсыз

болды? Себебі?» деген сауалға сәйкес, студенттердің 90%-ы материалдың «өте ұнағанын», «өте қызықты» болғанын, «көп нәрсе үйрендім», «бұрын ойламаған жайттарды талдадық», «білетін нәрсені ағылшынша талдаған қызық екен», «біраз жаңа сөздер үйрендім», «parallel structure дегенді үйрендім» және т.б. жағымды пікірлер берген.

Студенттің түсінуі мен белсенділігін

арттыру үшін олардың шығармашылық, өздігінен сыни ойлауына түрткі болатын әрекеттің қатысымдық түрлері қолданылуы керек. Студенттің қызығушылықтарын, қабілеттері мен тәжірибесін, эмоционалдық аясын, дүниетанымын жергілікті мазмұнға негізделген материалдар арқылы дамыта отырып, тұрақты мотивациясын қалыптастыруға болатындығына көз жеткіздік.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Гагарин А.В., Смирнова З.М. Билингвальное обучение студентов из разных стран: дидактические условия и опыт их реализации // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – Алматы, 2016. – №2. – С. 4–13.

2. Makhambetova Zh.T. Professional English in the postgraduate medical education // Zh. T. Makhambetova, R. R. Shaimardanova // Вестник Академии Педагогических Наук Казахстана. – Алматы, 2016. – №2. – С.66–69.

3. Мухтарханова А.М. Ағылшын тілін оқытуда қатысымдық әдістердің түрлеріне сипаттама // Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Хабаршысы. – 2013. – №1(92). – Б. 48–51.

4. Бим И.Л. Личностно-ориентированный подход – основная стратегия обновления школы // Иностранные языки в школе. – 2002. – № 2. – С. 11–15.

5. Жоғары оқу орындарында шетел тілін оқыту ұстанымдарына сипаттама // Научный журнал «Региональный вестник востока». – 2014. – №3 (63). – С. 104–111.

6. Пассов Е.И. Коммуникативный метод обучения иноязычному говорению. – М.: Просвещение, 1991. – 223 с.

7. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М., 1989. – 116 с.

8. Алхазишвили А.А. Основы овладения устной иностранной речью. – М.: Просвещение, 1988. – 124 с.

9. Ancker P.W. The Psychic Rewards of teaching: An Interview with James E. Alatis // English Teaching Forum. – 2004. – Vol.42, №5. – P. 2–9.

REFERENCES

1. Gagarin A.V., Smirnova Z.M. Bilingual education of students from different countries: didactic conditions and the experience of their implementation // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – Almaty, 2016. – №2. – P. 4–13.

2. Makhambetova Zh.T. Professional English in the postgraduate medical education // Bulletin of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan. – Almaty, 2016. – №2. – P.66–69.

3. Mukhtarkhanova A.M. Describe the types of collaborative teaching methods in English // Bulletin of the ENU L.N. Gumilev. – 2013. – №1(92). – P. 48–51.

4. Bim I.L. A student-centered approach is the main strategy for updating a school // Foreign languages at school. – 2002. – № 2. – P. 11–15.

5. Description of the principles of teaching a foreign language in higher education // Scientific journal «Regional Bulletin of the East». – 2014. – №3 (63). – P. 104–111.

6. Passov E.I. Communicative method of teaching foreign language speaking. – М.: Enlightenment, 1991. – 223 p.

7. Rubinstein S.L. Fundamentals of General Psychology. – М., 1989. – 116 p.

8. Alkhazishvili A.A. Fundamentals of Speaking Foreign Language. – М.: Enlightenment, 1988. – 124 p.

9. Ancker P.W. The Psychic Rewards of teaching: An Interview with James E. Alatis // English Teaching Forum. – 2004. – Vol.42, №5. – P. 2–9.

МУХТАРХАНОВА А.М. ОБУЧЕНИЕ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ ПРИНЦИПОВ КОММУНИКАТИВНОГО МЕТОДА

Основная цель обучения английскому языку это приблизить учебный процесс к реальности при обучении говорению. Несмотря на то, что на практике используются много методов обучения, коммуникативный подход остается основой всех методов. Известно, что метод обучения основывается на его принципах. В данной статье сделан краткий анализ принципов обучения коммуникативного метода и подготовлена разработка на основе этих принципов. Особенностью разработки является региональное содержание материала. Также было изучено, насколько студенты воспринимают материал, основанный на местном контенте. В опросе участвовали 20 студентов группы “Филология: казахский язык”, Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. По результатам опроса выявлено, что на занятиях английского языка вполне возможно брать ранее пройденный материал на родном языке. В разработке представлены различные задания, которые повышают интерес студентов к говорению. Результат апробирования разработки подтвердил, что материалы, основанные на местном контенте, имеют множество преимуществ.

Ключевые слова: преподавание английского языка, коммуникативный метод, принципы обучения, местный контент.

MUKHTARKHANOVA A.M. TEACHING ENGLISH BASED ON THE PRINCIPLES OF COMMUNICATIVE METHOD

The main task is to bring the teaching situations closer to real-life when teaching spoken English. The communicative approach to teaching languages remains the basis of all varied methods of teaching applied in practice. Any teaching method is based on the principles of teaching. The article provides a brief analysis of the principles of the communicative method of teaching and makes proposals based on these principles. The proposals are based on the regional content of educational materials.

The authors have also studied the perception by students of the materials based on local content. The survey involved 20 students studying the Philology of Kazakh language at L.N. Gumilyov Eurasian National University. The study has shown the effectiveness of using the material previously studied in the native language when studying English. The proposal contains various tasks that increase students' interest in speaking. The proposals were tested to show many advantages of the materials based on local content.

Keywords: teaching English, communicative method, principles of teaching, local content.

ӘӨЖ 372.857

Г.З. ШАЙМЕРДЕНОВА, А.С. АБЖАПАРОВА, Н.К. СЕЙДАХМЕТОВ
Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті
**БИОЛОГИЯДАН ВИРТУАЛДЫ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ
ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ӘДІСТЕМЕЛІК ШАРТТАРЫ**

Мақалада білім беру үрдісін ізгілендіруге байланысты білім алушылармен жаңаша қарым-қатынас жасау, оқыту үрдісінде қолданылатын оқу құралдарының орны мен ролін електен өткізіп қайта қарау, олардың негізгі қызметтерін есепке алу жөнінде сөз болады. Оқытудың екіжақты үрдіс екені, онда білім алушы мен оқытушының өзара әрекеті жүзеге асатыны мәлім, сол сияқты бұл үрдіске білім мазмұны сияқты құрылымдық элементтің де қатысатыны белгілі. Осы үш құраушының өзара байланысы арқылы виртуалды зертханалардың оқу үрдісіндегі орны мен мәні айқындалады. Виртуалды зертхананың жоғарыда келтірілген сипаттамасы мен оқыту құрылымы арасындағы қатынас оқу құралдарының оқыту үрдісіндегі ролі мен орнын анықтауға мүмкіндік береді. Виртуалды зертхананың оқыту үрдісіндегі осы ерекшеліктері білім алушылардың танымдық және іс-әрекеттік белсенділігін көтерудегі маңызы зор екендігін көрсетеді. Виртуалдық зертхананың көп қырлылығын білім алушылардың білім сапасын арттырудың құралы ретінде қарастыруға болады. Осы тұрғыдан алғанда виртуалдық зертхана білім беру үрдісін ізгілендірудің маңызды факторларының бірі болып табылады. Сондықтан да біздің зерттеу жұмысымызға арқау етіп отырған виртуалды зертханалық жұмыстар білім алушылардың іс-әрекетін арттырудың маңызды құралы саналады.

Кілтті сөздер: виртуалды зертхана, биологиялық принциптер, әдістемелік шарттары, үрдіс.

Кіріспе

Қазіргі жағдайда білім беру – адамды өмір бойы даму мен өзін-өзі жетілдіруге, қазіргі қоғамда толыққанды және өз бетімен қызмет етуге, алған білімін іс-әрекетте қолдана білуге дайындау деген сөз.

Осы уақыт кезеңінде жаратылыстану пәндері бойынша әдістемелік жүйе отандық және әлемдік педагогикалық-психологиялық жетістіктерді жинақтай отырып, әрбір жеке пәннің ерекшеліктеріне орай өзіндік құрылымға ие болып отыр. Жаратылыстану пәндерін оқытудың мақсаты мен міндеттеріне сәйкес оқыту әдістерін таңдап алады.

Ал зерттеу әдістерінде білім алушылар зерттеу тақырыптарына байланысты әдебиеттерді өз бетімен іздеп, оларды оқып-үйренеді, зерттеу жұмыстарының ұстанымдарын танып біледі, зерттеудің жоспарын құрып, одан алынатын нәтижені болжап, оған баға бере алады. Қазіргі білім берудің жаңа парадигмасына орай

оқыту әдістемесінде «іс-әрекет арқылы оқыту» және онымен тығыз байланыстағы білім алушылардың практикалық іс-әрекетін ұйымдастыру әдістері тұжырымдарына деген қызығушылық басым болып отыр.

Негізгі бөлім

Қазіргі таңда жоғарыда сараланған ғылыми-теориялық еңбектердегі классикалық дидактикалық ұстанымдарға өзгерістер енгізіліп, оқытудың іс-әрекетке бағдарланған тәсілдерімен толықтырылуда.

Білім алушыларға виртуалды зертханалық жұмыстарды дайындау жөніндегі жобаға негіздей отырып білім мазмұнын игертудің (білімнің, іс-әрекет тәсілдерінің, шығармашылық іс-әрекет тәжірибесінің, эмоционалдық-құндылық қарым-қатынастардың) және білім алушыларды оқыту процесінің түрлі кезеңдеріндегі жеке мүмкіндіктеріне, талпыныстары мен оқыту мақсатына сәйкес дамытудың белгілі бір деңгейін жүзеге асыратын құрал ре-

тінде кеміргіштердің саркоспоридиялары бойынша виртуалды зертханалық жұмыс жасалды.

Яғни, ұсынылып отырған виртуалды зертханалық жұмыстар білім алушылардың берілген оқу материалын меңгерудегі іс-әрекетін жүзеге асырудың бір құралы болып табылады. Виртуалды зертхана оқу материалы мазмұнының оқу іс-әрекетінің белгілі бір түріне бағдарлайтындей көрінісі бола отырып, білім алушыларға пәндік білімдер мен біліктерді игеруге жағдай жасайды. Оқытудың когнитивтік және процессуалдық жақтарының бірлігін жүзеге асыруға деген талпыныс виртуалды зертхана жұмыстарын ұйымдастырудың әдістемелік шартын қарастыруға мүмкіндік береді:

– пәндік білім, білік, дағдыларды білім мазмұнының түрлі оқу жағдаяттарында көрініс табу үрдісі ретіндегі виртуалға тасымалдау амалы;

– пәндік білімдердің жеке тұлғаға өту үрдісі ретіндегі білім алушылардың виртуалдық жұмыстарды іс-әрекетте пайдалану амалы.

Осы өзара байланысты екі әдістемелік шартты ескере отырып, біз виртуалды зерт-

хананың бірнеше сипаттамаларын ажыратып көрсетеміз: біріншіден, виртуалды зертхана – бұл оқу материалы мазмұнының оқу жағдаяттарында көрініс табу құралы, яғни ол пәндік білімдерді қолданудағы іс-әрекеттер моделі; екіншіден, виртуалды зертхана – бұл оқу іс-әрекетінің мазмұны, яғни, ол оқу жағдаяттарын шешуге бағытталған іс-әрекеттер моделі; үшіншіден, виртуалды зертхана – бұл оқу материалын меңгеру құралы, яғни ол пәндік білімдердің білім алушының жеке жетістігіне өту моделі болып табылады. Қарастырылып отырған мәселенің бұндай сипаттамасы «виртуалды зертхана» ұғымына мынадай түсіндірме беруге мүмкіндік жасайды: виртуалды зертхана – бұл білім алушыларға оқу іс-әрекетінің алуан түрін орындауға, сондай-ақ олардың оқу материалын игеруін ұйымдастыруға бағытталған оқу құралы. Біздің ойымызша, аталмыш ұғымға бұлайша түсініктеме беру оның мән-мағынасын неғұрлым тереңірек түсінуге көмектеседі. Виртуалды зертханаға жоғарыда келтірілген әдістемелік шарттың бір-біріне ұласу қисынын (1-сурет) төмендегідей тұжырымдап көрсетуге болады.

1-сурет – Виртуалды зертхананы ұйымдастырудың әдістемелік шарттары

Виртуалды зертхананың оқыту үрдісіндегі осы ерекшеліктері білім алушылардың танымдық және іс-әрекеттік белсенділігін көтерудегі маңызының зор екендігін көрсетеді.

Осы айтылған сипаттамалардың маңыздылығын ескере отырып, олардың бір-бірімен өзара байланыстылығын атап өту керек. Себебі, олар біртұтас үрдіс ретінде ғана білім алушылардың оқу материалын меңгеру нәтижесінде жаңа білім сапаларына (білім, білік, сенімділік элементтері) қол жеткізулеріне жол ашады. Қорыта айтқанда, виртуалдық зертхананың көп қырлылығын білім алушылардың білім сапасын арттырудың құралы ретінде қарастыруға болады. Осы тұрғыдан алғанда виртуалдық зертхана білім беру үрдісін ізгілендірудің маңызды факторларының бірі. Сондықтан да біздің зерттеу жұмысымызға арқау етіп отырған виртуалды зертханалық жұмыстар білім алушылардың іс-әрекетін арттырудың маңызды құралы болып табылады.

Болашақ мұғалімдерді дайындауда виртуалды зертханалық жұмыстарды құру мен пайдалану белгілі бір талаптар мен ұстанымдарға негізделіп жасалуы керек. Әдіснамалық қағидаларға сүйенетін болсақ, ұстаным бір нәрсенің (болмыс, таным, пәндік іс-әрекет) бастапқы негізі болып табылады. Осыған байланысты біз жалпы дидактикалық ұстанымдарға (түсініктілік, мазмұндылық, ғылымилық, оқу мен тәрбиенің бірлігі, жүйелілік, т.с.с.) сүйене отырып, виртуалды зертханалық жұмыстарды құрудың қосымша ұстанымдарын нақтылап ұсынып отырмыз:

Биологиялық модельдеу принципі. Ақпараттық оқыту құралдары оқу барысында оқытушының қызметін айтарлықтай өзгертеді. Дәстүрлі құралдарды пайдаланған кезде оқытушының жетекші қызметі ақпараттық қамтамасыз етілім (тақырыпты түсіндіру, қайталау, бекіту және т.б.) болса, ақпараттық құралдарды пайдаланған кезде бұл қызметтерді компьютер орындайды (өйткені оқу ақпараты оның жадында немесе дискісінде жа-

зылған), ал оқытушының жетекші функциясы студенттердің танымдық қызметін басқару болып табылады. Оған оқу пәнінің құрылымын әзірлеу; оқыту мазмұнын іріктеу; білімді меңгеру және бекіту үшін қосымша материалдарды дайындау және т.б. міндеттер құрамындағы оқыту барысын жоспарлау, ұйымдастыру және бақылау қамтылған. Виртуалды жабдықтың интерактивтілігімен үйлесім тапқан демонстрация (көрсету) жаңа аспектіге ие болады, бұл тұрғыдан алғанда, студент көрсетілетін материалды белсенділігі төмен түрде игеру нәтижесінде білім алып қана қоймайды, сондай-ақ әртүрлі эксперименттерді жасау және жүргізуге белсене атсалысады. Виртуалды зертхананы биология сабақтарында пайдалану оқу-танымдық қызмет әдісі ретінде компьютерлік биологиялық модельдеуді пайдалануға мүмкіндік береді. Биологиялық модельдеудің мәні – биологиялық нысандардың қасиетін зерттеуге арналған модельдеу құруда. Биологиялық модельдеуде модель ролін сызба атқарады.

Сонымен виртуалды зертхананы оқу барысында пайдалану биологиялық модельдеу принципіне сәйкес келуі тиіс, бұл практикалық сипаттағы демонстрациялайтын нысанды не үдерісті көріп қабылдау кезінде биологиялық модельдерді құру үшін компьютерлік құралдарды белсенді түрде пайдалануға мүмкіндік береді. Виртуалды зертханамен жұмыс істеу өз бетімен оқуды ұйымдастыруға мүмкіндік береді, мұнда студенттің әрбір іс-әрекеті (құрал-жабдықтарды әзірлеу, зерттеуге алынған препаратты дайындау, бастапқы мәліметтерді қалыптастыру, орындау, жауап) талданады және тиісті ұсыныстар беріледі.

Виртуалды зертханалық жұмыстарды құрастыру мен оларды оқыту барысында пайдалануда біз оқу құралдарына қойылатын жалпы талаптарға сүйендік. Ол талаптарға сәйкес құралдарды:

– әрбір бөлімдегі негізгі ұғымдардың мәнін түсіну;

– ұғымдардың маңызды белгілері мен

олардың генетикалық байланыстарын ашу;

– ұғымдарды дамыту және алынған білімді жалпылау;

– пәндік біліктер мен дағдыларды қалыптастыру және дамыту;

– жалпы және интеллектуалдық біліктілікті дамыту;

– бар жүйені жаңа біліммен толықтыру;

– алынған білімді жаңа теориялық тұрғыдан қайта тұжырымдау;

– білім мен әр түрлі іс-әрекеттерді түрлі жағдаяттарға (тасымалдау) қолдану.

Виртуалды зертханалық жұмыстарды құру жөніндегі біздің жұмысымыз келесі алгоритм бойынша іске асырылды.

«Кеміргіштердің саркоспоридиялары» тақырыбында виртуалды оқу-танымдық зертханасының электрондық әдістемелік нұсқаулығын құрастырудың алғышарттарына сүйене келе, «Виртуалдық зертханалардың» келесідей модуль тізбелерін ұсынамыз.

1. Кокцидиоздардың диагностикасының зертханалық әдістерін меңгеру. Фюллеборн әдісі (2-сурет);

2. Дарлинг әдісімен кокцидий ооцисттарын қарау;

3. Микроскопиялық әдіс;

4. А.Козелкин әдісімен цисталық мерозоиттар құрылымын анықтау.

Әрбір модуль аяқталған оқу бірлігін құрайды. «Кеміргіштердің саркоспоридиялары» тақырыбында виртуалды оқу-танымдық зертханасының атқаратын міндеттерін нақтылайтын модульдің мақсаты, мазмұны, жоспарланған нәтижелері (модульді оқып-үйрену кезінде қалыптасатын білім, білік, дағдыларға қойылатын талаптар) болуы тиіс.

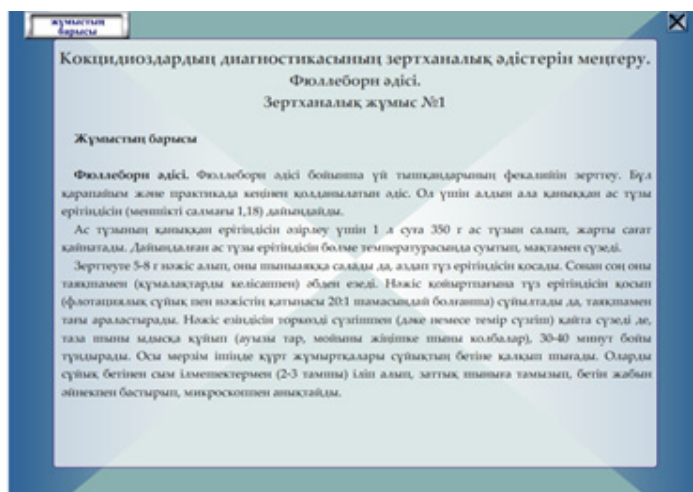
Біздің зерттеуіміздің мақсат-міндеттеріне сәйкес Virtual Lab үлгісі бойынша кеміргіштердің саркоспоридиялары түрлерінің дамуын, биологиялық ерекшеліктерін зерттеудің лабораториялық жұмыстары дайындалды.

Біздің ұсынып отырған модуль бойынша виртуалды зертханалық жұмыстарды орындау алгоритмін келесі суреттерден көруге болады.

Мұнда жұмыстың барысы және виртуалды зертхананың орындалу алгоритмін толық көруге болады.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, білім алушылардың биологиялық біліктерін қалыптастырудың басты ерекшеліктері мынадай сипатта болады:

– модульдік оқыту жаңа оқу материалдарын өз бетімен игеру мен соған сәйкес іс-әрекеттерді меңгерудегі білім алу-

2(а)-сурет – Кокцидиоздардың диагностикасының зертханалық әдістерін меңгеру. Фюллеборн әдісі

2(ә)-сурет – Кокцидиоздардың диагностикасының зертханалық әдістерін меңгеру.
Фюллеборн әдісі

2(б)-сурет – Кокцидиоздардың диагностикасының зертханалық әдістерін меңгеру.
Фюллеборн әдісі

шылардың әрекеттерін жүзеге асырады. Сөйтіп, биологиялық білімнің толықтығын, жүйелілігін, бір-бірімен байланыстылығын қамтамасыз етеді, виртуалдық зертхана арқылы табиғи ортаны пайдалануда биологиялық дәлелдерге негізделген логикалық-теориялық ойды қалыптастырады;

– биология сабағында виртуалды зертханаларды ендіру білім алушылардың дүниетанымдық көзқарастарын қалыптастырудың тиімді құралы болып сана-

лады, мұнда білім алушылардың сындарлы, шығармашылықпен ойлау қабілеттері қалыптасады;

– танымдық және зерттеушілік біліктерді қалыптастырудың когнитивтік және операциялық-әрекеттік компоненттері арасында өзара байланыс орнайды. Алған білімдерін практикамен байланыстыру тек теориялық қорытынды жасау үшін емес, жаңа білім алу мен біліктерді меңгерудің көзі ретінде қызмет етеді;

– оқытушы білім алушылардың өз

бетімен жұмыс жасауына жағдай жасайтын оқытудың неғұрлым тиімді әдіс-түрлерін қолданады. Бұл жерде оқытушы биологиялық біліктерді меңгерудегі білім алушылардың өз бетімен жұмысты орындауын ұйымдастырады;

– тұлғалық іс-әрекеттік тәсіл проблемалық оқыту элементтеріне байланысты әрбір білім алушының қабылдауын ескере келе, түрлі деңгейдегі тапсырмалардың берілуімен анықталады;

– оқыту үрдісінде білім алушылардың биологиялық біліктерін қалыптастыру динамикасы шығармашылық әрекеттермен

сипатталады;

– білім алушылардың қоршаған табиғи ортаны қорғауға деген қызығушылықтары олардың ізденімпаздық іс-әрекеттерін белсенді етуге жағдай жасайды.

Қорытынды

Ұсынылып отырған биология пәні бойынша виртуалдық зертханалық жұмыстарды құру болашақ мамандарды биологиялық пәндер бойынша сабақтарды жүргізудің ғылыми негізделген құралдарымен қаруландырады, сондай-ақ болашақ мамандардың кәсіби дағдыларын дамытады.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Трухин А.В. Виртуальды компьютерлік зертханалардың түрлері // Ашық және қашықтықтан білім беру. – 2003. – №3 (11). – С.12-21.

2. Пономарева И.С. Виртуальная лаборатория как форма организации научных исследований // Материалы Всероссийской научно-практической конференции «Информационные технологии в образовании и науке». – М.: МФА, 2006. – Ч.1. – С.174-179.

3. Таубаева Ш.Т. Исследовательская культура учителя: методология, теория и практика формирования. – Алматы: Алем, 2000. – 381 с.

REFERENCES

1. Truhyn A.V. Virtual computer types of laboratories // Open and distance education. – 2003. – №3 (11). – P.12-21.

2. Ponomareva I.S. Virtual laboratory as form of organization of scientific researches // Materials of the All-russian research and practice conference «Information technologies in education and science». – М.: MFA, 2006. – P.1. – P.174-179.

3. Taubaeva Sh.T. Research culture of teacher: methodology, theory and practice of forming. – Almaty: Alem, 2000. – 381 p.

ШАЙМЕРДЕНОВА Г.З., АБЖАПАРОВА А.С., СЕЙДАХМЕТОВ Н.К. МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ВИРТУАЛЬНЫХ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО КУРСУ БИОЛОГИИ

В статье приводится новый подход к обучению обучающихся в процессе гуманизации образовательного процесса, который обязывает пересмотреть и проанализировать роль и место учебных материалов, используемых в учебном процессе, а также рассмотреть их основные функции. Известно, что обучение - это двусторонний процесс, в котором учащиеся и преподаватели взаимодействуют, и ясно, что этот процесс включает структурный элемент, такой как содержание образования. Посредством взаимосвязи этих трех компонентов определяется роль и значение виртуальных лабораторий в процессе обучения. Связь между вышеупомянутыми характеристиками виртуальной лаборатории и структурой обучения позволяет определить роль и место учебных материалов в учебном процессе. Эта особенность Виртуальной лаборатории в учебном процессе демонстрирует важность познавательной и поведенческой деятельности студентов. Многогранная виртуальная лаборатория может рассматриваться как ин-

струмент повышения качества знаний студентов. С этой точки зрения виртуальная лаборатория является одним из важнейших факторов гуманизации образовательного процесса. Поэтому виртуальная лабораторная работа, на которой мы фокусируемся в наших исследованиях, является важным инструментом повышения успеваемости учащихся.

Ключевые слова: виртуальная лаборатория, биологические принципы, методические условия, процессы.

SHAIMERDENOVA G.Z., ABZHAPAROVA A.S., SEIDAKHMETOV N.K. METHODOLOGICAL CONDITIONS OF ORGANIZATION OF VIRTUAL LABORATORY WORKS ON BIOLOGY

The article provides a new approach to teaching students in the process of humanization of the educational process, which obliges to review and analyze the role and place of educational materials used in the educational process, as well as consider their main functions. Learning is known to be a two-way process in which students and teachers interact, and it is clear that this process includes a structural element, such as the content of education. Through the interconnection of these three components, the role and importance of virtual laboratories in the learning process is determined. The relationship between the above characteristics of the virtual laboratory and the structure of training allows us to determine the role and place of training materials in the educational process. This feature of the Virtual Laboratory in the educational process demonstrates the importance of students' cognitive and behavioral activities. A multifaceted virtual laboratory can be considered as a tool to improve the quality of students' knowledge. From this point of view, a virtual laboratory is one of the most important factors in the humanization of the educational process. Therefore, the virtual laboratory work that we focus on in our research is an important tool for improving student performance.

Keywords: virtual laboratory, biological principles, methodological conditions, processes.

ӘӨЖ 81,272

А.Б. ПИЯЗБАЕВА, С.Қ. ҚҰЛМАНОВ
А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты
**ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАННЫҢ ТІЛДІК ЖАҒДАЯТЫ: ӘЛЕУМЕТТІК-
ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ**

Тіл – адамзат қоғамында өмір сүретін әлеуметтік құбылыс. Кез келген тіл қоғамда коммуникативтік (қарым-қатынас құралы), экспрессивтік (ойды жарыққа шығару құралы), конструктивтік (ойлау құралы), аккумулятивтік (тәжірибе мен білімнен жиналған дағды), кумулятивтік (жинақтау), трансформациялық (тасымалдау) және т.б. қызметтер атқарады. Бұлар тілдің түрлі кезеңдеріндегі даму деңгейлеріне тән және өзіндік жүйесінде өзгермейтін туабітті компоненттері болып табылатын негізгі қызметтері деп аталады. Ал тілдің қоғамдық қызметтері, бұл – тілдің сол негізгі қызметтерінің әртүрлі әлеуметтік орталарда, қоғамдық өмір салаларында және әртүрлі мақсаттар мен жағдаяттарда пайдаланылуы мен қолданылуының көрінісі. Қазақ тіліндегі қоғамдық ортаны қалыптастыруға ықпал жасайтын факторлар – білім беру, мәдениет, БАҚ жүйесі мен мемлекеттік тілде іс қағаздарының жүргізілуін қадағалайтын әрбір мекемедегі тіл дамыту бөлімдері мен департаменттері және т.б. институттар мен қоғамдық ұйымдар, сондай-

ақ мемлекеттік биліктің тікелей өзі болып табылады. Сонымен қатар, қазіргі Қазақстанның тілдік жағдаяттар мәселесі Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың 2009 жылғы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Жолдауында көрініс тапқан, мұнда елдің және оның азаматтарының бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету мақсатында, үш тілді, яғни қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде, орыс тілін халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде, ағылшын тілін ғаламдық экономикаға табысты кірігу тілі ретінде дамыту қажеттілігіне сәйкес «Тілдердің үштұғырлығы» мәдени жобасын кезең-кезеңмен жүзеге асыру ұсынылады.

Осыған байланысты қазіргі таңда қазақ тілінің әлеуметтік мәселелерін зерделеу, талдау жөнінде біршама ғылыми зерттеулер жүргізілгенімен әлі де көптеген ізденісті қажет етеді. Қазақстандағы жаңа әліпбиге көшумен байланысты тілтанымдық реформа тұрғысынан тілдің өміршеңдік параметрлерін қайта сипаттау және анықтау ерекше өзекті болып отыр.

Кілтті сөздер: *тілдің өміршеңдігі, қазақтілді контент, тілдік кеңістік, тілдік қайшылықтар, тілдік жағдаят.*

Кіріспе

Тілдің өміршеңдігі. Сандық, сапалық және бағалау белгілеріне сәйкес тілдік жағдаяттарды сараптау критерийін (өлшемін) айқындау негізінде көптілді білім беруді ғылыми өлшемдік қамтамасыз ету ретінде социолінгвистикалық мониторинг әзірлеу барысында қазақ тілінің әлеуметтік мәселелерін зерделеу, талдау жөнінде біршама ғылыми зерттеулер жүргізілгенімен [1; 2], әлі де көптеген ізденісті қажет етеді. Қазақстандағы жаңа әліпбиге көшумен байланысты тілтанымдық реформа тұрғысынан тілдің өміршеңдік параметрлерін қайта сипаттау және анықтау ерекше өзекті болып отыр.

Тілдің өміршеңдігі (лат. *vitalis* – «өміршен») – тілдің өмір сүруге, дамуға қабілеттілігі, бейімділігі, икемділігі. Тіл өміршеңдігі мынадай объективті және субъективті көрсеткіштер жиынтығымен өлшенеді:

1. Әлеуметтік-саяси көрсеткіш, оның ішінде тілді мәртебелік және корпус-тық жоспарлаудағы мақсатты тіл саясатының жүргізілуі, тіл дамыту мен оған қамқорлық жасаудың нақтылы Мемлекеттік бағдарламасының болуы, тілдің толық мәнде қызметін қамтамасыз ететін әлеуметтік инфрақұрылымдардың дамуы (білім беру мекемелері, баспасөз, телерадиокомпаниялар желісі мен телебағдарламалар, кітап басу ісі және т.б.).

2. Әлеуметтік-демографиялық көрсеткіш, оның ішінде мемлекет шегінде өзге тілдік ұжымдарға қарағанда сол тілде сөйлеушілер саны, сол этникалық топтың жалпы санының ішіндегі тіл тұтынушылардың (ана тілі ретінде білетіндер саны) жастар арасындағы, сол тілдегі монолингвтер мен билингвтер саны, сол тілдегі қос тілді білетіндер дәрежесі т.б.

3. Лингвистикалық көрсеткіш, оның ішінде әдеби тілдің болуы, тілдік норманың қалыптануы мен тұрақтылығы, тілдік жаңартпалардың таралу жылдамдығы, шеттілдік әсерге қарсы тұру қабілеті, салалық терминдік жүйенің болуы, сөздік қордың даму динамикасы т.б.

4. Әлеуметтік-функционалдық көрсеткіштер – бұл тілдің әлеуметтік қызметінің қоғамдағы біршама маңызды өмір салаларында, оның ішінде алдымен ағарту саласында (тілдік құзыреттіліктің негізгі салаларында қалыптасуы), ғылымда (гуманитарлық және жаратылыстану-техникалық), бұқаралық ақпарат құралдары, әкімшілік қызметте және іс қағаздарын жүргізуде, сот ісін жүргізуде, өнеркәсіп орындарында және өндірістің өзге салаларында қолданылумен өлшенеді.

5. Ұлттық-мәдени көрсеткіштер, оның ішінде ұлттық өнерде, театр, кино, дінде, әдебиеттің әр алуан түрлеріндегі (көркем әдебиет, лексикография, діни, іскерлік, оқулық, терминологиялық және т.б.)

тілдің қолданыс деңгейі және ғұрыптық дәстүрдің болуы, т.б.

Қазақ тілінің өміршеңдігі туралы Н.Уәли, Э.Сулейменова, З.Ахметжанова сынды ғалымдардың ғылыми зерттеулерінде біршама ғылыми пайымдаулар айтылды [3; 4]. Зерттеушілер тіл өміршеңдігінің негізгі белгілері мен параметрлерін анықтау арқылы қазақ тілінің сол кездегі жағдайын көрсетіп отырды. Ал қазіргі саяси, мәдени, әлеуметтік түрткіжайттар негізіндегі қазақ тілінің өміршеңдігінің басты белгісі ретінде мыналарды көрсетуге болады:

1) ұлттық сананың өсуі мен ұлттық құндылықтардың бағалануы;

2) ұлттық мәдениет пен ұлттық көркем әдебиеттің болуы;

3) өмірдің әртүрлі салаларында мемлекеттік тілдің әлеуметтік қызметінің артуы;

4) 10 жасқа дейінгі балалардың мемлекеттік тілде еркін сөйлеуі;

5) қазіргі үштілділік жағдайында мемлекеттік тілдің қоғамдағы орнының кеңейуі, балабақша мен мектеп жасындағы балалардың мемлекеттік тілде білім алуына жағдай жасауға ерекше мән берілуі;

6) латыннегізді жаңа ұлттық әліпбиге көшумен байланысты тіл саясатындағы жазу реформасына басымдық берілуі (қазақ тілі оқулықтарының жаңа әліпбимен қайта басылып шығуы, қазақ тілі ғылыми курсы мазмұнының толығыуы, ономастикалық кеңістіктің латынграфикалы әліпбимен қайта таңбалануы барысындағы реттелуі, ұлттық сипат алу, терминдік жүйенің стандартталу шаралары).

Негізгі бөлім

Тілдік орта. Тіл – адамзат қоғамында өмір сүретін әлеуметтік құбылыс. Кез келген тіл қоғамда коммуникативтік (қарым-қатынас құралы), экспрессивтік (ойды жарыққа шығару құралы), конструктивтік (ойлау құралы), аккумулятивтік (тәжірибе мен білімнен жиналған дағды), кумулятивтік (жинақтау), трансформациялық (тасымалдау) және т.б. қызметтер атқарады. Бұлар тілдің түрлі кезеңдеріндегі да-

му деңгейлеріне тән және өзіндік жүйесінде өзгермейтін туабітті компоненттері болып табылатын негізгі қызметтері деп аталады. Ал тілдің қоғамдық қызметтері бұл – тілдің сол негізгі қызметтерінің әртүрлі әлеуметтік орталарда, қоғамдық өмір салаларында және әртүрлі мақсаттар мен жағдаяттарда пайдаланылуы мен қолданылуының көрінісі. Қазақ тіліндегі қоғамдық ортаны қалыптастыруға ықпал жасайтын факторлар – білім беру, мәдениет, БАҚ жүйесі мен мемлекеттік тілде іс қағаздарының жүргізілуін қадағалайтын әрбір мекемедегі тіл дамыту бөлімдері мен департаменттері және т.б. институттар мен қоғамдық ұйымдар, сондай-ақ мемлекеттік биліктің тікелей өзі болып табылады. Мерзімді және электронды БАҚ жүйесіндегі мемлекеттік тілді дамыту ішараларының нәтижесі бойынша қазақтілді ортаның өсу динамикасы жылдан жылға артып келеді, бірақ іс қағаздары мен мемлекеттік қызметтегі, жеке кәсіпкерліктегі, жеке ұйымдардағы тілдік орта түбегейлі қазақ тіліне ауысты деуге болмайды.

Қазіргі Қазақстандағы қоғамдық деңгейдегі қазақ тілінің моделі:

1) мемлекетқұрушы ұлттың басым бөлігі (қазақтілділер) үшін қазақ тілі – ана тілі, мемлекеттік тіл, ел аумағындағы басқа ұлт өкілдерімен қарым-қатынас тілі, БАҚ арқылы ақпарат алу тілі, орыс және ағылшын тілдерін үйрену үшін базалық тіл;

2) мемлекетқұрушы ұлттың шағын бөлігі (орыстілділер) үшін қазақ тілі – генетикалық жағынан өз ұлтының тілі, мемлекеттік тіл;

3) Қазақстандағы ірі диаспора (орыс этносы) өкілдері үшін қазақ тілі – мемлекетқұрушы ұлт тілі, мемлекеттік тіл, ішінара өзге ұлт өкілдерімен қарым-қатынас және БАҚ арқылы ақпарат алу тілі;

4) Қазақстандағы басқа ұлт өкілдері үшін қазақ тілі – мемлекетқұрушы ұлт тілі, мемлекеттік тіл, ішінара басқа ұлт өкілдерімен және өзара қарым-қатынас тілі, БАҚ арқылы ақпарат алу тілі, ішінара

басқа тілдерді үйрену үшін базалық тіл [5].

Мемлекеттік тілді пайдаланатын, қолданып жүрген тілдік кеңістік Қазақстандағы осындай әртүрлі тілдік қауымдастық негізінде анықталады. Тілдік кеңістік азаматтардың қай тілде қарым-қатынас жасап өмір сүретініне байланысты қалыптасады. Осы тұрғыдан келгенде Қазақстанның тілдік кеңістігінде бірнеше тілдік орта бар. Олар – қазақтілді кеңістік, қазақорыстілді кеңістік, орыстілді кеңістік және аз да болса орыс-ағылшынтілді кеңістік. Бұларға қоса, еліміздегі саны жағынан аз диаспоралардың тілдік кеңістіктері тағы бар. Дегенмен қазіргі тіл кеңістігі қазақ, орыс және ағылшын тілдерінің белсенділігімен ерекшеленеді. Қазақ тілінің кеңінен қолданылатын ортасының әлеуметтік мәртебесі орташа, яғни әлеуметтік иерархия бойынша қоғамның аз қорғалған, орташа табысты азаматтары арасында кең қолданыстағы тіл болып табылады. Бұл топқа қоғамның экономикалық және қаржы дегдарларынан, саяси ықпалды топтарынан алыс жатқан тұрғындар: мұғалімдер, әртүрлі кеңселерде жұмыс істейтін орта және төменгі буын қызметкерлері, ұсақ сауда өкілдері, құрылысшылар, жалдамалы еңбектегілер, зейнеткерлер, көлік жүргізушілері және т.б. кіреді. Әрине, қазақтілді азаматтар билік басында, ұлттық компанияларда, ең тәуір жұмыстарда аз емес. Дегенмен олардың басым көпшілігінің жұмыс тілі, ортасының тілі – орыс тілі болып отыр. Яғни, қоғамда қазақ тілінің кеңістігі аса өтімді, беделді, белсенді емес. Сондықтан да, таза қазақтілділер өздерінің ана тілінде қоғамдық жаңаруларға, әлеуметтік өзгерістерге ықпал ете алмай қалатын жайттар жиі кездеседі.

Қазіргі тілдік жағдаят және қазақ тілінің ахуалы. Қазақстандағы тілдік жағдаят мынадай әлеуметтік лингвистикалық параметрлер негізінде анықталады:

– біріншіден, тілдік жағдаят экзоглостық сипат алып отыр, өйткені қызметтері әртүрлі қоғамдық салада бірдей көріне

бермейтін бірнеше тілдің жиынтығынан құралған;

– екіншіден, таралу және функционалдылық тұрғысынан көстілділік сипат алып отыр: заң тұрғысынан қазақ тілі мемлекеттік тіл болып табылады, алайда халықаралық коммуникация мен ресми салада қазақ тілінің ролін нығайту үрдістеріне қарамастан, кейбір функционалдық салалар бойынша кеңестік кезеңнің саясаты күшінің инерциясымен орыс тілінің ролі біршама басымдық танытып тұр;

– үшіншіден, теңсіздік сипаттағы көптілділік таралып отыр, себебі кейбір қарым-қатынас салаларында орыс тілінің қолданыс аясы қазақ тіліне қарағанда әлі де ауқымды, кең;

– төртіншіден, тілге әсер ететін экстралингвистикалық түрткіжайттар өзгеріске ұшырауын тоқтатқан жоқ [6].

Дегенмен де қазіргі кезде қазақ тілінің әлеуметтік мәртебесінің күшеюін көрсететін оң үрдістерді статистикалық мәліметтер де дәйектеп отыр.

Бүгінгі Тәуелсіз Қазақстанда оңтайлы әлеуметтік-лингвистикалық кеңістік құру тіл саясатын кезең-кезеңмен іске асыру арқылы жолға қойылып отыр. Мемлекеттік тілді оқытудың инфрақұрылымы елеулі түрде кеңейді:

– қазақ тілінде оқытатын балабақшалар – 5962 (2001 жылмен салыстырғанда 34%-ға өскен), мектептер – 5362 (2001 жылмен салыстырғанда 53%-ға артты), 101 мемлекеттік тілді оқыту орталығы құрылды. Ауылдық мектептер желісі басым (76,3%). Бұл ретте қалалық және ауылдық мектептердің контингенті іс жүзінде тең (ауыл – 47,5%, қала – 52,5%). 2017 оқу жылының қорытындысы бойынша қазақ мектептері мен аралас мектептерді қоса алғанда, қазақ тілінде оқыған түлектердің саны 60128-ге артқан. Бұл барлық мектеп бітірушілердің жалпы санының 72,2 %-ын құрайды. Орысша оқығандардың саны – 23134, яғни 27,8%. Ал ҰБТ-дан 101-ден 125-ке дейін ұпай алған қазақтілді түлектер саны – 10491. Осындай жоғарғы нәтижеге жеткен орыстілді түлектердің

саны – 3976 [7];

Іс қағаздарын жүргізуді мемлекеттік тілге көшіру үдерісі де белсенді түрде іске асырылып келеді (мемлекеттік органдардағы қазақ тіліндегі құжаттардың үлес салмағы шамамен 67%-ды құрайды) ¹.

Ересек азаматтардың мемлекеттік тілді меңгеру деңгейі. QAZTEST қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесінің ақпараты бойынша 2017 ж. ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша тестілеуден 94 578 адам өткен. Тестіленушілер арасында қағаз форматтағы (компьютерлік тестілеу – 19 296 адам) қатысушылардың негізгі бөлігін 29 458 (39,1%) – бюджеттік сала қызметкерлері, 22 837 (30,4%) – мемлекеттік қызметшілер, 12 484 (16,6%) – әскери сала қызметкерлері, 9 438 (12,5%) – мемлекеттік емес мекеме қызметкерлері, 515 (0,7%) – «Болашақ» стипендиясына үміткерлер және 550 (0,7%) басқа саланың қызметшілері құрады. 2017 жылдың 2 қаңтарынан 28 желтоқсанына дейін қазақ тілін меңгеру деңгейін анықтау және бағалау ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша қатысқан мемлекеттік қызметшілер саны 29 458 адамды құрады. Тестілеу қорытындысы бойынша В1 деңгейінде меңгерген мемлекеттік қызмет көрсететін мекеме қызметкерлері үлесі – 48%; С1 деңгейінде меңгерген мемлекеттік қызмет көрсететін мекеме қызметкерлерінің үлесі – 1,03%. 2017 жылғы тестілеуден Қазақстан Республикасының Мәдениет және спорт министрлігін, Дін істері және азаматтық қоғам министрлігін қоспағанда, орталық атқарушы органдардың барлығы өтті. ҚАЗТЕСТ жүйесі бойынша мемлекеттік тілді меңгеру деңгейін бағалау тестілеуіне қатысушылардың саны 2016 жылмен салыстырғанда 20 846 адамға артты. Ағымдағы жылы әлеуметтік топтар арасында қатысушылардың контингенті кеңейе түсті.

«Сорос – Қазақстан» қорының қаржылық/сараптамалық қолдауымен жүргізілген «Тұрмысың қалай, жастар?» атты Қазақстанның әлеуметтанушылар мен сая-

саттанушылар қауымдастығының (ҚӘСҚ) зерттеу жобасы аясында 2016 жылғы 23 сәуір-6 мамыр аралығында жастар арасында «Аймақтық жастардың этностық діни бірегейленуі» атты сауалнаманың нәтижелері бойынша дайындалған есептің деректеріне сүйенетін болсақ, еліміздегі жастар арасында мемлекеттік тілді білу деңгейі мынадай: қазақтар арасында қазақ тілінде сөйлейтіндер 100%, басқа этностық топтарда 33,7%, және орыстар арасында 5%. Алайда орыстілді қазақтар арасында қазақ тілінде еркін сөйлейтін бірде бір адам табылмады. Негізінен республиканың батысы (85,8%), оңтүстігі (74,7%), және шығысы (57,8%) қазақ этнолингвистикалық аймақтары болып табылады. Қазақ тілінде түсіндіре алатындар мен жеке сөз орамдарын түсінетіндердің көпшілігі орыстілді қазақтар 70,2%, орыстар 53,8%, және басқа ұлт өкілдері 41%. Аймақтар кесіндісінде мемлекеттік тілді нашар білетіндер көрсеткіші елдің батысында 8,2% және орталығында 36,9% басым. Мемлекеттік тілді мүлдем білмейтіндердің басым көпшілігі орыстар (38,8%), аз мөлшерде басқа этностық топ өкілдері (22,3%) және орыстілді қазақтар (14,5%) болып табылады. Мемлекеттік тілді білмейтіндер шоғырланған аймақтар – елдің солтүстігі (27,3%) мен шығысы (21,9%) болып табылады.

Мемлекеттік тілге қатысты қайшылықтар. Тілді нашар білетіндер, өзін-өзі бағалай алмайтындар және мүлдем білмейтіндер (орта есеппен – 55,1%) арасында мемлекеттік тілді меңгеруге деген ниеттің болмауы басты қайшылық болып табылады. Жастардың ерекшеленген санат құрамында мемлекеттік тілді қабылдамағандар деңгейі – орыстар (62,4%) және басқа этностық топ өкілдері (60,1%) арасында орта көрсеткіштен жоғары, ал орыстілді қазақтар (38,2%) арасында төмен болып табылады. Аймақтар кесіндісі бойынша мемлекеттік тілді меңгергісі келмейтіндердің үлесі елдің шығысында

¹ ҚР білім беру жүйесінің даму жағдайы туралы ұлттық баяндама // ҚР БҒМ «Ақпараттық-аналитикалық орталық» АҚ – Астана, 2017.

29,6% бастап, батысында 76,7%-ға дейін өзгереді.

Қарым-қатынастың негізгі тілі. Алынған деректер Қазақстанда екітілділіктің бар екенін көрсетеді. Орыстілді жастар көп жағдайда орыс тілінде сөйлеуді жөн көреді. Орыс тілі 86,7% орыстардың, 72,3% орыстілді қазақтардың, 51,2% басқа этностық топ өкілдерінің қатынас тілі болып табылады. Орыс этнотілдік басымдыққа ие аймақтар – солтүстік (52,5%) және орталық (47,7%). Басқа аймақтар кесіндісі бойынша орыстілді қатынастың ең жоғары көрсеткіші – шығыста (42,2%), ең төмен көрсеткіші – батыста (7,3%) көрініс тапты. Қазақтілді қазақтардың сөйлеу тәжірибесі екітілділікке деген жоғары толеранттылықты айқындайды. Олардың арасында негізгі қатынас тілі – бір деңгейде қазақ және орыс тілі (58,3%) болып табылады. Аймақтар кесіндісі бойынша екітілді қатынас елдің шығысында (48,4%), батысында (47%) және оңтүстігінде (47,6%) басымдыққа ие. Қазақ тілінде негізінен, қазақтілді қазақтар (39%) сөйлейді: 44% – батыста және 35,3% – оңтүстікте. Қазақ тілін басқа этностық топ өкілдері (10,2%), орыстілді қазақтар (7,9%) және орыстар (1,3%) сирек қолданады [7].

Астана қаласы мәслихатының 2015 жылғы 11 желтоқсандағы «2016-2020 жылдарға арналған Астана қаласын дамыту бағдарламасының» мәліметтеріне сүйенсек, Астанада мемлекеттік тілді меңгерген ересектердің үлесі – 81%, орыс тілін меңгергендер – 99%, ағылшын тілін меңгергендер 25% құрайтыны анықталды. Үш тілді (мемлекеттік, орыс және ағылшын тілдерін) меңгерген тұрғындардың үлесі – 5%. Мемлекеттік тілді меңгерген ұлты қазақ емес ересектердің үлесі – 25%. Зерттеу жұмыстарына байланысты мемлекеттік тілдегі сауалнаманы таңдаушылар – 36,8%, орыс тіліндегі сауалнама таңдаушылар – 61,5%, ағылшын тілінде таңдаушылар 1,7% болды. Осыдан жауап берушілердің 63,2%-ы қазақ тілін білмейтіні байқалды. Зерттеуге қатысушылардың

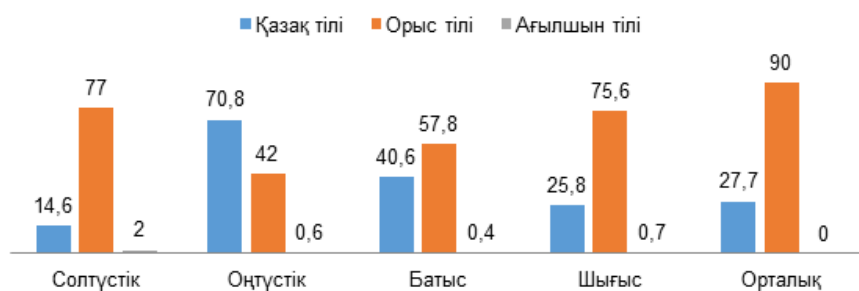
ұлттық құрамы: қазақ – 80,0%, орыс – 17%, басқа да 3%. Жауап берушілердің 72,7% – жоғары білімділер. Мемлекеттік қызметкерлер – 11,9%, бюджеттік ұйым қызметкерлері – 36,2%, кәсіпкерлер – 11,7%, студенттер – 11,3, басқа да – 28,9%. Сауалнама барысында жауап берушілердің 80%-ы өзара қатынас тілі ретінде қазақ тілін белгілеген. Жауап берушілердің үштен бір бөлігінен астамы (34,5%) мектептерде немесе оқу орындарында оқыту процесі қазақ тілінде жүргізілгенін, 20%-ға жуығы қазақ-орыс тілдерінде, 42,5%-ы қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде және 3,1%-ы орыс тілінде жүргізілгенін қалайтыны белгілі болды. Басқа шет тілдерін білу болмашы деңгейде деп сипатталады. Мысалы, ағылшын тілін еркін сөйлейтін дәрежеде меңгерген адамдардың үлесі өте аз. «Ағылшын тілін мүлде білмеймін» нұсқасын 48% тұрғын белгілеген. Қазақ тілін 10,1% білмейді, ал орыс тілін білмейтіндердің саны – 1,5%. Бұл тезис «Басқа тілдерді білесіз бе?» (аталғандардан басқа) деген сауалмен анықталды. Сұралғандардың тек 6,5%-ы ғана бұл сұраққа оң жауап берді. Қосымша нұсқалар ретінде респонденттердің 6,5%-ы ТМД елдерінде жиі қолданылатын 10-нан астам тілдерді, оның ішінде неміс және француз тілдерін белгілеген.

Аймақтар бойынша білім деңгейінде айырмашылық бар. Қазақ тілі тек Қазақстанның оңтүстігінде жетекші орын алады – 70,8%-ы еркін сөйлейді, оқиды және жазады. Басқа облыстарда респонденттердің басым көпшілігі орыс тілінде еркін сөйлейді.

Облыстар арасында қазақ тілін білудің жоғары деңгейі Атырау (100%) және Жамбыл (85,2%) облыстарында байқалады.

Тілдерді дамыту мен қолданудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасына сәйкес 2025 жылға дейін қазақ тілін білетін тұрғындар 95%-ы құрайды деп көзделген.

Тіл факторының бұқаралық ақпарат құралдарын пайдалану тәжірибесіне әсері. Қазақ тілді бұқаралық ақпарат құрал-

1-сурет – Аймақтар бойынша тіл білу деңгейі

дарын пайдаланушылардың басым бөлігі еліміздің оңтүстік және батысында тұратын жасы 25 пен 40 аралығындағы азаматтар. Ал кәсіби деңгейіне тоқталсақ, олар көбінесе журналистер, мемлекеттік қызметшілер, білім саласының қызметкерлері. Десек те, мамандар қазақтілді сегментті пайдаланушылар аудиториясы толық қалыптасып үлгермегенін де жасырмайды. Мәселен, 2016 жылы электронды БАҚ-тың қазақ тілдің контентінің үлесі 12,7%-ға өсіп, 84%-ды құрады. Ал орыс тілді контенттердің үлесі 10,8%-ға қысқарып, жыл соңында 16% болды. Алайда жалпы құрылымдағы электронды БАҚ үлесі 16% ғана. Қалған бөлігі баспа түрдегі ақпарат тарату. Ондағы қазақ тілді контенттің үлесі 50%. 2016 жылдың соңында Қазақстанда 2 мың 900 бұқаралық ақпарат құралы тіркелді. Олардың 23%-ы мемлекеттік БАҚ, Мемлекеттік БАҚ ақпаратының 71%-ы қазақ тілінде. 2015 жылы бұл көрсеткіш 60% болған. Алайда ҚР Мәдениет және спорт министрлігі жүргізген сауалнама нәтижесінде қолданушылардың көбі қазақ тіліндегі мемлекеттік БАҚ-тың танымал еместігін және ақпараттық мазмұны аз сайттар екенін айтқан.

ҚР Президенті жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты жүргізген зерттеудің мәліметтеріне сүйенсек, Қазақстандық азаматтардың үштен бір бөлігінің қазақ тілімен қатар, орыс тілінде де ақпарат алуға әлеуеті жетеді. Екі тілде ақпарат алуға мүмкіндіктері бар тұрғындардың саны жалпы тұрғындар саны-

ның 36,3%-ын құрайды. Ақпараттық өнімдерді қазақ тілінде тұтынуды қалайтындардың жалпы үлесі 25,5%-ды құрады, оның ішінде респонденттердің 9,8%-ы ақпаратты тек қазақ тілінде тұтынатындығы белгілі болды. Тек қазақ тілінде ақпарат алуға қалайтын азаматтардың үлесі респонденттердің жасына тікелей байланысты. Жасы неғұрлым егде тартқан болса, соғұрлым респондент «тек қазақ тілінде ақпарат тұтынамын» деген жауапты таңдаған. Әрбір үшінші респондент (33,3%) ақпарат алу үдерісінде орыс тіліне басымдық беретінін айтқан. Сауалнамаға қатысқан азаматтардың 14,7%-ы ақпаратты тек орыс тілінде түсіне алатындықтарын жеткізген [8].

Қазақстандағы азаматтардың үштен бірі билингв, олардың әрқайсысының қазақ тілінде, сондай-ақ орыс тілінде ақпарат алуға әлеуеті жетеді. Мұндай тұрғындардың үлесі басым және жалпы тұрғындар санының 36,3%-ын құрайды. Билингв адамдардың арасында ақпаратты қазақ тілінде алуға қалайтын жастардың үлесі – 19,1% құрады.

Қорытынды

Сонымен, қоғамдағы мемлекеттік тілді меңгеру деңгейі әрқелкі. Бұл проблемалық аспект әлеуметтік зерттеу жүргізуші сарапшылардың пікірінше, мемлекеттік тілді оқытудың бірінші әдіснамасы мен стандарттарының, қазақ тілі оқытушылары мен мамандарының даярлық деңгейінің төмендігімен, қазақ тілін оқыту инфрақұрылымы қызметінің бірінші стандарттарының болмауымен,

мемлекеттік тілді меңгеру үдерісін ынталандыру және мониторинг жасау жүйесінің жетілмеуімен тікелей байланысты. Елдің әлеуметтік-коммуникативтік кеңістігіне мемлекеттік тілдің жеткіліксіз енгізілуі де алаңдатады. Бұл бағыттағы мәселелер, ең алдымен, халықаралық коммуникация, демалу мен ойын-сауық саласында мемлекеттік тілді белсенді қолдану аясының кеңеюіне, оны заңның, ғылымның және жаңа технологиялардың тілі ретінде қарқынды дамытуға байланысты болып отыр. Сонымен қатар, мемлекеттік тілді қолданудың мәртебесін арттыру, оны отбасы құндылығы ретінде таныту сияқты мәселелердің тізбесі де аз емес, әсіресе ұрпақ арасындағы тілдік трансмиссия мәселесі ерекше зерттеуді қажет етеді, сондай-ақ тіл саласындағы кейбір келеңсіз дақырттар мен таптаурын пікірлер де осы проблемалардың қатарынан орын алып отыр. Қазақстан қоғамындағы тіл мәдениетінің төмендеуі тілтанушы мамандардың дабыл қағуына әкеп отыр. Аталған аспект бойынша, терминология, антропонимика және ономастика салаларындағы проблемалар, сөйлеу мәдениеті мен жазу жүйесін жетілдіру қажеттігі, сондай-ақ толерантты тілдік орта құру мәселесі лингвистикалық кеңістіктің одан әрі дамуы жолында айтарлықтай қиындықтар туындатып отыр. Қазақстандықтардың лингвистикалық капиталын сақтау және нығайту қажеттілігі де назардан тыс қалмауы керек. Бұл аспектте қазақстандықтардың бәсекелестік басымдығы ретінде қазақ тілімен қатар ағылшын тілін меңгеру деңгейін көтеруге, Қазақстан мәдениетінің тілдік әралуандығын қалыптастыратын этностардың тілдерін дамыту үшін жағдай жасауға және халықаралық іскерлік қарым-қатынас құралы ретінде басқа да шет тілдерін оқып-үйренуге байланысты проблемалар жиынтығы бар.

Қорытындылай келе, жастар арасында мемлекеттік тілді білетіндер қазақ тілінде сөйлейтіндердің (қазақтілді қазақтар) 100%-ын, басқа этностық топтардың

33,7%-ын, және орыстардың 5%-ын құрайды. Орыстілді қазақтар арасында қазақ тілінде еркін сөйлейтіндер тым аз. Негізінен республиканың батысы (85,8%), оңтүстігі (74,7%), және шығысы (57,8%) қазақ этно-мәдени тілдік аймақтары болып табылады. Қазақ тілінде ойын түсіндіре алатындар мен жеке сөз орамдарын түсінетіндердің көпшілігі орыстілді қазақтар 70,2%, орыстар 53,8% және басқа ұлт өкілдері 41% болып табылады. Аймақтар кесіндісінде мемлекеттік тілді нашар білетіндер көрсеткіштері елдің батысында (8,2%) және орталығында (36,9%) басым. Мемлекеттік тілді мүлдем білмейтіндердің басым көпшілігі орыстар (38,8%), аз мөлшерде басқа этностық топ өкілдері (22,3%) және орыстілді қазақтар (14,5%) болып табылады. Мемлекеттік тілді білмейтіндер шоғырланған аймақтар – елдің солтүстігі (27,3%) мен шығысы (21,9%).

Осы зерттеуде тілді нашар білетіндер, өзін-өзі бағалай алмайтындар және мүлдем білмейтіндер (орта есеппен – 55,1%) арасында мемлекеттік тілді меңгеруге деген ниеттің болмауы басты қайшылық болып табылады деп көрсетілді. Мемлекеттік тілді қабылдамаған жастар санатында орыстар (62,4%) және басқа этностық топ өкілдері (60,1%) арасында орта көрсеткіштен жоғары, ал орыстілді қазақтар (38,2%) арасында төмен болып табылады. Аймақтар кесіндісі бойынша мемлекеттік тілді меңгергісі келмейтіндердің үлесі елдің шығысында 29,6%-дан бастап, батысында 76,7%-ға дейін өзгереді.

Алынған деректер Қазақстанда екітілділіктің бар екенін көрсетеді. Орыстілді жастар көп жағдайда орыс тілінде сөйледі жөн көреді. Орыс тілі 86,7% орыстардың, 72,3% орыстілді қазақтардың, 51,2% басқа этностық топ өкілдерінің қатынас тілі болып табылады. Орыс этно-тілдік басымдыққа ие аймақтар – солтүстік (52,5%) және орталық (47,7%). Басқа аймақтар кесіндісі бойынша орыс тілді қатынастың ең жоғары көрсеткіші – шығыста (42,2%), ең төмен көрсеткіші

ші – батыста (7,3%) көрініс тапты. Қазақтілді қазақтардың сөйлеу тәжірибесі екітілділікке деген жоғары толеранттылықты айқындайды. Олардың арасында негізгі қатынас тілі – бір деңгейде қазақ және орыс тілі (58,3%) болып табылады. Аймақтар кесіндісі бойынша екітілді қатынас елдің шығысында (48,4%), батысында (47%) және оңтүстігінде (47,6%) басымдыққа ие. Қазақ тілінде негізінен, қазақтілді қазақтар (39%) сөйлейді: 44% – батыста және 35,3% – оңтүстікте. Қазақ тілін басқа этностық топ өкілдері (10,2%),

орыстілді қазақтар (7,9%) және орыстар (1,3%) сирек қолданады.

Осы көрсетілген зерттеулердің нәтижелері елімізде теңгерімсіз қазақ-орыс қостілділігіне (екітілділік) негізделген экзоглостық тілдік жағдаят қалыптасқанын және мемлекеттік тілді қолдау шаралары жоғары саяси құрылымдар тарапынан жүйелі қолға алынғанына қарамастан, оның ел ішіндегі әлеуметтік имиджін көтеру әлі де көп күш жұмсауды қажет ететінін көрсетіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ахметжанова З. Витальность казахского языка как проблема языкознания и языковой политики // Вестник ПГУ. – 2001. – №1.
2. Сулейменова Э.Д., Мадиева Г.Б., Шаймерденова Н.Ж. Словарь по языкознанию. – Алматы: Ғылым, 1998.
3. Уәли Н. Қазақ тілінің Мемлекеттік тіл ретінде қызмет етуінің алғы шарттары // ҚР ҒА Хабарлары. Тіл-әдебиет сериясы. – 1998. – №3.
4. Момынова Б. Қазақ әдіби тілінің өміршеңдігі // Павлодар Мемлекеттік университетінің Хабаршысы. Филология сериясы. – 2010. – №3.
5. Фазылжанова А. «Үштұғырлы тіл» мәдени жобасындағы тілдердің Қазақстан кеңістігіндегі үйлесімді қызметі // «Білім және ғылым саласындағы инновациялар» атты Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. – Алматы, 2011. – Б.172–179.
6. Фазылжанова А. «Мемлекеттік тіл саясатын жүзеге асырушы органдарға арналған әліпби ауыстырумен байланысты тілтанымдық реформаны жүзеге асырудағы тілдік жағдаят және қауіптерді басқару» жөніндегі талдамалық анықтама. – Алматы: А.Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, 2018.
7. «Сорос – Қазақстан» қорының қаржылық/сараптамалық қолдауымен жүргізілген «Тұрмысың қалай, жастар?» – атты Қазақстанның әлеуметтанушылар мен саясаттанушылар қауымдастығының (ҚӘСК) зерттеу жобасы аясында 2016 жылғы 23 сәуір – 6 мамыр аралығында жастар арасында «Аймақтық жастардың этностық-діни бірегейленуі» атты сауалнаманың нәтижелері бойынша дайындалған есеп. – Астана, 2016.
8. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты «Қоғамдық пікір» институты» ОО «Қазақстандағы медиа-тұтынудың қазіргі заманғы тенденциялары» атты аналитикалық жиынтық есебі. – Астана, 2018.

REFERENCES

1. Akhmetzhanova Z. Vitality of the Kazakh language as a problem of linguistics and language policy // Bulletin of PSU. – 2010. – №1.
2. Suleimenova E.D., Madiyeva G.B., Shaimerdenov N.G Dictionary of linguistics. – Almaty: Gylym, 1998.
3. Uali N. Prerequisites for the functioning of the Kazakh language as the state language // Messages of the Academy of Sciences of Kazakhstan. Series of philology. – 1998. – No.3.

4. Momynova B. Viability of the Kazakh literature. // Bulletin of Pavlodar state University. Series Philology. – 2010. – №3.

5. Fazylyzhanova A. Materials of the International scientific-practical conference « Science, Education and innovation-factors of implementation of the Strategy «Kazakhstan-2050». – Almaty, 2011. – 172-179 pp.

6. Fazylyzhanova A. Analytical report «Language situation and threat management in the implementation of language reform related to the alphabetical order for bodies implementing state language policy». – Almaty: A. Baitursynov named Institute of linguistics, 2018.

7. Report on the results of a survey conducted from April 23 to May 6, 2016 in the framework of a research project of the Association of Sociologists and Political Scientists of Kazakhstan (SSSF) with financial / expert support from the Soros Foundation-Kazakhstan, the project “Youth Identity of Regional Youth”. – Astana, 2016.

8. An analytical summary of the Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan Institute of Public Opinion «Modern Trends in Media Consumption in Kazakhstan». – Astana, 2018.

ПИЯЗБАЕВА А.Б., КУЛМАНОВ С.К. ЯЗЫКОВАЯ СИТУАЦИЯ КАЗАХСТАНА В ПЕРИОД ПЕРЕХОДА НА ЛАТИНИЦУ: СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Проблемы языковой ситуации современного Казахстана в послании президента РК «Новый Казахстан в новом мире» 2009 года, где предлагается поэтапная реализация культурного проекта «Триединство языков» с целью обеспечения конкурентоспособности страны и ее граждан, в соответствии с необходимостью развития трех языков: казахского языка как государственного, русского языка как языка международного общения, английского языка как языка успешной интеграции в глобальную экономику. Указом президента утверждена государственная программа функционирования и развития языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годы. Государственная программа развития языков реализуется в три этапа. На первом этапе намеченного на 2011-2013 годы намечено проведение комплекса мероприятий, направленных на совершенствование нормативно-правовой и методологической базы функционирования и дальнейшего развития языков. В рамках второго этапа на 2014-2016 годы планируется реализация комплекса мероприятий по внедрению новых технологий и методов в области владения и применения государственного языка, а также сохранение языкового многообразия. В 2017-2020 годах, то есть на третьем этапе будет осуществляться закрепление результатов путем проведения систематического мониторинга уровня владения государственным языком во всех сферах общественной жизни, надлежащего качества его применения и дальнейшего соблюдения позиций других языков. По итогам реализации программы доля взрослого населения, владеющего государственным языком, в 2014 году – 20%, в 2017-м – 80%, в 2020 году – 95%. Доля казахстанцев, владеющих русским языком, к 2020 году составит 90%. Доля населения республики, владеющего английским языком, в 2014 году будет равна 10%, в 2017-м – 15%, в 2020-м – 20%. Доля населения, владеющего тремя языками (государственным, русским и английским) в 2014 году – 10%, в 2017-м – 12%, в 2020-м – до 15%.

В связи с этим в настоящее время проводится ряд научных исследований по изучению и анализу социальных проблем казахского языка. С точки зрения языковой реформы, связанной с переходом на новый алфавит в Казахстане, особенно актуально переиздание и определение жизнеспособных параметров языка.

Ключевые слова: языковая витальность, казахоязычный контент, языковое пространство, языковые противоречия, языковая ситуация.

PIYAZBAEVA A., KULMANOV S. THE LANGUAGE SITUATION OF KAZAKHSTAN IN THE PERIOD OF TRANSITION TO LATIN ALPHABET: A SOCIOLINGUISTIC ANALYSIS

The President's Address of 2009 «New Kazakhstan in the new world» proposes a phased implementation of the cultural project «Trinity of languages» aimed to ensure the competitiveness of the country and its citizens. This project necessitates the development of three languages: Kazakh as the state language, Russian as a language of international communication, and English as a language for successful integration into the global economy. The President has approved the State Program of functioning and development of languages in the Republic of Kazakhstan for 2011–2020 which is implemented in three stages. The first stage (2011–2013) is the implementation of a set of measures aimed to improve the legislative and methodological framework for the functioning and further development of languages. The second stage (2014–2016) is the introduction of new technologies and methods in mastering and use of the state language and the preservation of linguistic diversity. The third stage (2017–2020) is to solidify the results by systematic monitoring of the level of proficiency in the state language in all spheres of public life, the proper quality of its application and further preservation of the positions of other languages. As a result of the implementation of the program, the share of adults proficient in the state language shall be 20% in 2014, 80% in 2017, and 95% in 2020. The share of Kazakhs proficient in Russian shall reach 90% by 2020. The share of the population proficient in English shall be 10% in 2014, 15% in 2017, and 20% in 2020. The share of three-lingual population shall be 10% in 2014, 12% in 2017, and 15% in 2020.

Today, several studies are ongoing that analyze social problems of the Kazakh language. The viable parameters of the language shall be reviewed and determined because of the transition of Kazakhstan to the new Latin alphabet.

Keywords: language vitality, Kazakh language content, linguistic space, linguistic contradictions, language situation.

UDC 81'286

ZH.SULEIMENOVA¹, A.NURZHANOVA², ZH.DUISEBEKOVA²

¹ Kazakh National Women's Teacher Training university

² Suleyman Demirel University,

**LINGUODIDACTIC BASIS FOR TEACHING SPEECH CULTURE
TO FOREIGN STUDENTS**

One of the prerequisites for the development of the state language is the teaching of Kazakh as a foreign language. Theoretical and methodological foundations of teaching Kazakh to representatives of other nationalities are now being developed. However, a lot is still to be done because of the formerly wrong balance and prioritizing of stages (speaking, listening, writing, reading, and grammar) in language teaching. Until today, much attention was paid to mastering grammar, reading, and writing, while speaking and listening were upstaged. As a result, many people with excellent knowledge of grammar found it challenging to speak in a foreign language. Therefore, due attention when teaching a language should be paid to speaking. This also supposes the speech culture, which is an important aspect regardless of the level of language mastering. Modern society prefers professionals who are fluent when

speaking in public.

The article talks about the specificity of teaching the speech culture to foreign students and the concept of “speech culture” in the methodology of teaching foreign languages.

Keywords: foreign audience, the speech culture, cultural linguistics, language picture of the world.

Introduction

In the system of Kazakhstan higher professional education in the last decade, there have been significant changes associated with the signing of the Bologna Declaration, which undoubtedly influenced the strengthening of international academic mobility, the activation of knowledge and development of innovative technologies.

Against the background of difficult for Kazakhstan conditions, first of all economic, the development of modern science and education is carried out, which is characterized by the transition to a multi-level system of training. This path provides an opportunity to unify the quality of education following the unified state standards. The bachelor degree should provide fundamental training for students and form the basis for their subsequent continuation of education in graduate and postgraduate studies.

However, in the settings of these drastic changes, the state educational standards for non-humanitarian universities still include a set of humanitarian disciplines while leaving the right for educational institutions to determine the number of hours depending on the specific conditions and tasks of training specialists of a particular profile. These humanitarian disciplines include “Foreign Language,” which primary goal is to develop a linguistic personality that can effectively lead intercultural communication. According to the requirements of the state educational standard, Kazakhstani students shall attain a certain level of communicative competence in a foreign language to be able to solve socially valuable tasks in various fields of activity, including professional activity.

Main part

The discipline “Kazakh as a foreign language” has similar contents. The program on teaching Kazakh as a foreign language in natural sciences states that the goal of the course

is to “form the communicative competence of students to receive education in a non-native (Kazakh) language in a foreign socio-cultural environment.” Particular attention is paid to the formation of communicative competence, which allows students to communicate in a foreign language environment and gain professional knowledge. Foreign language training serves as a fundamental component of foreigners’ professional activity is a multi-level process in the context of continuing education and provides for the formation and development of the student’s linguistic identity.

Since both disciplines have similar goals, the changes taking place in higher education affect curricula and programs. In most educational institutions, the number of hours for “Kazakh as a foreign language” was significantly reduced.

In this regard, many questions arise in higher education non-humanitarian institutions. How many hours do foreign students need in order to master the Kazakh language and use it in various communication situations, including during their professional activities? At what stage of training should foreigners independently continue learning without specialized language training? Alternatively, should this training be consistent and continuous throughout the entire period of students’ education in the universities of Kazakhstan?

Methodological literature still has not come to a single point of view on the stages of teaching Kazakh as a foreign language in higher school. The use of the existing concepts of “beginner”, “elementary”, “intermediate”, “upper-intermediate”, “advanced” varies among scientists. From our point of view, the intermediate and upper-intermediate levels correspond to undergraduate education (years of study 1-4). The beginner and elementary levels correspond to pre-university education, and the

advanced level is reached at the end of the magistracy.

In this work, the formation of Russian speech culture of foreigners is described from the stage of pre-university training to the advanced stage.

Another important issue, directly linked to the formation of speech culture of foreign bachelors is the competence-based approach which has become relevant in the methodological substantiation of theory and practice of teaching various disciplines, including languages. There is a project "Tuning Education Structures," reflecting a comprehensive approach to the implementation of the objectives of the Bologna Process. It presents the structure and description of programs at all levels based on the competence approach. Within the framework of this project, the concept of "competence" includes such components as "knowledge and understanding, knowledge and action, knowledge and being." Some scientists compare competence with fingers on hands (skills, knowledge, experience, contacts), which are "coordinated by the palm and controlled by the nervous system that controls the hand as a whole" [1, 4].

"The transition to the use of the concept of "competence" when describing the desired profile of a specialist with higher education in third-generation educational standard provides a broader field of activity of a specialist," says O.V. Varnikova [2, 4]. The views expressed are based on a specific set of tasks in the field of development of the education system and the internationalization of competence requirements for graduates of all Kazakhstani universities, including technical, science and economics. For the preparation of bachelors, as well as specialists and masters, lists of competencies were developed, allowing to form and develop an individual capable of active activity, independence, social and professional mobility.

The lists of competencies vary, but in general, they are divided into two main groups: general (universal) and subject-specific (professional). The European Commission recommends considering eight universal vital

competencies, including the competences in native and foreign languages, intercultural and cultural competences. Their practical implementation is possible when studying humanities, including "Foreign Language".

In modern conditions of a multi-level system of higher of professional education, the question arises: "How does the competence-based approach relate to the Requirements (Standards) imposed on the training of foreign students in the Kazakh language as a foreign language?"

It is known that foreign languages are taught in the framework of communicative approach which has long become popular and gained recognition in many countries around the world due to the changing political, economic, and educational realities. As noted above, the primary purpose of learning any foreign language, including Kazakh as a foreign language, is to master it as a means of free communication in various spheres of human activity. As a result, communicative competence is interpreted as "the ability to solve means of communication of everyday, academic, industrial and cultural life relevant for students and society by means of a foreign language; the ability of the student to use the facts of language and speech for the realization of the goals of communication" [3, 98].

Since the focus of this study is the speech culture of foreign students, let us turn to the concept of "speech culture" in the works of foreign researchers.

Interest in speech culture exists in many countries, even from ancient times. Cicero said: "To be able to speak correctly is not merit, and not to be able to, is already a shame, because correct speech, in my opinion, is not so much the dignity of a good speaker as the property of every Roman" [4, 49].

The art of literacy was valued in all civilized societies. In ancient China, for example, such art was based on the classical form of Wen Yan Wen, which assumed the in-depth content of the utterance and reflected in it the real feelings of a person. In many countries of the world, speech culture was

a kind of national tradition to be protected, preserved and cultivated in its main qualities: standardization, clarity, accuracy, purity, simplicity, consistency (elegance and harmony traditionally characterize the French language).

The term “speech culture” also has ancient roots. In Finland, it was used more than 5,000 thousand years ago – puheen kulttuur [5, 5]. In modern foreign linguistics has equivalents. In particular, French linguistic theory uses the term language criticism (*critique du langage*) [6, 10]. In German, along with the concept of “*sprachkultur*” (speech culture), there is also a *sprachpflege* (concern for the purity of the language). In Poland, language culture and language culture are used, in England – the popular culture of the language. In the Czech Republic, Slovakia, and Vietnam, they distinguish between the language culture and the speech culture. In Bulgaria, lately, the use of speech etiquette and correct Bulgarian language, although earlier, several decades ago, the concept of the language culture. In Hungary, the term speech culture is used (*besze kultu'ra*).

At the end of the XX century, representatives of the Prague School have identified four circles of phenomena composing the concept of “language culture.” These phenomena relate to language (linguistic culture, in the initial sense of this notion) and speech, utterance (speech culture).

“In both areas (in the field of language and speech), two directions are equally distinguished: culture as a state (level of language and speech) and culture as an activity, i.e., cultivation (perfection) of language and speech” [7, 262]. A somewhat different opinion was expressed by Czech scientist K. Gauzenblas, who also attributed the language culture to communication [8, 297].

In Poland, the linguists consider the concept of “language culture” in three major meanings:

1) the activities aimed at improving the language and development of the ability to use it correctly and accurately;

2) the degree of skill in the correct and

accurate use of the language;

3) the section of linguistics [9, 9].

Later, Andrzej Markowski expanded the concept of “language culture,” adding another meaning to it: “a benevolent attitude to the language of those of its users who have a high level of linguistic knowledge, as well as an established linguistic consciousness” [10, 165].

The scientist believed that the culture of a language is “the conscious and purposeful use of language in all communicative situations.” The definition of “language culture” proposed by A. Markovsky to some extent coincides with the statement of the German scholar N. Niemeyer. The latter wrote that “The speech culture is a part of the general culture of the people and its expression; according to its criteria, the level of language activity is assessed, as well as the perception and assessment of a language by its speakers or the linguistic society” [11, 83].

The formation of the Kazakh speech culture of foreign bachelors is based on the traditions of learning used in the teaching of Kazakh as a foreign language. Consider these traditions in more detail.

Since speech culture is realized in speech activity, each foreigner should first learn to hear, speak, read, and write in Kazakh, that is, master the main types of speech activities. As a result, it is traditional to teach foreign students to listen, read, speak, and write as these skills form the basis for speech activity.

We focus on one of the speech genres directly related to the formation of speech culture – a speech at a scientific conference. First, it is one of the most challenging types of work, during which the interrelation of all types of speech activity is traced. Secondly, participation in the conference allows the student to demonstrate their knowledge in the Kazakh language. Thirdly, it is necessary to note the activity shown by foreigners in the process of preparing for the conference, since they realize that making a presentation at a scientific conference is a kind of preliminary defense of coursework and theses.

Preparation for the performance and the

performance itself takes several stages. At the first stage, the student has to find and read a sufficient amount of material necessary for the performance, i.e., to practice viewing and analytical reading. L.V. Scherba called it a “precious skill”: “It is especially important to learn to read books, bearing in mind that reading is still the main way for an adult to learn the language” [12, 53]. At this stage, teacher assistance is minimal. As a rule, the student independently selects the necessary material, if necessary, translates it from the native language into Kazakh. Then, the received information is processed: the student must select the most important information from the read material and process it into a written text. Such a process is a way to implement the combined reading-writing speech act. The initial target is the written production of secondary text based on the information received, and the condition for implementation is reading. Since not all students do the job, the teacher assists. Together with the student, he builds the text in a specific logical sequence and accordance with the norms of the modern Kazakh language.

The third stage is the most crucial: the written text must be pronounced, i.e., to speak at the conference. Speaking means a productive type of speech activity which has a common mechanism of generating speech with writing and is aimed at creating speech statements. Speaking in a monologue is a sequence of speech actions, thematically targeted, semantically autonomous, ordered by the logic of the development of thought. A monologue should be pronounced correctly and clearly, in accordance with the main communicative qualities of Kazakh speech. To achieve this goal, the teacher pre-listens to the student’s

report several times, corrects, makes the necessary remarks.

After the presentation, the student answers questions from the audience. At this stage, not only speaking skills but also listening skills are updated. Their interrelation is obvious: in the oral presentation, they continuously replace each other. For many foreigners, listening is one of the challenging types of speech activity. It is based on a complex mental process, which is the fluidity and irreversibility of oral speech in the course of its comprehension. Therefore, during a speech at the conference, not all students quickly and adequately respond to the remarks of the audience. At this stage, the teacher, if necessary, helps the student to answer difficult questions. However, such assistance, from our point of view, is permissible, provided that the student speaks at the conference for the first time.

Conclusion

Thus, the relationship of all types of speech activity carried out in preparation for speaking at a conference, participation in which allows foreign students to realize their knowledge in a specific area of communication – academic. It must be said that other areas of communication are significant in the process of forming the Kazakh speech culture of foreign bachelors of non-humanitarian specialties. “Students should be able to meet their communication needs in all areas of communication” says one of the regulatory documents.

We have represented here only one method of teaching a speech culture. Regardless of the method used, we have to keep in mind the peculiarities of mastering the speech culture by foreign students.

REFERENCES

1. Keen K. Competence: What is it and how can it be developed? // *Instructional Design: Implementation Issues*. – Brussels: IBM Education Center, 1992. – P. 111–122.
2. Varnikova O.V. Formation of professional competence of students of higher education in the process of foreign language training: author. dis. ... Dr. ped. Sciences. – Penza, 2011. – 42 p.
3. Azimov Z.G. *New Dictionary of Methodological Terms and Concepts*. – M.: IKAR, 2010. – 448 p.
4. Cicero M.T. *From the treatises on oratory // On oratory*. – M.: Science, 1973. – P. 40–64.

5. Walter J.O. Orality and Literacy: The technologizing of the Word. – Universitet Tampere, 1988. – 250 p.
6. Trager G. Culture Communication: A Model and Analysis. – New York, 1954. – 120 p.
7. Van D.T. Ideology: A Multidisciplinary Approach. – London: Sage, 1998. – 390 p.
8. Gauzenblas K. Culture of language communication // New in foreign linguistics: Vol. 20: Theory of the literary language in the works of scientists of Czechoslovakia: a collection. – М.: Progress, 1988. – P. 297-305.
9. Buttler D., Kurkowska H., Satkiewicz H. Polish language culture: issues of grammatical correctness. – Warsaw: State Scientific Publishers, 1976. – 480 p.
10. Markowski A. Culture of language // A new dictionary of correct Polish. – Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. – 1650 p.
11. Niemeyer N. Speech culture: concept and criteria // Russian language abroad. – 1991. – №3. – P. 83-85.
12. Scherba L.V. Regular problems of linguistics // Language system and speech activity. – L.: Science, 1974. – P. 50-55.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кин К. Компетентность: что это такое и как ее можно развивать? // Учебный дизайн: вопросы реализации. – Брюссель: IBM Education Center, 1992. – С. 111–122.
2. Варникова О.В. Формирование профессиональной компетентности студентов высшей школы в процессе иноязычной подготовки: автореф. дис... докт. пед. наук. – Пенза, 2011. – 42 с.
3. Азимов З.Г. Новый словарь методических терминов и понятий. – М.: ИКАР, 2010. – 448 с.
4. Цицерон М.Т. Из трактатов об ораторском искусстве // Об ораторском искусстве. – М.: Наука, 1973. – С. 40–64.
5. Уолтер Д.О. Устность и грамотность: технологизация слова. – Университет Тампере, 1988. – 250 с.
6. Трагер Г. Культура общения: модель и анализ. – Нью-Йорк, 1954. – 120 с.
7. Ван Д.Т. Идеология: междисциплинарный подход. – Лондон: Сэйдж, 1998. – 390 с.
8. Гаузенблас К. Культура языковой коммуникации // Новое в зарубежной лингвистике: Вып. 20: Теория литературного языка в работах ученых ЧССР: сборник. – М.: Прогресс, 1988. – С. 297–305.
9. Баттлер Д., Курковская Г., Саткевич Г. Культура польского языка: вопросы грамматической правильности. – Варшава: Государственные научные издательства, 1976. – 480 с.
10. Марковский А. Культура языка // Новый словарь правильного польского языка. – Варшава: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2002. – 1650 с.
11. Нимайер Н. Культура речи: понятие и критерии // Русский язык за рубежом. – 1991. – №3. – С. 83-85.
12. Щерба Л.В. Очередные проблемы языкознания // Языковая система и речевая деятельность. – Л.: Наука, 1974. – С.50–55.

ДУЙСЕБЕКОВА Ж., НУРЖАНОВА А., СУЛЕЙМЕНОВА Ж. СӨЗ МӘДЕНИЕТІН ШЕТЕЛДІК СТУДЕНТТЕРГЕ ҮЙРЕТУДІҢ ЛИНГВОДИДАКТИКАЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ
 Қазақ тілінің мемлекеттік мәртебесі мен өміршеңдігін ұзартудың бірден бір алғышарты – өзгетілді ұлт өкілдеріне тілді үйрету болмақ. Қазіргі таңда өзге ұлт

өкілдеріне қазақ тілін үйретудің белгілі бір теориялық және әдістемелік негіздері жасалып жатыр. Алайда ол жұмыстардың нәтижесі кенжелеп келеді. Бұл тілді үйретудің деңгейлерінің (айтылым, тыңдалым, жазылым, оқылым, тілдік бағдар) арасында тепе-теңдік пен басымдылықтардың дұрыс белгіленбеуінен болуы әбден мүмкін. Осы кезге дейін біз тіл үйретуде тілдік бағдарға, оқылымға және жазылымға көп көңіл бөліп келдік те, айтылым мен тыңдалым дағдысының меңгертілуі біраз кешеуілдеп жүрді. Сол себепті грамматикалық білімі жеткілікті, бірақ өз ойын ауызша жеткізуде қиналатын үйренушілердің қатары көбейді. Сондықтан тіл үйренуде айтылым дағдысына жіті көңіл бөлінуі керек. Ол үшін, әрине, сөз мәдениетіне соқпай кетпеске болмайды. Сөз мәдениеті қандай тіл үйренуші болмасын, мейлі ол тілді ана тілі деңгейінде меңгеруші немесе енді бастап үйренуші болса да өте маңызды. Себебі қазір заман талабына сай шаршытоп алдында еркін сөйлей алатын мамандар аса қажет.

Мақалада өзгетілді аудиторияға сөз мәдениетін меңгертудің өзіндік ерекшеліктері туралы сөз етіледі. Тілді шет тілі ретінде меңгертудегі «сөз мәдениеті» ұғымы жайында айтылады.

Кілтті сөздер: өзгетілді аудитория, сөз мәдениеті, лингвомәдениеттану, әлемнің тілдік бейнесі.

ДУЙСЕБЕКОВА Ж., НУРЖАНОВА А., СУЛЕЙМЕНОВА Ж. ЛИНГВОДИДАКТИЧЕСКАЯ ОСНОВА ПРЕПОДАВАНИЯ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ ИНОСТРАННЫМ СТУДЕНТАМ

Одной из предпосылок развития государственного языка является преподавание казахского как иностранного. На сегодняшний день, можно сказать, разрабатываются теоретико-методологические основы преподавания казахского языка представителям других национальностей. Но результаты проделанных работ даются с трудом. Это связано с неправильным распределением баланса и приоритетов между этапами (говорение, слушание, письмо, чтение и грамматика) преподавания языка. До сегодняшнего дня акцент делался на освоении грамматики, чтения и письма, а говорение и слушание отодвигались на второй план. И в результате увеличилось число тех, кто при отличном знании грамматики языка, затрудняется устно донести свою речь. Поэтому при преподавании языка должное внимание должно уделяться говорению. Для этого, конечно, нельзя обойти культуру речи. Культура речи, несмотря на уровень освоения языка, является важным его аспектом, тогда как в обществе приветствуются те специалисты, которые свободно могут выступать публично.

В статье говорится о специфичности преподавания культуры речи иностранным студентам и о понятии «культура речи» в методике преподавания языка как иностранного.

Ключевые слова: иностранная аудитория, культура речи, лингвокультурология, языковая картина мира.

УДК 372.881.161.1

Г.У. КУНАКОВА

Казахская академия транспорта и коммуникаций имени М.Тынышпаева

**РАЗВИТИЕ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ КАК ОСНОВА
КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ-КАЗАХОВ**

В свете современных требований дня, изложенных в государственных документах РК, становится актуальным вопрос подготовки образованной молодежи, которая должна овладеть казахским языком как государственным, русским языком как официально-деловым, английским языком для сферы экономики, чтобы быть конкурентоспособной в мире. Одним из ключей образованности является умение находить нужную информацию на том или ином языке, воспринимать, осмысливать и уметь продуцировать собственную речь в виде монолога или диалога. Противоречие наблюдается в том, что студенты гуманитарных специальностей поступают в вуз с недостаточно сформированными навыками речевого общения в силу освоения школьной программы в неполном объеме по различным причинам. В статье описана методика работы по развитию монологической речи студентов-казахов на занятиях русского языка. В течение семестра согласно технологической карте ставится задача планомерного формирования речевых навыков, необходимых для успешного построения студентами монологической и диалогической речи.

Ключевые слова: *речевое общение, монолог, методические приемы работы.*

Введение

Глава государства – президент РК Н.А. Назарбаев в своей статье «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» от 12 апреля 2017 года выделил несколько направлений модернизации сознания как общества в целом, так и каждого казахстанца, где одним из важных он считает, что «... любому казахстанцу, как и нации в целом, необходимо обладать набором качеств, достойных XXI века. И среди безусловных предпосылок этого выступают такие факторы, как компьютерная грамотность, знание иностранных языков, культурная открытость»¹. Реализация поставленных задач зависит от ценностных установок молодежи, которая должна стремиться к повышению своего образования. С этой целью в стране активно развернута программа трехязычного образования населения, что должно привести к искомым ожиданиям сформированности культа знаний у молодежи. В данной триаде языков немаловажную роль играет русский язык как язык меж-

национального общения.

Занятия по русскому языку на 1-м курсе направлены на развитие одной из ключевых компетентностей – коммуникативной, которая проявляется в готовности находить необходимую информацию, представлять и уметь отстаивать свою точку зрения в диалоге, в публичном выступлении на основе признания разнообразия мнений и уважительного отношения к ценностям других людей. Навыки речевого общения играют важную роль в усвоении вузовских дисциплин, так как создают возможности для активного и осмысленного участия студентов в общественной жизни как внутри, так и вовне университета.

Основная часть

Наши наблюдения, полученные в ходе практической преподавательской деятельности, показывают, что студенты 1-го курса в большинстве своем довольно слабо владеют навыками русской речи: в диалоге они обычно являются отвечающей стороной, причем отвечают одним словом

¹ Статья Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» от 12 апреля 2017

и затрудняются в составлении вопросительных предложений, а в монологе описание предмета в большинстве случаев ограничивается одним-двумя предложениями, пересказ представляет собой дословное повторение текста, при конструировании самостоятельного высказывания учащиеся испытывают большие затруднения. Хотя по учебной программе общего среднего образования по русскому языку определены такие требования к коммуникативной деятельности учащегося, как:

– адекватно воспринимать устную речь и передавать содержание прослушанного текста;

– осознанно и бегло читать тексты различных стилей и жанров, уметь проводить их анализ;

– владеть монологической и диалогической речью, уметь вступать в речевое общение;

– уметь использовать различные языковые средства в соответствии с их выразительностью и уместностью;

– использовать различные источники информации.

Вследствие этого на практических занятиях согласно учебной программе русского языка для 1-го курса необходимо уделять огромное внимание развитию речевых навыков как средству общения. Закономерно, что устная речь, то есть говорение, имеет особое значение при обучении живому языку. Она является основным критерием оценки владения языком, а также становится стимулом к освоению русского языка.

Говорение реализуется в двух видах – в монологе и диалоге. Разделение основывается на роли участников общения в реализации высказывания. В монологе у каждого участника коммуникации своя функция: он либо передает информацию, либо принимает ее. Таким образом, монолог и является «чистым» говорением. Монолог – это речь одного лица, обращенная к кому-то, в которой необходимо точно, полно, доступно выразить свою мысль [1, с.94].

Монологическая речь имеет ряд особенностей. Во-первых, при монологе говорящий строит план своего высказывания, отбирает языковые средства, формирует и развертывает высказывание. Во-вторых, монологическая речь должна быть связанной и последовательной. Умение строить связный текст есть показатель владения устной речью.

Монологическая речь может быть двух видов: репродуктивной и продуктивной. Репродуктивная речь – это устный или письменный пересказ прослушанного или прочитанного текста. Продуктивная речь – это говорение на заданную тему. При обучении монологической речи чаще всего ограничиваются только репродуктивным говорением. Конечно, это необходимая форма речи и в учебном процессе, и в свободном общении. Однако продуктивное говорение имеет огромное значение, так как оно обусловлено окружающей реальностью и деятельностью человека. При репродуктивном говорении тема, содержание и языковые средства задаются воспроизводимым текстом. Продуктивное высказывание – это самостоятельная деятельность учащегося. Поэтому на занятиях русского языка ставится цель развития продуктивной монологической речи студентов.

Необходимость обучения монологу вызвана тем, что в этом виде речи сконцентрированы все те умения и навыки, которыми должны овладеть студенты: правильным произношением, определенным словарным запасом, моделями синтаксических конструкций предложений, конструированием связной речи. Владение монологической речью позволяет студентам уверенно излагать свою мысль, что является необходимым условием для дальнейшего успешного обучения [2].

В первые месяцы обучения в стенах университета студенты испытывают серьезные затруднения в вопросах собственно коммуникации. Они получают задание, но не сразу могут понять его сути. При выполнении коллективного задания не мо-

гут согласовать свою позицию и действия с другими участниками, не могут отстаивать свою точку зрения, строить хороший монолог. Студенты затрудняются свободно говорить, испытывают стеснение перед аудиторией, выступать с сообщением. Диагностика их устной речи показала, что они испытывают затруднения и в таких вопросах, как умение слушать другого человека, беднота выразительных языковых средств, нехватка словарного запаса, односложность при ответе и др.

При разработке технологической карты преподавания практического курса русского языка в 1-м семестре учебного года нами был определен перечень учебно-коммуникативных умений студентов для актуализации коммуникативной компетентности:

1–3 неделя

- давать краткие и развёрнутые ответы на вопросы;
- пересказывать;
- излагать текст по готовому плану;
- участвовать в учебном диалоге;
- организовывать работу в группе;
- распределять работу при совместной деятельности;
- писать эссе, отзывы.

4–6 неделя

- различать стили речи и их языковые средства;
- создавать тексты различных типов: повествование, описание, рассуждение;
- задавать вопросы разного вида;
- вести диалог;
- кратко формулировать свои мысли;
- выступать перед аудиторией с презентацией на заданную тему;
- рецензировать устный ответ, сообщение.

7–8 неделя

- составлять сложный план;
- комментировать текст;
- уметь вести дискуссию, диалог;
- выслушивать и объективно оценивать другого;
- выступать перед аудиторией;
- рецензировать устный ответ,

сообщение.

9–10 неделя

- составлять сложный и тезисный планы;
- готовить доклады, рефераты;
- выступать перед аудиторией;
- рецензировать устный ответ, сообщение.

11–12 неделя

- делать сообщения, презентации на разные темы с использованием различных источников;
- участвовать в дискуссии;
- составлять конспект текста, выступления;
- выступать перед аудиторией;
- рецензировать устный ответ, сообщение.

13–15 неделя

- писать заметки в студенческую газету, автобиографию;
- писать эссе реферативного характера;
- вести полемику, участвовать в дискуссии;
- быть корректным к мнению других;
- уметь донести своё мнение до других.

Для реализации поставленной цели по развитию русской монологической речи нами на занятиях русского языка применяются следующие основные методические приёмы:

1. Анализ текста.

а) анализ исходного текста проводится для того, чтобы студенты уяснили, о чём и как говорится в тексте, на основе которого им предстоит создать свой текст. Осмысление содержания и структуры текста – условие его успешного воспроизведения. Поэтому в процессе беседы по тексту важно ставить такие вопросы, которые помогли бы им определить основную мысль автора, выделить главное, основное, установить последовательность развёртывания событий, их причинно-следственную связь, структуру текста, особенности его языкового оформления. Анализ содержания и структуры исходного текста, как правило, завершается составлением его плана.

б) анализ текстов на этапе подготовки к эссе «использование образца». Анализ образца позволяет познакомить студентов с особенностями предстоящего высказывания; организовать поиск и подвести их к осознанию важных речеведческих понятий.

Большое значение при подготовке устных высказываний имеют «звучащие» образцы устной речи, которые можно найти на соответствующих сайтах в интернете, а также готовые аудиозаписи на дисках. Их использование позволяет привлечь внимание студентов на звуковые средства выразительности устного слова, такие, как основной тон высказывания, темп, громкость и т.д.

в) редактирование своего и чужого текста. Анализ недочётов предполагает поиск правильного, лучшего варианта выражения мысли и завершается исправлением предложенного для анализа текста.

г) анализ подготовленных студентами высказываний, их обсуждение-беседа, в процессе которой подводятся некоторые итоги определённого этапа работы. В процессе обсуждения устных высказываний студенты усваивают требования, которые предъявляются к устным и письменным высказываниям, и привыкают самокритично относиться к своей речи. Кроме того, участвуя в беседе-обсуждении, они учатся слушать, делать наброски и выступать в условиях, близких к тем, которые существуют в жизни.

2. Составление плана.

Особенность этого приёма состоит в том, что он одновременно является способом речевой деятельности. Этот приём можно использовать в тех случаях, когда проводятся коллективные наблюдения и студенты вводятся в процесс собирания материала и его фиксации. По мере того как студенты овладевают умением планировать высказывание и собирать к нему материал, коллективное составление плана перестаёт использоваться как приём.

3. Составление композиционной схемы высказывания.

Используется при ознакомлении с новым типом текста или новой композиционной формой речевого произведения. Композиционная схема может быть словесной и графической. Например, схема рассуждения: 1) тезис; 2) доказательство; 3) вывод. В процессе работы над конкретным высказыванием студенты сами превращают композиционную схему в план, что является предпосылкой, обеспечивающей самостоятельность высказывания.

4. Приём «Лекция по плану». Цель приёма: активизация внимания студентов к содержательной стороне речи. Им заранее представляется план, таблица, схема лекции. Перед студентами ставится задача слушать лекцию преподавателя, выбрать и записать материал, соответствующий каждому пункту плана в виде тезисов или кратких предложений. Можно попросить выписать даты, места жительства и т.д. Затем проводится анализ работ.

5. Приём «Анализ заранее подготовленных высказываний». Цель: научить слушать высказывание товарища, развивать внимание и культуру слушания. Каждая группа получает предварительно задание: одни следят за тем, как говорящий раскрывает тему высказывания, другие – за языковым оформлением излагаемого, третьи – за тем, как выступающий использует определённые средства выразительности речи. Замечания записываются по ходу изложения, то есть делаются наброски, которые будут использоваться при обсуждении. Затем даётся время для подготовки анализа выступления. Студенты приводят в систему записанное, продумывают устную рецензию (у каждого имеется памятка для анализа устного выступления).

Заключение

Вышеописанные методические приемы работы находят свое продолжение в выполнении самостоятельных работ обучающихся. Так, согласно разработанной под научным руководством ректора КазУМОиМЯ им. Абылай хана, профессора Кунанбаевой С.С. концепции самостоятельной работы в СРО включаются письменные работы, проб-

лемные вопросы, проектные работы, кейс-задания и др., которые также целенаправленно развивают монологическую речь студентов. Выполненные СРО в течение 1-го семестра 2017/18 учебного года наглядно демонстрируют, насколько вырастает уровень подготовленности студентов при предъявлении оптимальных и разумных требований по последовательному наращиванию сложности заданий, влияющих на монологическую речь студентов. Так, студентка Б. 1-го курса факультета международных отношений представила монолог по теме «Функциональный тип речи – описание», где содержание речи построила на достопримечательностях своего края Кызылординской области, правильно употребляя обстоятельственные слова места и времени в конструкциях предложений. Дру-

гая студентка Ж. при изучении темы «Функциональный тип речи – повествование» в занимательной форме рассказала о своем режиме дня, соблюдая последовательность действий, совершаемых ею повседневно. Кроме того, ею были использованы компьютерные технологии, помогающие интересно презентовать свой материал, что позволяет нам заявить о междисциплинарных связях учебных дисциплин на 1-м курсе.

Таким образом, приведенная система методических приемов и видов работ по развитию русской монологической речи является основой для формирования коммуникативной компетентности студента, что позволяет сделать вывод о развитии способностей каждого студента, что, в свою очередь, влияет на повышение качества образования.

ЛИТЕРАТУРА

1. Чеснокова М.П. Методика преподавания русского языка как иностранного: учебное пособие. – М.: МАДИ, 2015.
2. Азимов Э.Г., Шукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). – М.: Издательство ИКАР, 2009.

REFERENCES

1. Chesnokova M.P. Methods of teaching Russian as a foreign language: a training manual.– М.: MADI, 2015.
2. Azimov E.G., Schukin A.N. A new dictionary of methodological terms and concepts (theory and practice of teaching languages). – М.: IKAR Publishing House, 2009.

ҚОНАҚОВА Г.Ө. ҚАЗАҚ СТУДЕНТТЕРІНІҢ КОММУНИКАТИВТІ ҚҰЗЫРЕТ-ТІЛШІ НЕГІЗІ РЕТІНДЕ МОНОЛОГ СӨЙЛЕУДІ ДАМЫТУ

ҚР-ның мемлекеттік құжаттарында баяндалғандай, қазіргі заманғы талаптарға сәйкес білімді жастарды даярлауда қазақ тілін мемлекеттік, орыс тілін ресми-іскерлік, ағылшын тілін экономика аясында қолдану ретінде меңгеруі тиіс. Мәселе өзекті болып отыр, себебі жаһанданған әлемде бәсекеге қабілетті болу үшін қажет. Білім беру кінттерінің бірі – белгілі бір тілде қажетті ақпаратты таба білу, монолог немесе диалог түрінде өз сөзін түсіне білу, ұғыну және елестету. Осы тұста карама-қайшылық туындап отыр, себебі ЖОО-на гуманитарлық мамандықтар бойынша студенттердің мектеп бағдарламасын әртүрлі себептермен толық көлемде меңгермеуіне байланысты тілдік қарым-қатынас дағдыларының жеткіліксіз қалыптасқан дағдыларымен келіп түсетіні байқалады. Мақалада орыс тілі сабақтарында қазақ студенттерінің монолог сөйлеуін дамыту бойынша жұмыс әдістемесі сипатталған. Семестр бойы технологиялық картаға сәйкес студенттердің монологтық және диалогтық сөйлеуін сәтті құру үшін қажетті тілдік дағдыларды жоспарлы түрде қалыптастыру міндеті қойылады.

Кілтті сөздер: сөйлеу қарым-қатынасы, монолог, жұмыс әдістемесі.

KUNAKOVA G.U. DEVELOPMENT OF MONOLOGUE SPEECH AS THE BASIS FOR THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF KAZAKH STUDENTS

New requirements set out in the state documents of Kazakhstan accentuate the importance of training competitive young people proficient in Kazakh as the state language, Russian as the official business language, and English as the language of the global economy. One of the keys for education is the ability to find the necessary information in a particular language, to perceive, comprehend, and be able to produce own speech in the form of a monologue or dialogue. The contradiction lays in the fact that students entering humanitarian specialties at the University possess poorly formed speech communication skills because, for various reasons, they have not mastered the school curriculum in full. The article describes the methodology for the development of monologue speech of Kazakh students in Russian language classes. According to the technological map, the task for the semester is a systematic formation of speech skills necessary for the successful construction of monologic and dialogic speech of students.

Keywords: speech communication, monologue, work methods.

ӘӨЖ 372.891

К.Д. КАЙМУЛДИНОВА¹, Н.Д. ШАКИРОВА¹, А.Д. ШАКИРОВА²

¹ Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық Университеті

² І. Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті

КЛИМАТТЫҚ ҮРДІСТЕР ЖАЙЛЫ ТҮСІНІКТЕРДІ ЛОГИКАЛЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАУ АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Мақалада авторлар Қазақстан Республикасының географиядан жаңартылған білім беру жағдайында тақырып бойынша білім беру барысында, атап айтқанда, оқу материалдары көлемді, түсінуге күрделі болатын жағдайда туындаған мәселелерді шешу жолдарының бірі ретінде тиімді педагогикалық технологияларға, нақтырақ логикалық құрылымдауға жүгінуді ұсынады. Жалпы білім беретін мектептердегі география пәнінде қарастырылатын «Физикалық география» бөліміндегі «Атмосфера» тақырыбы мазмұны бойынша күрделі әрі көлемді болып келеді. Алайда оны меңгеруге бөлінетін уақыт көп емес екендігін ескере отырып, педагогикалық әдістің артықшылықтарын, принциптерін, құру алгоритмін климаттық үрдістер жайлы түсініктерді қалыптастыру мысалында қолданудың негіздемесін қарастырады.

Мақала логикалық құрылымдау педагогикалық технологиясын толығымен талдап, құру принциптері, нұсқаулық алгоритмі беріліп, әр түрлеріне тоқталып, тиімді тұстарын айқындап, әдісті климаттық түсініктерді қалыптастыру мақсатында пайдалану мүмкіндіктерін көрсетіп жазылған. Ең жоғары нәтижелерге қол жеткізу мақсатында логикалық құрылымдауды қолданудың әдістемесін береді.

Кілтті сөздер: педагогикалық әдіс, климаттық үрдістер жайлы түсініктер, логикалық құрылымдау, сызба, сурет, тірек-сызба, модель, құрылымдау алгоритмі.

Кіріспе

Қазіргі таңда ақпарат өте көп, алуан түрлі және ұдайы өзгеріп тұрады. Білім алушылар үшін ақпарат тасқыны қолжетімді болғанымен, осы ақпарат легінде қайсысының маңыздырақ екенін анықтай

алмай, бағдардан ауысатын жағдай туындайды. Мұндай жағдайда, оқу құралдары да заман талабына сай болуы қажет, дегенмен оқу материалдары көлемді, түсінуге күрделі болатын жағдайлар кездеседі. Бұл білім алушылар тарапынан оқу материа-

лын толығымен оқып, меңгеруге уақыт бөлгісі келмейтін келеңсіз мәселеге алып келеді. Дәл бұл мәселе түрлі технологиялар көмегімен жан-жақты шешімдер ұсынатын педагог-әдіскерлердің міндеттері аясына кіреді.

Жалпы білім беретін мектептердегі география пәнінде оқушыларда климат жайлы түсініктер қалыптастыру – өте күрделі үрдіс. «Атмосфера» тақырыбы мазмұны бойынша күрделі әрі көлемді болып келеді, алайда оны меңгеруге бөлінетін уақыт көп емес. Мұндай жағдайда ең тиімді педагогикалық технологияларды қолданудың маңызы артады.

Біз бұл жағдайда ең тиімді әдіс ретінде тақырыпты жалпы логикалық құрылымдау жүргізіп, әрі қарай оның жеке элементтерін сабақтың таптырмас көрнекілігі болатын сызба түріне келтіру деп есептейміз. Логикалық талаптарға сүйене отырып, мұғалім құрылымдық тірек-сызба береді, яғни ары қарайғы ақпарат тізбектеліп, оқушының меңгеруіне қолайлы бола-

ды. Білім алушының ұзақ мерзімді есінде сызбалық құрылым сақталып қалады. Өйткені тірек-құрылымсыз жан-жақтан ағылып келіп жатқан білімді реттеу мүмкін де емес. Ұсынып отырған әдісіміз бойынша барлық тарап ұтымды жағдайда болады. Мұғалім уақытын үнемдейді, барлық дерлік оқушыларда түсінік қалыптасады, оны рефлексиядан оңай анықтауға болады. Ең бастысы, бұл әдіс жаңартылған білім жағдайындағы мұғалімнің оқушыларға бағыт беру талабын қанағаттандырады.

Негізгі бөлім

Білім алушыларға материалды жеткізудің бірнеше ережесі бар. Шектеу ережесі бойынша кез келген ойдың басы мен аяғы нақты шектелу керек, яғни құрылымды жасайтын жақтаулармен қоршалуы керек [1]. Ішкі құрылымдауға ыңғайлы тізбек ережесі көмегімен біз білім алушылардың ақпаратты қабылдап, ыңғайлап, есте сақтауы үшін реттеп береміз. Оқу материалын құрылымдауда тірек-сызба жасау алгоритмі келесідей (1-сурет).

1-сурет – Оқу материалын құрылымдауда тірек-сызба жасау алгоритмі

«Климат түзуші факторлар» тақырыбын мысалға келтірейік [2]: төмендегі құрылымның қарапайымдылығына қарамастан, ішінде аса маңызды көп ақпарат шифрленіп тұр (1-кесте).

Логикалық-құрылымдық жүйе құру келесіндей кезеңдерден тұрады. Біріншісі – операциялық, мұнда оқу материалын түйінді идея және тезистер түріне келтіру ар-

қылы аналитикалық үрдіс жүргізу. Екінші кезең – белгілік-танбалық. Мұнда құрылымдалған оқу материалы өңделеді. Бұл үрдісте ауызша мазмұнды қысқартудан пайда болған түйінді ойлар мен тезистер ядро және ақпараттық орбиталар пішініне енгізіледі (2-сурет).

Үшінші кезең – білім алушылардың өздерінің модель жасауы немесе жетіспеген

1-кесте – Климат түзуші факторлар құрылмасы

Климат түзуші факторлар	Географиялық ендік	Атмосфера циркуляциясы	Жер бедерінің сипаты	Мұхиттар мен теңіздер	Төсеніш беттің сипаты
Басты назар аударатын мәселе	Тура, шашыранды жиынтық радиация, жылу балансы $\phi = 90^\circ - \alpha$ α - түсу бұрышы	$T - d$ $D - t$	Жер бедері биіктігі, изо сызықтардың рельефті қайталауы	Мұхиттар мен теңіздердің қашықтығы, мұхиттағы ағыстар	Жылу өткізгіштік, жылу сыйымдылық, альбедо

2-сурет – Белгілік-таңбалық құрылымдау кезеңі

блоктарды толтыруы. Берілген оқу материалы бойынша сызба құру оның мазмұнындағы түпкі ойды бөліп алып, көлемді теориялық білімді меңгеруге көмектеседі; жаңа ақпараттың жеке бөліктерінің жиынтығына баға беруге, байланыстарын орнатуға, сәйкестендіруге; материалды логикалық өңдеуден өткізуге мүмкіндік береді. Сабақтың ұйымдастырылуында да артықшылықтар байқалады: уақыт үнемделуі, жүйелі түрде әрі толыққанды білім меңгерілгендігін тексеру.

И.В. Трайнев бойынша логикалық құрылымдаудың принциптері мыналар [3]: ықшамдылық – тек қажетті элементтерді кескіндеу; жалпылау және бірегейлік; мағынасы басты элементке акцент жасау –

акцентті өлшеммен, түспен, пішінмен күшейту; автономдылық – жеке элементтерді нақты оқшаулау және шектеу; құрылымдылық; кезеңділік; үйреншікті ассоциациялар мен стереотиптерді пайдалану.

Үйлесімділік, толыққандылық, шешімнің функционалдылығы композициялық құралдар көмегімен іске асады: композициялық байланыс жалпы және құрамдас бөліктерді айқындаудан, бөліктер мен бөлшектер иерархиясын құру мен басты және қосымшаны таңдаудан тұрады; негізгі шарт – бөліктердің басты орталыққа қатысты теңдей орналасуы, элементтер саны 7-ден асуға болмайды, асатын жағдайда олар топтарға бөлінуі қажет. Элементтер тізбегінің ритмділігі де сақталған жөн:

олардың тармақтары әдемі үйлесімділік тауып, орталық топтарға акцент күшейтілгені жөн (3-сурет).

Бір тақырып барысында аса көп сызбаның қолданылуы да дұрыс емес. Неғұрлым аз, бірақ білімді жинақтап қамтылуы жоғары сызбаның орын алғаны дұрыс.

Логикалық-графикалық сызбаның рәсімделуі білім алушының материалды қабылдап, түсініп, есте сақтауы іске асатындай болуы керек. Көру қабілетіміз ойымыздағы бейне арқылы жеке элементтерді тұтас фигураларға біріктіреді. Сондықтан, оқу материалының игерілуі үшін бүкіл сызба фигурасы бейнесі құрылуын қамтамасыз етуіміз керек.

Аксессуарлар ретінде жүретін байланыстырушы линиялар пішіні мен түсі әртүрлі болады (4-сурет).

Өз кезегінде бұл ұғымдық қатынасты көрсету арасында қандай да бір ерекшелік береді. Ұғымдар байланысына түсінік беру қызметін атқарады. Географиялық жүйелер арасында, соның ішінде климаттық үрдістердегі байланыстарды географалым А.А.Бобков шебер пайдаланған. Ол [4] байланыстырушы бағдар арқылы бүкіл жаһандық климатты реттеуші кері байланыстарды көрсетуде тиімді қолданады. Өзінің кітабында жаһандық климатты реттеуші кері байланыстар сызбасын береді.

Жақсы сызба деп эстетикалық талап-

тарға жауап беруді де айтуға болады. Жақсы сызба – түсінуге қажетті ұғымдар қатынасының оңай көрінуі, анықтылығы.

Материалды жақсы түсіну үшін ұғым пішіндерін асимметриялық қалыпта беру керек, өйткені ерекше нәрсе есте сақтауға ыңғайлы.

Изоморфтық (біркелкілік) пішінде бөліктер жалпы фоннан оқшауланып тұруы керек. Мысалы, атмосфералық құбылыстарға: кемпіркосақ, полярлық шұғыла, сағым, қоралану, найзағай жатады. Бірақ найзағайды бөлектеу пішінмен шектейміз, өйткені тізімдегі өзге құбылыстар таза атмосфералық оптикалық құбылыстарға жатса, найзағай – алып электрлік ұшқынды разряд беретін кешенді атмосфералық құбылыс.

Шиыршықты байланыстарды оңай елестету үшін тағы бір нұсқа ретінде әріптік бейнелеуді пайдалануды құп көреміз. Мысалы, жер бетіне келіп түсетін және белгілі бір себептермен жоғалатын радиация арасындағы айырма радиациялық баланс R-ді мына тендеу түрінде жазамыз.

$$R = S + D - O - E_{ж} + E_{А}$$

Мұндағы: S – тура күн радиациясы, D – шашыранды радиация, O – шағылысқан радиация, E_ж – жер бетінің сәулеленуі, E_А – атмосфераның кері сәулеленуі;

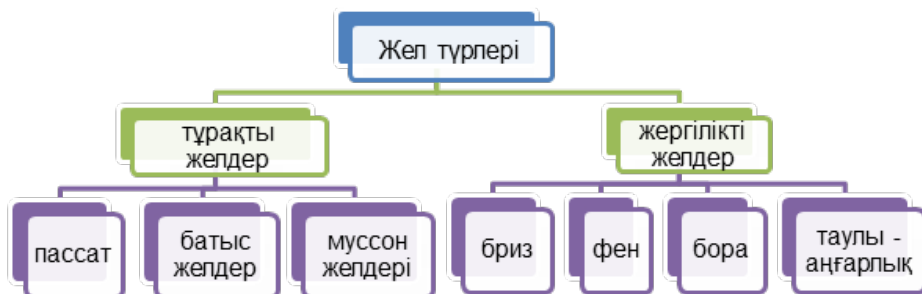
3-сурет – Жергілікті жер ауа райына бақылау жүргізу алгоритмі

Көп ақпаратты мәтінде әртүрлі формадағы «тұтас-бөлік» қатынасын тани білу керек, яғни сөзбен қапталған қапшық

астынан шын мәнінде қайсысы бөлік, қайсысы негізгі ұғым екенін анықтау маңызды (5-сурет).

4-сурет – Аксессуарлар жүретін байланыстырушы линиялар пішіні мен түсі

5-сурет – Жел түрлері құрылымдық сызбасы

Ақпаратты ықшамдау үрдісінде ойдың аналитикалық-синтездік әрекетінің нәтижесінде нысан жайлы жан-жақты білім жиналып, нақтырақ жеке бөліктері тереңірек қарастырылады, орын алған байланыстар мен заңдылықтар түсініліп, ой түйінделеді, сызба немесе модель күйіне келтіріледі. Н.Н. Баранский айтуы бойынша, сызба – бұл қысқаша ой-толғамның иллюстрациясы [5]. Модельдеу арқылы ойлау танымға терең бойлап, зерттеушінің қателеспеуіне бағдар болады [6]. Ол басты кескіні көрсетілген өте қарапайым сызба не суреттен тұруы мүмкін. Ойлау активтенген сайын, модель де күрделене, шиыршықтана түсуі мүмкін.

Климат бірқатар метеорологиялық элементтермен сипатталады, олар өз кезегінде сандық көрсеткіштер арқылы берілетіні белгілі. Оларды анализдеу үшін өңдегенде тиімді, әрі кең таралған графикалық модельдеу дағдысын қалыптастыру бойынша жұмысты вербалды-графикалық өзара әрекеттестік жүйесі арқылы оқу материалы негізінде іске асырылады. Құрылымдап, сызбаға келтіруді білім алушыларға мына жағдайларда қолданған тиімді:

– Ұзақ ауызша түсіндірудің орнына сызба, сурет салу;

– Талқыланып отырған нысан жайлы адекватты ой қалыптастыру;

– Тиянақты түсінікке жету жолы ретінде;

– Әдетте үлкен мәтінді қысқа қайырып, байланыстар мен қатынастарын көрсету үшін;

– Ойлаудағы қатені табу үшін, сызба салуға жүгіну;

– Ойлау кезеңдерін бейнелейтін үлгілерге жүгіну.

Материалды визуализациялау – дидактиканың алтын ережесі – көрнекіліктің де талабы болып табылады.

Білім алушылардың өздеріне құрылымдау тапсырылған жағдайда жұмыс істеудің мына кезеңдерін сақтаған жөн: мәліметтерді екі түрлі түспен өңдейді – бір түспен негізгі түйінді түсініктер белгіленсе, екінші түспен сол түйінді сөздерді түсіндіретін ойлар сызылады. Екінші таза қағазға түйінді сөздер жазылып құрылымды салып көрсетудің амалдары қарастырылады. Бұл құрылымдар сызықты, тізбекті, бұталанған, жүйеленген, индуктивті, дедуктивті, тіпті образды да болып кетуі ықтимал (пирамида, саты).

Климаттық түсініктерді қалыптастыру барысында ойлау үрдісін графика ті-

ліне көшіргенде мына ережелерді ұстануды ұсынамыз: Эмоционалдық-сезімдік қабылдаудың барлық түрін қолдану; Элементтердің ықшам орналасуына мән беру; Байланыстарды бағдарлармен көрсету; Ақпараттарды кодтау, шифрлеу; Кескін, сурет, сызба, модель барынша анық болуы; Ойдың иерархиясын, бірізділігін сақтау; Үш не одан да көп түс қолдану.

Сурет салуға оңай, әрі белгілі бір географиялық ойды қарапайым түрде жеткізіп, білім алушылардың түсінуіне қиын

құбылыстарды меңгеруге, берілген мәтінді түсінуге көмектесуі керек [7]. Сурет көмегімен таудың жауын-шашынды ұстап қалуын, күнгей, теріскей беткейлерде жауын-шашын мөлшерінің әртүрлі түсуін, ауа-массаларының қозғалысын, олардың кездесуін, жылы және суық массаларының келуін, соның салдарынан жауын-шашын түрлерінің түрлі сипатын; циклон, антициклонның пайда болып, дамуын бейнелеп көрсеткен тиімді (2-кесте).

2-кесте. Жылы фронт қалыптастыратын ауа-райы сызбасы

	Фронт алдында	Фронт кезінде	Фронттан кейін
Ауа райы	Ұзақ уақыт қар не жауын жаууы	Жауын аяқталады	Жеңіл жауын
Бұлттылық	Кезегімен Сі, Cs, As, Ns	Аласа қабатты-жауынды бұлттар	Қабатты және қабатты-бұдақты
Жел	Күшейеді және сағат тіліне қарсы бағытын өзгертеді	Сағат тілі бағытына бұрылады	Бағыты мен күші тұрақты
Қысым	Төмендейді	Ең төменгі мәнге ие болады	Өзгерістер айтарлықсыз
Температура	Тұрақты немесе жоғарылайды	Жоғарылайды	Өзгермейді, сәл жоғарылайды
Көру мүмкіншілігі	Жақсы	Тұман әсерінен төмен	Тұман не сіркіреме жауыннан төмен

Жылы фронт кезіндегі ауа райында болатын өзгерістердің өзін жүйелеп сызба түріне келтіріп беріп, білім алушыларға сурет сызбасын салуды тапсырма қылып беруге болады. Тапсырма орындалған жағдайда, жылы фронт түсінігі толығымен қалыптасып, суреті сызылған соң, орындаушының тұжырымға өздері келгендей сезімін сыйлап, ары қарайғы жетістікке жетелейді.

Қорытынды

Мақаламызда логикалық құрылымдау педагогикалық технологиясын толығымен талдап, құру принциптері, нұсқаулық

алгоритмін беріп, әр түрлеріне тоқталып, тиімді тұстарын айқындап, әдісті климаттық түсініктерді қалыптастыру мақсатында пайдалану мүмкіндіктерін көрсетіп жаздық.

Жоғарыда талданып, сипатталған әдісті сабағын тиімді жолмен өткіземін деп талпынған ұстаздарға ұсынып отырмыз. Бұл педагогикалық технология түрі логиканы, таным үрдістеріндегі бірізділік реттілікті ұстануды пайдалануға негізделген. Құрылымдалған, реттелген білімі бар жас зерттеуші тәжірибеде, өмірде ұтымды пайдалана алады деп сенеміз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения. – Алматы, 2009.

2. Әбілмәжінова С., Қаймулдинова К. География 8-сыныбына арналған оқулық. – Алматы: Мектеп, 2018.
3. Трайнев И.В. Учебные деловые игры в педагогике, экономике. – Владос, 2009.
4. Бобков А.А., Селиверстов Ю.П. Землеведение. – М.: Академический проект, 2006.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: уч.пос. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Морева Н.А. Технологии профессионального образования. – М.: Академия, 2005.
7. Каропа Г.Н. Методика обучения географии. – Гомель, 2002.

REFERENCES

1. Mynbaeva A.K., Sadvakasova Z.M. Innovative teaching methods. – Алматы, 2009.
2. Abilmazhinova S., Kaimuldinova K. Textbook on geography of the 8th grade. –Almaty: Mektep, 2018.
3. Traynev I.V. Educational business games in pedagogy, economics. – Vlados, 2009.
4. Bobkov A.A., Seliverstov Yu.P. Geography. – М.: Academic project, 2006.
5. Selevko G.K. Modern educational technologies: a training manual. – М.: Public education, 1998. – 256 с.
6. Moreva N.A. Technologies of vocational education. – М.: Academy, 2005.
7. Karopa G.N. Methodology of teaching geography. – Gomel, 2002.

КАЙМУЛДИНОВА К.Д., ШАКИРОВА Н.Д., ШАКИРОВА А.Д. ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЙ О КЛИМАТИЧЕСКИХ ПРОЦЕССАХ ПОСРЕДСТВОМ ЛОГИЧЕСКОГО СТРУКТУРИРОВАНИЯ

В данной статье авторы рассматривают педагогическую технологию «логического структурирования» как эффективного метода обучения в условиях обновленного содержания географии в Республике Казахстан. В частности, в решении таких проблем, как объемность учебного материала и ее сложность для понимания учащимися. В общеобразовательных школах предметом географии разделом «Физической географии» за короткое время рассматривается тема «Атмосферы», отличающаяся сложным и объемным содержанием материала для усвоения. На ее примере авторами анализируются преимущества, принципы, алгоритм структурирования данного метода и обосновываются их применения в формировании представлений о климатических процессах.

В статье полностью разбирается педагогическая технология логического структурирования, принципы их формирования, дан алгоритм построения по данной теме, и возможности использования в целях формирования климатических представлений. Дается анализ и методика эффективного использования логического структурирования в целях получения наилучших результатов по вышеуказанной теме.

Ключевые слова: педагогический метод, климатические представления о климатических процессах, логическое структурирование, схема, рисунок, опорная схема, модель, алгоритм структурирования.

KAIMULDINOVA K.D., SHAKIROVA N.D., SHAKIROVA A.D. FORMATION OF IDEAS ABOUT CLIMATE PROCESSES THROUGH LOGICAL STRUCTURING

The authors review the pedagogical technology of «logical structuring» as an effective method of teaching in the settings of updated content of geography in the Republic of Kazakhstan, in particular, in solving such problems as the volume of educational material and its complexity for the students.

In secondary school, the topic «Atmosphere» is shortly studied in the subject of Geog-

graphy, section «Physical geography,» though this topic is complex and voluminous. The authors use this example to analyze the advantages, principles, the algorithm of this method of structuring and justify their use in the formation of ideas about climate processes.

The article describes in detail the pedagogical technology of logical structuring, the principles of their formation, provides the algorithm of construction on this topic, and the possibility to use it for the formation of ideas about climate. The authors provide analysis and technique of efficient use of logical structuring to obtain the best results in the mentioned topic.

Keywords: Pedagogical method, ideas about climate processes, logical structuring, diagram, figure, reference scheme, model, the algorithm of structuring

УДК 378.016.02:546=111(574)

Д.А. ҚАСЫМБЕКОВА, А.Б. АРЫНОВА
 Казахский национальный университет имени Абая
**ЭФФЕКТИВНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ХИМИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ
 ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ НЕОРГАНИЧЕСКОЙ ХИМИИ
 НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ**

Статья посвящена актуальной и недостаточно проработанной в отечественной методике преподавания проблеме обучения химической терминологии в неорганической химии на английском языке. Авторами рассмотрены филологические аспекты и особенности образования химических терминов на английском языке, а также предложены различные методики и приемы для их изучения и запоминания.

Показано, что применение игровых и интерактивных методов при изучении терминологии играет огромную роль в преподавании нового материала студентам в рамках данной дисциплины в условиях полиязычного обучения.

Особая роль в химии уделяется упражнениям для формирования у студентов навыков научного стиля речи: лаконичность, ясность и последовательность.

Из возможных трудностей, с которыми встречаются студенты при освоении химического языка, можно отнести неточное знание содержания отдельных терминов, неумение строить предложения в логически последовательной форме, делать их краткими и содержательными. Преодолению этих трудностей способствует работа со словарем и с текстами различных учебников.

Ключевые слова: химия, технология, полиязычное обучение, химическая терминология, терминообразование, префикс, суффикс.

Введение

На сегодняшний день успешное овладение профессиональной лексикой на английском языке является предпосылкой для профессионального роста, продолжения обучения, укрепления сотрудничества с представителями различных стран в избранной области специализации.

Компетентное обучение и содержание обновленной программы обучения нацелено на формирование функционально гра-

мотных граждан Республики Казахстан. На этом фоне полиязычное обучение естественно-математических наук, в том числе предмет химии, является требованием времени. Изучая опыт экспериментальных программ обучения на английском языке математики, химии и биологии в школах-гимназиях выяснилось, что основной проблемой в процессе обучения является специфическая терминология отдельно взятого предмета. Мы, как авторы

статьи, ссылаемся на опыт специализированной гимназии для одаренных детей им. Ю.Гагарина, обучающихся на трех языках с 2008 года.

В химию специфическую терминологию ввел известный французский ученый А.Л. Лавуазье [1]. Терминология – это совокупность терминов, употребляемых в какой-либо области науки. Еще в первых главах школьной программы химии уделяется большое значение начальному ознакомлению с химической терминологией, и более детально при дальнейшем изучении предмета. Например, термины, с которыми знакомится восьмиклассник: отстаивание, декантация, фильтрование, фильтрат, центрифугирование, выпаривание, дистилляция и другие, встречаются при последующем изучении дисциплины.

Изучение основ химии неосуществим без овладения химического языка, так как химический язык широко и активно используется на всех этапах обучения предмета и является важным показателем овладения химическими знаниями учащимся. С помощью химического языка передаются и усваиваются химические понятия, осуществляется запись схем химических процессов.

Однако прежде чем превратить язык в средство обучения, им нужно обладать. Позиция английского языка, как средства общения на всех уровнях жизни общества, в особенности в науке, очевидна. По разным данным до 96% мировой академической литературы публикуется на английском языке [2]. В связи с этим, актуальным является разработка методов обучения химического языка в условиях полиязычного обучения.

Более 1,4 миллиарда людей живут в странах, где английский язык имеет официальный статус. В мире один человек из пяти говорит по-английски на определенном уровне компетентности. Более 70 процентов ученых, как показывают статистические исследования, могут в той или иной мере читать по-английски [2].

Химический язык является предметом

и дидактическим средством обучения химии. Он представляет собой систему химической терминологии, символики, номенклатуры, правил их написания, конструирования, преобразования, истолкования и оперирования.

Практика показывает, что полиязычное обучение благотворно сказывается на когнитивных функциях мозга, а именно на способности воспринимать и познавать информацию. Также стоит отметить, что изучение английского языка позволяет студентам использовать зарубежные ресурсы, в которых в большинстве случаев информации находится больше, чем различных других ресурсах.

Эволюция любой науки допускает наличие упорядоченной терминологии, отражающей понятия, которые она использует. Высокая продуктивность суффиксального способа в процессах терминодеривации объясняется тем, что при суффиксальном терминообразовании термин образуется в итоге определенной формальной операции, результатом которой выступает не только новая форма, но и новое знание (когнитивный аспект суффиксации) [3].

Основная часть

По мнению С.В. Гринева-Гриневича, с точки зрения формы термины делятся на термины-слова (однословные, моноксемные термины) и термины-словосочетания (многословные словосочетания и полилексемные термины) [4]. Состав однословных терминов разнороден, тем не менее, выделяют три основных структурных типа терминов: простые, аффиксальные и сложные термины. К простым (корневым) терминам относятся однословные термины, основа которых совпадает с корнем, например: *gel*, *fibre*, *grain*, *sol*. К аффиксальным относятся однословные термины, основа которых содержит корень и аффиксы, например: *delamination*, *indenter*, *recombination*, *tunneling*. Сложными являются однословные термины, состоящие из нескольких корневых морфем, например: *bacteriochlorophyll*, *bacteriophage*, *chroma-*

tography, magnetoresistance.

Процесс образования новых терминов постоянен, что является следствием появления новых научных идей и направлений, разработкой новой техники, созданием новых технологических процессов.

В английском языке знаменательные слова устроены аналогично словам русского языка: основу его составляет корень, возможны префиксы и суффиксы. Сложение двух простых слов дает сложное. В научном языке есть свои излюбленные, постоянно используемые словообразовательные элементы.

Так, подсчитано, что за последние 35 лет с помощью только 20 префиксов было образовано свыше 14000 новых терминов, которые затем вошли в состав словарей.

В химических текстах часто встречаются термины, образованные с помощью префиксов и суффиксов.

Для ориентации студентов в многочисленных химических терминах была составлена таблица часто встречающихся терминов образованных префиксами (табл.1) и суффиксам (табл.2) в алфавитном порядке. Максимально кратко раскрыли их назначение, и привели примеры.

Таблица 1 – Термины образованные префиксами по неорганической химии

Префикс	Назначение	Примеры
«a»	При отсутствии признака. Когда корень начинается с гласной буквы, используется «an».	Anaerobic – анаэробный Asymmetry – асимметрия
«ampho»	В значении «оба».	Amphoteric – амфотерный, «и тот и другой».
«co»	Для выражения совместного действия, «вместе, совместно с».	Co-combustion – совместное сжигание Cocrystallization – сокристаллизация
«dis»	Имеет значение «нет» и «раздельно и отдельно».	Discharge – разряжать (-ся) Disconnected – разъединенный Dissociation – диссоциация
«de»	Имеет значения «удаление, отделение», «высвобождение, отключение».	Dehydrate – дегидратировать Deactivation – деактивация
«in»	Отрицание. При приспособлении к корню, и в зависимости от первой буквы корню может выступать как «im-» (перед m/b/p), «il» (перед l), «ig-» (перед r).	Insoluble – нерастворимый Immiscible – несмешиваемый Irreversible - необратимый
«inter»	Обозначает «между, среди», «от одного к другому», «взаимно».	Interaction – взаимодействие, реакция Intercrystalline – межкристаллический Interdepend – зависеть друг от друга
«macro»	В значении «большой».	Macromolecule – макромолекула Macroporous – макропористый
«mis»	В значении «неправильно, ошибочно».	Misalignment – смещение Miscalculate – ошибаться в расчете Mismatching – неподходящий
«multi»	Служит для придания корню дополнительного смысла многократности.	Multiacid – многокислотный Multicomponent – многокомпонентный Multiphase – многофазный Multivalence – многовалентность
«non»	Противоположность основному слову. Используется для существительных и прилагательных.	Nonmetal – неметалл Non-gradable – неполярный non-corroding – нержавеющий
«poly»	В значении «много, множественный».	Polyion – полиион Polychromatic – полихроматический

«pre»	Обозначает «до, перед».	Preblending – предварительное смешивание Premix – предварительно приготовленная смесь Preset – ранее установленный, запрограммированный
«pseudo»	В значении «ложный».	Pseudoacid – псевдокислота Pseudoelasticity – псевдоупругость псевдогалогены
«re»	Для обозначения повторяющихся действий.	Reabsorption – реабсорбция, перевоплощение Re-oxidize – заново окислять восстановленную форму
«sub»	Имеет значение «под», «до», «ниже по положению», «в меньшей степени чем», широко применяется в классификации.	Subalkaline – субщелочной Subclass – подкласс
«un»	Противоположность основному слову. Используется с глаголами и причастиями.	Unsaturated – ненасыщенный Unstable – нестабильный

Таблица 2 – Термины образованные суффиксами по неорганической химии

Суффикс	Назначение	Примеры
-able	Способность иметь определенные характеристики	Divisible – делимый Changeable – изменчивый
-ify	Вызвать состояние	Acidify – окисляться Liquefy – сжигать
-less	Отсутствие признака	Colourless – бесцветный
-ness/ess	Состояние, качество	Brittleness – хрупкость Hardness – твердость
-or/er	Субъект действия	Heater – нагреватель Hydrator – установка для гидратации
-tion/ion	Определение понятия процесса	Crystallization – кристаллизация Fermentation – ферментация

При демонстрации занимательного химического эксперимента студенты демонстрируют и комментируют его на иностранном языке или с элементами иностранного языка. Студент в процессе билингвальной коммуникативной деятельности проходит через три основные стадии: подготовительная (мотивация со стороны преподавателя и получение алгоритма действий), основная (подготовка и показ эксперимента с описанием на иностранном языке или с элементами иностранного языка) и итоговая (подведение итогов выполнения задания и обсуждение результатов) [5].

Одним из эффективных методов запо-

минания слов является метод ассоциативных сетей. Он базируется на способности нашего мозга преобразовывать прочитанное в образы, чувства и идеи, а также в способности формировать ассоциативные связи между новой информацией и тем, что нам уже известно.

Смысл упражнения заключается в следующем: студенту нужно взять центральным словом один химический термин и написать его в центре листа, а затем проводить от него линии во все стороны. На конце каждой линии нужно записывать любые слова на английском языке, которые приходят в голову, связанные с центральным термином. Задача студента

заключается в том, что бы записать как можно больше слов, при этом нужно, чтобы ассоциации были в рамках терминологии неорганической химии.

Данное упражнение помогает студенту легче запомнить новую терминологию благодаря построению взаимосвязи между словами; вспомнив одно слово, легко будет вспомнить и другие.

Другой проверенным и эффективным методом, который используется повсеместно довольно продолжительное время, и, который крайне хорошо себя зарекомендовал, является метод по Ярцеву. Данный метод хорошо подходит для студентов преимущественно с визуальным восприятием информации. Идея упражнения заключается в «ленивом» чтении слов, и нацелен он на визуальное запоминание информации. Студенту требуется в тетради записать термины, а также синонимы, антонимы и примеры их использования, и время от времени читать эти слова. Важно отметить, что для более успешного запоминания слов от студента требуется читать профильную литературу, чтобы находить в ней изученные слова, таким образом, активизируя в памяти изученную информацию.

Также есть полезные методики для аудиалов, которые позволяют воспринимать и запоминать информацию на слух. Среди таких методик стоит выделить простое прослушивание слов на подобии методики описанной выше. Данная методика помимо запоминания слов, также позволяет студенту правильно их произ-

носить, убирая акцент.

Еще одним, не менее эффективным методом является «метод мозгового штурма». Безусловным преимуществом этого метода является связь теоретических знаний с практикой. При использовании «метода мозгового штурма» преподаватель формирует проблему, которую необходимо решить. Студенты, в свою очередь, предоставляют решение проблемы не только знанием химии, но и используя химические термины на английском языке, и попутно давая определение конкретному химическому термину. Студентов можно разделить на группы, тем самым придав процессу обучения элементы игры и конкурентной среды.

Конечно, не стоит ограничиваться только данными методиками, существует огромное количество рабочих методов запоминания новых слов, которые можно комбинировать и использовать под индивидуальные особенности студента.

Заключение

Настоящий момент предложенные методики находится на этапе экспериментального внедрения в обучение. Для дальнейшей успешной интеграции в мировую образовательную и экономическую систему данный проект имеет огромное значение. Об этом свидетельствует высказанное мнение Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева на августовском совещании учителей республики: «Внедрение трехязычной системы образования является актуальной на сегодняшний день»¹.

ЛИТЕРАТУРА

1. Соловьев Ю.И. История химии. – М.: Просвещение, 1983. – 368 с.
2. Popova N.G., Beavit A. English as means of scientific communication: Linguistic imperialism of interlingua? // Интеграция образования. – 2017. – Т.21, №1. – С.54-70
3. Борисова Т.Г. Суффиксация как продуктивный способ терминологической деривации // Научный журнал КубГАУ. – 2016. – №122 (08). – С. 1-12
4. Гринев-Гриневич С.В. Терминоведение. Учебное пособие. – М.: Академия, 2008. – 304 с.

¹ Выступление Президента Казахстана на пленарном заседании августовской конференции «Bilim jáne Gylym!» (г. Нур-Султан, 16 августа 2019 года) <https://www.zakon.kz/4981838-vystuplenie-prezidenta-kazahstana-na.html>

5. Кутепова М.М. The World of Chemistry. Английский язык для студентов-химиков. – М.: КДУ. – 2006. – 400 с.

REFERENCES

1. Solovyov Yu.I. History of chemistry. – М.: Enlightenment, 1983. – 368 p.
2. Popova N.G., Beavit A. English as means of scientific communication: Linguistic imperialism of interlingua? // Integration of education. – 2017. – Т.21, No.1. – P.54-70
3. Borisova T.G. Suffixation as a productive way of terminological derevation. Scientific journal of Kubgau. – 2016. – №122 (08). – P.1-12.
4. Grinev-Grinevich S.V. Terminology. Study guide. – М.: Academy, 2008. – 304 p.
5. Kutepova M.M. The World of Chemistry. English for chemistry students. – Moscow: KDU. – 2006. – 400 p.

КАСЫМБЕКОВА Д.А., АРЫНОВА А.Б. БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ХИМИЯНЫ ОҚЫТУ КЕЗІНДЕ АҒЫЛШЫН ТІЛІНДЕ ХИМИЯЛЫҚ ТЕРМИНДЕРДІ ТИІМДІ ҚОЛДАНУ

Бұл мақала отандық білім беру әдістемесіндегі өзекті және аз зерттелген ағылшын тіліндегі бейорганикалық химиядағы химиялық терминологияны оқыту тақырыбына арналған. Авторлар ағылшын тілінде химиялық терминдердің қалыптасу ерекшеліктерін және филиологиялық аспектілерін қарастырған, сонымен қатар оларды зерттеу мен еске сақтауға арналған әртүрлі әдістемелер мен тәсілдер ұсынады.

Көптілдік оқыту жағдайында осы пәннің шеңберінде студенттерге жаңа материалды оқыту кезінде терминологияны зерттеуде ойын және интерактивтік әдістерді қолдану үлкен рөл ойнайтыны көрсетілді.

Химияны оқытуда ғылым тілін жетік меңгеруге әр түрлі жаттығулар көмектеседі. Химия тілі кең мағынада – бұл тек химия тілі ғана емес, сонымен қатар болашақта студенттер меңгеретін көптеген мамандықтарға байланысты пәндер тілі екенін ескеру қажет. Сондықтан тіл бойынша арнайы жұмыс кәсіби тілді меңгеру процесін тездетеді.

Бұл ретте жаттығуларға үлкен рөл берілуі тиіс. Химиялық тіл – бұл ғылыми тіл болғандықтан, оған ғылыми сөйлеу стиліне тән тілдік ерекшеліктер: логикалық, дәлдік, ықшамдық. Мұнда жаттығулар бірінші орынға шығады.

Студенттер химиялық тілді меңгеруде кездесетін негізгі қиындықтарға жеке терминдердің мазмұнын дұрыс емес білуді, логикалық ойлау түрінде пікір құрастыруды білмеуді, қысқа және мазмұнды пікірлерді жатқызуға болады. Бұл қиындықтарды жеңуге сөздікпен, сондай-ақ оқулықтың мәтіндерімен жұмыс жасау ықпал етеді.

Кілтті сөздер: химия, технология, көптілдік оқыту, химиялық терминология, терминнің қалыптасуы, бейорганикалық химия, префикс, суффикс.

KASSYMBEKOVA D.A., ARYNOVA S.B. EFFECTIVE USE OF CHEMICAL TERMS IN ENGLISH LANGUAGE IN TEACHING INORGANIC CHEMISTRY

The article is devoted to the problem of teaching inorganic chemistry terminology in English. This relevant problem is understudied by domestic pedagogy. The authors have examined the philological aspects and features of the formation of chemical terms in English and proposed various methods and techniques for their study and memorization.

The use of game techniques and interactive methods plays a huge role in teaching chemical terminology to students in the framework of multilingual education.

Chemical exercises play a special role in the formation of the scientific style of speech in students. The features of this style are conciseness, clarity, and consistency.

When mastering the chemical language, the students often face difficulties related to the inaccurate knowledge of the content of individual terms, inability to construct sentences in a logically consistent form and to make them concise and informative. Overcoming these difficulties requires working with the dictionary and the texts from various textbooks.

Keywords: chemistry, technology, multilingual education, chemical terminology, term formation, prefix, suffix.

УДК 376.02

Ж.Т. ЕСТЕМЕСОВА

Казахский Национальный Педагогический Университет имени Абая

ОСОБЕННОСТИ КОММУНИКАЦИИ У ДЕТЕЙ С ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫМИ НАРУШЕНИЯМИ

Коммуникация является важным компонентом для развития и социализации человека. У детей с умеренной умственной отсталостью имеется задержка в развитии коммуникативных навыков. Также среди детей с умеренной умственной отсталостью есть неговорящие дети. Дети с умеренной умственной отсталостью обучаются в специальных школах. Неговорящим детям трудно общаться со сверстниками, учителями и даже родителями. Поэтому использование альтернативных средств общения в коррекционно-педагогической работе с детьми с умеренной умственной отсталостью является актуальной задачей в современной специальной педагогике. В этой статье описываются коммуникативные проблемы детей с умеренной умственной отсталостью с результатами констатирующего эксперимента, который проводился в специальных школах для детей с интеллектуальными нарушениями. Результаты данного исследования показали, что у детей с умеренной умственной отсталостью уровень навыков коммуникации низкий.

Ключевые слова: дети с умеренной умственной отсталостью, коммуникация, альтернативные и дополнительные технологии коммуникации.

Введение

Республика Казахстан ратифицировала международные документы, направленные на обеспечение защиты прав инвалидов, и оказывает всестороннюю поддержку образованию и развитию детей с ограниченными возможностями. В эту группу также входят умственно отсталые дети. До принятия в 2002 году Закона «О социальной и медико-педагогической и коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями» в образовательный процесс были включены только дети с легкой умственной отсталостью. В соответствии с этим законом в специальном образовании нет понятия «необучаемый ребенок», дети с умеренной умственной

отсталостью с множественными нарушениями обучаются в организациях специального образования: во вспомогательной школе, посещают реабилитационные центры, кабинеты психолого-педагогической коррекции, детские дошкольные организации¹.

Основная часть

По словам Л.С. Выготского, высшие психические функции формируются через коммуникацию, то есть через общение с другими людьми. А для детей с умеренной умственной отсталостью коммуникация является важным аспектом развития вдвойне так, как общение с окружающим миром способствует познавательной деятельности ребенка [1]. Потому что раз-

¹ Закон Республики Казахстан «О социальной и медико-педагогической и коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями», 2002г.

вите речи и логики мышления взаимосвязаны – при недостатках одной из этих сторон сильно страдает и вторая. Навыки коммуникации у детей с умеренной умственной отсталостью отсутствуют или недостаточно развиты связи интеллектуальной недостаточности.

Если ребенок не использует речь как инструмент общения, то необходимо ему предложить альтернативные и дополнительные средства коммуникации, с помощью которых он будет общаться с другими. Альтернативные и дополнительные средства коммуникации рассматривали разные учёные из ближнего и дальнего зарубежья: Луи Брайл, Чарлз Блисс, Райнхольд Лёб, Орин Корнет, Лори Фрост и Энди Бонди, Сэссман Пол и др. Эти учёные создали и основали разные альтернативные технологии коммуникации. А из российских учёных, которые изучают альтернативные и дополнительные средства, можно отметить следующих: Баряева Л.Б., Логинова Е.Т., Лопатина Л.В., Корвякова Н.Ф., Алексеева Е.И., Дедюхина Г.В., Кириллова Е.В. и др.

По мнению вышеупомянутых ученых, важно использовать альтернативные и дополнительные средства коммуникации для общения с людьми, которые не говорят. В нашей стране неговорящие дети с умеренной умственной отсталостью, которые обучаются в специальных вспомогательных школах, не используют средств коммуникации. У них возникают проблемы общения в ходе получения коррекционно-педагогической поддержки. В связи с этим уровень социализации неговорящих детей с умеренной умственной отсталостью низкий. Это является актуальной проблемой современного специального образования. Таким образом возникает противоречие между потребностью использования альтернативных и дополнительных средств коммуникации в коррекционно-педагогической работе с умеренной умственной отсталостью и отсутствием научно-практической основы использования альтернативных и дополнительных средств ком-

муникации в коррекционно-педагогической работе [2, 3, 4].

Поэтому нами определена цель разработать научно-методические основы использования альтернативных и дополнительных средств коммуникации в коррекционно-педагогической работе с детьми с умеренной умственной отсталостью.

1. Теоретический анализ проблемы вербальной и невербальной коммуникации у неговорящих детей с умеренной умственной отсталостью в коррекционно-педагогической работе и анализировать идеи развития коммуникации.

2. Определить коррекционно-педагогические основы использования альтернативных и дополнительных средств для повышения уровня коммуникации этих детей в школах специального образования.

3. Апробировать и выявить эффективность использования альтернативных и дополнительных средств коммуникации в коррекционно-педагогической работе с данной категорией детей в условиях вспомогательной школы.

4. Разработать методические рекомендации по развитию коммуникации у детей с умеренной умственной отсталостью в школах специального образования с использованием альтернативных и дополнительных средств коммуникации (картинки и пиктограммы).

Для базы исследования выбраны специальные вспомогательные школы для детей с интеллектуальными нарушениями города Алматы. Для констатирующего эксперимента выбран комплекс методик, направленный на выявление коммуникативных возможностей учеников младших классов с умеренной умственной отсталостью. Из них можно подчеркнуть методику И.П. Глухова, которая направлена на диагностику устной речи детей, методику диагностики уровня навыков общения О.А. Бизиковой и методику исследования и оценки навыков графической коммуникации Л.Б. Баряевой. Отмеченные методики выбраны по следующим основным

критериям:

- практичность использования;
- совокупность компонентов коммуникативных навыков;
- доступность для детей;
- достоверность в статистике результатов;
- учет интересов и возможностей детей;
- легко адаптируется для разных категорий.

Проведена диагностика коммуникативных навыков у учеников младших классов с умеренной умственной отсталостью школы №7 и 6 г. Алматы по двум методикам (В.П. Глухов и О.А. Бизикова). Количество детей – 35. Заключение ПМПК: F71. Используются методы в ходе исследования: наблюдение, игры, беседа, вопросы-ответы. А также использованы иллюстративные материалы авторов Т.Н. Волковской и О.Б. Иншаковой. Проведенное исследование по методике диагностики диалогической речи О.А. Бизикова. В методике был диагностирован уровень коммуникативных умений ребенка:

1. Вступать в диалог;
2. Поддерживать диалог;
3. Слушать собеседника;
4. Понимать собеседника;
5. Ясно выражать свои мысли;
6. Пользоваться формами речевого этикета;
7. Понимать настроение и чувства другого человека.

По результатам исследования выявлены следующие результаты: высокий уро-

вень коммуникативных навыков – 0, средний уровень – 4 (11,5%), низкий уровень – 23 (65,7%), не владеют навыками коммуникации – 8 (11,5%).

Заключение

Таким образом, можно увидеть низкий уровень вербальной коммуникации у учеников младших классов с умеренной умственной отсталостью, который свидетельствует о необходимости внедрения использования альтернативных и дополнительных средств общения в процесс специального образования. Следующим этапом констатирующего эксперимента будет оценка навыков графической коммуникации у выявленных неговорящих детей с умеренной умственной отсталостью по методике Л.Б. Баряевой.

Таким образом можно сделать следующее заключение:

1. Выявлена актуальная проблема коммуникации у детей с умеренной умственной отсталостью, которая требует решения через внедрение альтернативных и дополнительных средств коммуникации в коррекционно-педагогический процесс в специальных вспомогательных школах;
2. Определены цель и задачи исследования для решения актуальной проблемы;
3. Обследован уровень коммуникации у школьников с умеренной умственной отсталостью младших классов, и он является низким;
4. Для поднятия эффективности следует использовать альтернативные и дополнительные технологии коммуникации.

ЛИТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Проблема умственной отсталости. Основы дефектологии. – М.: Педагогика, 1983. – С. 231-257.
2. Баряева Л.Б., Бойков Д.И., Липакова В.И. Программа образования учащихся с умеренной и тяжелой умственной отсталостью. – СПб.: ЦДК проф. Л.Б. Баряевой, 2011.
3. Течнер С.Ф. Введение в альтернативную и дополнительную коммуникацию: жесты и графические символы для людей с двигательными и интеллектуальными нарушениями, а также с расстройствами аутистического спектра. – М.: Теревифт, 2014.
4. Фрост Л., Бонди Э. Система альтернативной коммуникации с помощью карточек (PECS): руководство для педагогов. – М.: Теревинф, 2011.

REFERENCES

1. Vygotsky L.S. The problem of mental retardation. Basics of defectology. – M.: Pedagogy, 1983. – P.231-257.
2. Baryaeva L.B., Boykov D.I., Lipakova V.I. Education program for students with moderate and severe mental retardation. – SPb.: Central House of Culture prof. L.B. Baryaeva, 2011.
3. Techner S.F. Introduction to alternative and additional communication: gestures and graphic symbols for people with motor and intellectual disabilities, as well as autism spectrum disorders. – M.: Terevift, 2014.
4. Frost L., Bondi E. An Alternative Card Communication System (PECS): a guide for Educators. – Moscow: Terevinf, 2011.

ЕСТЕМЕСОВА Ж.Т. ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫҢ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қарым-қатынас адам баласының дамып, өзін әлеуметтік ортада тең дәрежеде сезінуі үшін өте маңызды. Орташа деңгейдегі зерде бұзылысы бар балаларда қарым-қатынас дағдысының қалыптасуында тежелістер болады. Сонымен қатар, зерде бұзылысының орташа деңгейіндегі балалардың арасында сөйлемейтіндері де жеткілікті. Ол балалар арнайы білім беру мекемелерінде білім алады. Бұл сөйлемейтін балалардың өз құрбыластарымен және педагогтармен, тіпті ата-аналарымен қарым-қатынас жасауы қиынға соғады. Сондықтан, зерде бұзылысының орташа деңгейі бар балалармен түзету-педагогикалық жұмыс барысында баламалы қарым-қатынас құралдарын қолдану – өзекті мәселелердің бірі. Бұл мақалада зерде бұзылысының орташа деңгейі бар балалардың қарым-қатынас мәселелері сипатталады. Сонымен қатар, зерде бұзылыстары бар балаларға арналған арнайы мектептерде өткізілген анықтаушы зерттеу нәтижелері көрсетіледі. Анықтаушы зерттеу нәтижелеріне сүйене отырып, зерде бұзылысының орташа деңгейі бар балалардың қарым-қатынас деңгейі төмен дәрежеде деген тұжырым жасауға болады.

Кілтті сөздер: зерде бұзылысының орташа деңгейі бар балалар, қарым-қатынас, баламалы қарым-қатынас құралдары.

YESTEMESOVA Zh.T. SPECIFICS OF COMMUNICATION OF CHILDREN WITH MODERATE MENTAL RETARDATION

Communication is an essential component of personal development and socialization. Children with moderate mental retardation experience problems in the development of communication skills; some of them cannot speak. Such children study in specialized schools. Communication with peers, teachers, even with the parents is a challenge for non-speaking children. Therefore, the use of alternative means of communication in correctional and pedagogical work with children with moderate mental retardation is an important task of modern specialized pedagogy. The article describes the communicative problems of children with moderate mental retardation, which were detected during an ascertaining experiment conducted in specialized schools for children with intellectual disabilities. The survey has proven a low level of communication skills of children moderate mental retardation.

Keywords: children with moderate mental retardation, communication, alternative and supplementary communication technologies.

БІЗДІҢ АВТОРЛАР

- АБЖАПАРОВА А.С. аға оқытушы, Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті (ТарМПУ), gulsana1982@mail.ru
- АБУБАКИРОВА К.Д. ауыл шаруашылық ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті (әл-Фараби атындағы ҚазҰУ), slovonine@mail.ru
- АРЫНОВА А.Б. докторант, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Абай атындағы ҚазҰПУ), Жаратылыстану және география институты, Химия кафедрасы, aiganym_arynova@mail.ru
- АСАНОВА Ж. докторант, Қорқыт ата атындағы Қызылорда Мемлекеттік Университеті (Қорқыт ата атындағы ҚМУ), «Педагогика және психология» кафедрасы, zhan-84-84@mail.ru
- АХМЕТОВА Қ.Қ. педагогика ғылымдарының кандидаты, «ӨРЛЕУ» Біліктілікті арттыру ұлттық орталығы АҚ филиалы, Астана қаласы бойынша педагогикалық қызметкерлердің біліктілігін арттыру институты, ahmetova_kymbat@mail.ru
- БОРОНОВА Н.В. биология ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, slovonine@mail.ru
- ГИРИЧ З.И. педагогика ғылымдарының докторы, доцент, құжаттама және украин тілі кафедрасы, «Харьков авиациялық институты» М.Е.Жуковский атындағы Ұлттық аэроғарыш университеті, girichzoya7@gmail.com
- ДУЙСЕБЕКОВА Ж. PhD докторант, аға оқытушы, Сулейман Демирель университеті (СДУ)
- ЕСТЕМЕСОВА Ж.Т. «Дефектология» мамандығы бойынша 2 курс докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ, zhanara_es@mail.ru
- ЖУМАЛИЕВА Р.З. PhD, қауымдастырылған профессор, СДУ, rakhima_zhumaliyeva@sdu.edu.kz
- ИГЕНБАЕВА Р.Т. педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор м.а., Қорқыт ата атындағы ҚМУ, «Педагогика және психология» кафедрасының меңгерушісі, irt@mail.ru
- КАЙМУЛДИНОВА К.Д. география ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институтының директоры
- КУСАИНОВА У.Б. техника ғылымдарының магистрі, оқытушы, А.Мырзахметов атындағы Көкшетау университеті (А.Мырзахметов атындағы КУ), Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, ulzhan_92_92@mail.ru
- ҚАСЫМБЕКОВА Д.А. химия ғылымдарының кандидаты, аға оқытушы, Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институты dinar_0101@mail.ru

- ҚОЖАХМЕТ Қ.Т. *PhD, Сүлейман Демирель атындағы университетінің ректоры, kanat.kozhakhmet@sdu.edu.kz*
- ҚОНАҚОВА Г.Ө. *педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М.Тынышпаев атындағы Қазақ көлік және коммуникациялар академиясы*
- ҚҰЛМАНОВ С.Қ. *жетекші ғылыми қызметкері, филология ғылымдарының кандидаты, А.Байтұрсынұлы атындағы ТБИ, k.k.sarsen@mail.ru*
- ҚҰСАЙЫНОВ А.Қ. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, академик, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, kusainov_apnk@mail.ru*
- МУКАНОВА Г.А. *биология ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, slovonine@mail.ru*
- МУХТАРХАНОВА А.М. *педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, ainagul_mukhtark@mail.ru*
- НҰРЖАНОВА А. *филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, СДУ*
- ПИЯЗБАЕВА А.Б. *гуманитарлық ғылымдар магистрі, кіші ғылыми қызметкері, А.Байтұрсынұлы атындағы ТБИ, akacha_83@mail.ru*
- РАКЛОВА Е.М. *психология ғылымының кандидаты, доцент, Инновациялық Еуразиялық университет (ИнЕУ), katie777@mail.ru*
- САРСЕНБАЕВА Ж.С. *техника және технология магистрі, оқытушы, А.Мырзахметов атындағы ҚУ, Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, doza20102014@mail.ru*
- СЕЙДАХМЕТОВ Н.К. *оқытушы, ТарМПУ, gulsana1982@mail.ru*
- СЕМЕНОВА Л.А. *педагогика ғылымының кандидаты, доцент, ИнЕУ, laresa1964@inbox.ru*
- СЕРАЛИЕВА А.А. *магистр, оқытушы, А.Мырзахметов атындағы ҚУ, Инженерлі-экологиялық факультеті, «Ақпараттық жүйелер және информатика» кафедрасы, seraliyeva_a@mail.ru*
- СҮЛЕЙМЕНОВА Ж. *педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ Ұлттық Қыздар Педагогикалық университеті*
- ТАНЫБАЕВА А.К. *химия ғылымдарының кандидаты, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, slovonine@mail.ru*
- ТҮРІК К. *магистрант, Абай атындағы ҚазҰПУ, kenje.turik@mail.ru*
- ШАЙМЕРДЕНОВА Г.З. *PhD, аға оқытушы, ТарМПУ, gulsana1982@mail.ru*
- ШАКИРОВА А.Д. *педагогика ғылымдарының магистрі, Педагогика және психология кафедрасының аға оқытушысы, І.Жансүгіров атындағы Жетісу мемлекеттік университеті*
- ШАКИРОВА Н.Д. *PhD докторанты, Абай атындағы ҚазҰПУ, Жаратылыстану және география институты, shakirn_123@mail.ru*

НАШИ АВТОРЫ

- АБЖАПАРОВА А.С. *старший преподаватель, Таразский государственный педагогический университет (ТарГПУ), gulsana1982@mail.ru*
- АБУБАКИРОВА К.Д. *доктор сельско-хозяйственных наук, профессор, Казахский национальный университет имени аль-Фараби (КазНУ имени аль-Фараби), slovonine@mail.ru*
- АРЫНОВА А.Б. *докторант, Казахский национальный педагогический университет имени Абая (КазНПУ имени Абая), институт Естествознания и географии, кафедра Химии, aiganym_arynova@mail.ru*
- АСАНОВА Ж. *докторант, Кызылординский государственный университет имени Коркыт ата (КГУ имени Коркыт ата), кафедра «Педагогика и психологии», zhan-84-84@mail.ru*
- АХМЕТОВА К.К. *кандидат педагогических наук, Филиал АО «НЦПК «Өрлеу» Институт повышения квалификации педагогических работников по городу Астана, ahmetova_kymbat@mail.ru*
- БОРОНОВА Н.В. *кандидат биологических наук, доцент, КазНУ имени аль-Фараби, slovonine@mail.ru*
- ГИРИЧ З.И. *доктор педагогических наук, доцент, кафедра документоведения и украинского языка, Национальный аэрокосмический университет имени М.Е. Жуковского «Харьковский авиационный институт», girichzoya7@gmail.com*
- ДУЙСЕБЕКОВА Ж. *PhD докторант, старший преподаватель, университет Сулейман Демиреля (СДУ)*
- ЕСТЕМЕСОВА Ж.Т. *докторант 2 курса по специальности «Дефектология», КазНПУ имени Абая, zhanara_es@mail.ru*
- ЖУМАЛИЕВА Р.З. *PhD, ассоциированный профессор, СДУ, rakhima_zhumaliyeva@sdu.edu.kz*
- ИГЕНБАЕВА Р.Т. *кандидат педагогических наук, и.о. профессора, КГУ имени Коркыт ата, зав.кафедрой «Педагогика и психология», irt@mail.ru*
- КАЙМУЛДИНОВА К.Д. *доктор географических наук, профессор, КазНПУ имени Абая, директор Института Естествознания и Географии*
- КУСАИНОВА У.Б. *магистр технических наук, преподаватель, Кокшетауский университет имени А.Мырзахметова (КГУ имени А.Мырзахметова), Инженерно-экологический факультет, кафедра Информационных систем и информатики, ulzhan_92_92@mail.ru*
- КАСЫМБЕКОВА Д.А. *кандидат химических наук, старший преподаватель, КазНПУ имени Абая, институт Естествознания и географии, кафедра Химии, dinar_0101@mail.ru*
- КОЖАХМЕТ К.Т. *PhD, ректор университета Сулейман Демиреля, kanat.kozhakhmet@sdu.edu.kz*

- КУНАКОВА Г.У. кандидат педагогических наук, доцент, *Казахская академия транспорта и коммуникаций имени М.Тынышпаева*
- КУЛМАНОВ С.К. ведущий научный сотрудник, кандидат филологических наук, *Институт языкознания имени А.Байтурсынова, k.k.sarsen@mail.ru*
- КУСАИНОВ А.К. доктор педагогических наук, профессор, академик, *КазНУ имени аль-Фараби, kusainov_apnk@mail.ru*
- МУКАНОВА Г.А. кандидат биологических наук, доцент, *КазНУ имени аль-Фараби, slovonine@mail.ru*
- МУХТАРХАНОВА А.М. кандидат педагогических наук, доцент, *Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ainagul_mukhtark@mail.ru*
- НУРЖАНОВА А. кандидат филологических наук, ассоц.профессор, *СДУ*
- ПИЯЗБАЕВА А.Б. магистр гуманитарных наук, младший научный сотрудник, *Институт языкознания им. А.Байтурсынова, akacha_83@mail.ru*
- РАКЛОВА Е.М. кандидат психологических наук, доцент, *Инновационный Евразийский университет (ИнЕУ), katie777@mail.ru*
- САРСЕНБАЕВА Ж.С. магистр техники и технологий, преподаватель, *КУ имени А.Мырзахметова, Инженерно-экологический факультет, кафедра Информационных систем и информатики, doza20102014@mail.ru*
- СЕЙДАХМЕТОВ Н.К. преподаватель, *ТарГПУ, gulsana1982@mail.ru*
- СЕМЕНОВА Л.А. кандидат педагогических наук, доцент, *ИнЕУ, laresa1964@inbox.ru*
- СЕРАЛИЕВА А.А. магистр, преподаватель, *КУ имени А.Мырзахметова, Инженерно-экологический факультет, кафедра Информационных систем и информатики, seralieva_a_a@mail.ru*
- СУЛЕЙМЕНОВА Ж. доктор педагогических наук, профессор, *Казахский Национальный Женский Педагогический Университет*
- ТАНЫБАЕВА А.К. кандидат химических наук, доцент, *КазНУ имени аль-Фараби, slovonine@mail.ru*
- ТУРИК К. магистрант, *КазНПУ имени Абая, kenje.turik@mail.ru*
- ШАЙМЕРДЕНОВА Г.З. PhD, старший преподаватель, *ТарГПУ, gulsana1982@mail.ru*
- ШАКИРОВА А.Д. магистр педагогических наук, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии, *Жетысуский государственный университет имени И.Жансугурова*
- ШАКИРОВА Н.Д. докторант PhD, *КазНПУ имени Абая, Институт Естествознания и географии, shakirn_123@mail.ru*

OUR AUTORS

- ABZHAPAROVA A.S. *senior lecturer, Taraz State Pedagogical University (TarSPU), gulsana1982@mail.ru*
- ABUBAKIROVA K.D. *doctor of agricultural sciences, professor, al-Farabi Kazakh National University (al-FarabiKazNU), slovonine@mail.ru*
- ARYNOVA A.B. *doctoral student, Abai Kazakh National Pedagogical University (Abai KazNPU), Institute of Natural Sciences and Geography, Department of Chemistry, aiganym_arynova@mail.ru*
- ASANOVA ZH. *doctoral student, Korkyt Ata Kyzylorda State University (Korkyt Ata KSU), Department of Pedagogy and Psychology, zhan-84-84@mail.ru*
- AKHMETOVA K.K. *candidate of pedagogy, Branch of JSC «National center for professional development «Orleu» Institute for professional development of Astana city», ahmetova_kymbat@mail.ru*
- VORONOVA N.V. *candidate of biology, Associate Professor, al-Farabi KazNU, slovonine@mail.ru*
- GIRICH Z.I. *doctor of pedagogy, Associate Professor, Department of Documentation and the Ukrainian Language, National Aerospace University named after M.E. Zhukovsky Kharkov Aviation Institute,"girichzoya7@gmail.com*
- DUISEBEKOVA ZH. *doctoral student, senior lecturer, Suleiman Demirel University (SDU)*
- YESTEMESOVA ZH.T. *doctoral student in the specialty "Defectology," Abay KazNPU, zhanara_es@mail.ru*
- ZHUMALIEVA R.Z. *PhD, associate professor, SDU, rakhima.zhumaliyeva@sdu.edu.kz*
- IGENBAEVA R.T. *candidate of pedagogy, acting professors, Korkyt ataKSU, head of the department "Pedagogy and Psychology,"irt@mail.ru*
- KAIMULDINOVA K.D. *doctor of geography, professor, Abay KazNPU, Director of the Institute of Natural Sciences and Geography*
- KUSAINOVA U.B. *master of engineering sciences, lecturer, A.Myrzakhmetov Kokshetau University (A.Myrzakhmetov KU), Faculty of Environmental Engineering, Department of Information Systems and Informatics, ulzhan_92_92@mail.ru*
- KASYMBEKOVA D.A. *PhD in chemistry, senior lecturer, Abay KazNPU, Institute of Natural Sciences and Geography, Department of Chemistry, dinar_0101@mail.ru*
- KOZHAKHMET K.T. *PhD, rector of the University of Suleiman Demirel, kanat.kozhakhmet@sdu.edu.kz*
- KUNAKOVA G.U. *candidate of pedagogy, associate professor, Kazakh Academy of Transport and Communications named after M. Tynyshpayev*

- KULMANOV S.K. *leading researcher, candidate of philology, A.Baitursynov Institute of Linguistics, k.k.sarsen@mail.ru*
- KUSSAINOV A.K. *doctor of pedagogy, professor, academician, al-Farabi KazNU, kusainov_apnk@mail.ru*
- MUKANOVA G.A. *candidate of biology, associate professor, al-Farabi KazNU, slovonine@mail.ru*
- MUKHTARKHANOVA A.M. *candidate of pedagogy, associate professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, ainagul_mukhtark@mail.ru*
- NURZHANOVA A. *candidate of philology, associate professor, SDU*
- PIYAZBAEVA A.B. *master of arts, junior researcher, A.Baitursynov Institute of Linguistics, akacha_83@mail.ru*
- RAKLOVA E.M. *candidate of psychology, associate professor, Innovative University of Eurasia (InEU), katie777@mail.ru*
- SARSENBAEVA ZH.S. *master of engineering and technology, lecturer, A.Myrzakhmetov KU, faculty of Environmental Engineering, Department of Information Systems and Informatics, doza20102014@mail.ru*
- SEIDAKHMETOV N.K. *lecturer, TarSPU, gulsana1982@mail.ru*
- SEMENOVA L.A. *candidate of pedagogy, associate professor, InEU, laresa1964@inbox.ru*
- SERALIEVA A.A. *master, lecturer, A.Myrzakhmetov KU, faculty of Environmental Engineering, Department of Information Systems and Informatics, seralieva_a_a@mail.ru*
- SULEIMENOVA ZH. *doctor of pedagogy, professor, Kazakh National Women's Pedagogical University*
- TANYBAEVA A.K. *candidate of chemical sciences, associate professor, al-Farabi KazNU, slovonine@mail.ru*
- TURIK K. *master student, Abai KazNPU, kenje.turik@mail.ru*
- SHAIMERDENOVA G.Z. *PhD, senior lecturer, TarSPU, gulsana1982@mail.ru*
- SHAKIROVA A.D. *master of pedagogical sciences, senior lecturer of the Department of pedagogy and psychology, Zhetysu state university named after I.Zhansugurov*
- SHAKIROVA N.D. *PhD doctoral student, Abai KazNPU, Institute of Natural Sciences and Geography, shakirn_123@mail.ru*